

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

obor sociální a kulturní ekologie

Bc. Monika Monhartová

**PROMĚNY OBLASTI V OKOLÍ
KRUŠNOHORSKÉ ŽELEZNICE
V DOBĚ INDUSTRIALIZACE**

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Matoušek, CSc.

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu, které jsem řádně citovala. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze dne 8. ledna 2016

Bc. Monika Monhartová

Poděkování

Ráda bych poděkovala prof. PhDr. Václavu Matouškovi, CSc. za vedení mé diplomové práce a za odborné rady v průběhu jejího psaní. Dále bych ráda poděkovala vedoucímu katedry Sociální a kulturní ekologie FHS UK, PhDr. Ivanu Ryndovi, za cenné rady pro psaní diplomové práce v průběhu diplomních seminářů. Mé poděkování patří také pracovníkům Státního okresního archivu v Teplicích, jmenovitě paní Růženě Jungbauerové za pomoc s vyhledáváním archivních materiálů.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá proměnami kulturní krajiny a života lidí v době industrializace v oblasti kolem Krušnohorské železnice. Cílem práce je popsat, k jakým změnám zde v průběhu industrializace došlo a jaký vliv na ně mělo vybudování Krušnohorské železnice, která byla významným dopravním spojením hnědouhelné pánve se sousedním Saskem. Tato železnice byla nejen důležitou mezinárodní tratí, ale ovlivnila také rozvoj malých obcí, které na ní leží. Práce se soustředí na proměny těchto malých obcí a jejich okolí v období industrializace. V úvodní části práce jsou vysvětleny základní pojmy a vymezena a charakterizována zkoumaná oblast. Dále je uveden historický vývoj oblasti v předindustriálním období. V další části práce jsou již uvedeny hlavní proměny kulturní krajiny související s rozvojem dopravy a průmyslu. Kromě toho jsou zde také popsány změny společenské. Následně se práce zaměřuje blíže na obec Hrob, na které jsou podrobněji vysvětleny změny dané oblasti v souvislosti s vlivem Krušnohorské železnice. V poslední části je pouze stručně zachycen stav Krušnohorské železnice v současnosti.

Klíčová slova

Krušnohorská železnice, industrializace, doprava, průmysl, těžba hnědého uhlí, kulturní krajina, Hrob

Abstract

This diploma thesis discusses the changes of the cultural landscape and its inhabitants around the Ore Mountain Railway during the period of industrialization. The goal of a thesis is to describe the changes during the period of industrialization and the influence of newly build Ore Mountain Railway. The Ore Mountain Railway was a significant international transport link furthermore existence of railway had direct influence on the development of small villages in the vicinity. This thesis focuses on villages directly influenced by this railway in the period of industrialization. The first part is devoted to explanation of fundamental terms and description of region. Furthermore, there is a historical description of the region before the period of industrialization. In the next part is stated specific major development of the cultural landscape related to the growth of traffic and industry. In addition, there also describe social changes in the period of industrialization. The major focus of thesis is on the village Hrob. This village is used as an example for explanation of the influence of the Ore Mountain Railway to its region. In the last part is briefly described current state of the Ore Mountain Railway in these days.

Keywords

The Ore Mountain Railway, industrialization, traffic, industry, brown coal mining, culture landscape, Hrob

Obsah

1	Úvod	7
1.1	Předmět a cíle práce	8
1.2	Prameny a literatura, metody	9
1.3	Základní pojmy	11
1.3.1	Industrializace, průmyslová revoluce	11
1.3.2	Kulturní krajina	14
1.4	Vymezení zkoumané oblasti	16
1.5	Přírodní podmínky	18
2	Historický vývoj zkoumané oblasti před výstavbou Krušnohorské železnice	21
2.1	Obecný historický vývoj	21
2.2	Vývoj osídlení	23
2.3	Vývoj obcí ve zkoumané oblasti	25
2.3.1	Osek	25
2.3.2	Horní Háj/ Háj u Duchcova	27
2.3.3	Hrob	29
2.3.4	Košťany (Střelná)	32
2.3.5	Dubí	33
2.3.6	Mikulov	36
2.3.7	Moldava, Nové Město	37
3	Vývoj oblastí v období industrializace	39
3.1	Infrastruktura	41
3.1.1	Doprava	41
3.1.1.1	Železniční doprava	41
3.1.1.1.1	Krušnohorská železnice	44
3.1.1.2	Silniční doprava	51
3.1.2	Elektrifikace, vodovody, kanalizace	54
3.2	Průmysl	57
3.2.1	Těžba	57
3.2.2	Textilní průmysl	62
3.2.3	Sklářský průmysl	64
3.2.4	Další průmyslová odvětví	68
3.3	Obyvatelstvo	72
3.3.1	Občanská vybavenost	76
3.3.2	Spolková činnost	82
3.4	Krajina	86
4	Město Hrob jako ukázka vlivu stavby Krušnohorské železnice	92
4.1	Průmysl	93
4.2	Obyvatelstvo a občanská vybavenost	99
4.3	Proměny kulturní krajiny v obci a jejím okolí	104
5	Krušnohorská železnice v současnosti	109
6	Závěr	113
	Seznam použité literatury a pramenů	118
	Seznam obrázků	123
	Seznam tabulek	124
	Seznam příloh	125

1 Úvod

Proces industrializace přinesl mnoho hospodářských i společenských změn. Tento proces neprobíhal všude stejným způsobem. Působily na něj vlivy společenské, ekonomické, geografické a politické. Docházelo k proměnám ve výrobním procesu, kdy došlo k přechodu od malovýroby k tovární strojní produkci, při které byl využíván nový zdroj energie – uhlí. Právě těžba uhlí byla jedním z aspektů, který nejvíce ovlivnil proměny oblasti zkoumané v rámci diplomové práce. Jedná se o oblast v okolí Krušnohorské železnice, ležící částečně ve východních Krušných horách a částečně ve východní části podkrušnohorské pánve poblíž města Teplice. Krušnohorská železnice byla vybudována v letech 1872–1884 a jejím hlavním účelem měla být právě doprava hnědého uhlí z podkrušnohorské pánve do Saska. Železnice však měla jistě vliv také obce a krajinu v jejím okolí. V této diplomové práci se zaměřím na projevy industrializace v malých obcích podél železnice a pokusím se zachytit nejen proměny ve sféře průmyslu a dopravy, ale také změny osídlení a krajiny v souvislosti s výstavbou Krušnohorské železnice. Diplomová práce je zaměřena pouze na menší obce, proto bude vynechán vliv prvního úseku trati, který se nachází poblíž větších měst, jako je Most nebo Litvínov.

V úvodní části práce vysvětlím základní pojmy. Také vymezím a charakterizuji zkoumanou oblast. V další části práce se zaměřím na historický vývoj oblasti v předindustriálním období. V následující kapitole budou uvedeny hlavní proměny kulturní krajiny související s rozvojem dopravy a průmyslu. Kromě toho zde budou také popsány změny společenské. Následně se zaměřím blíže na obec Hrob, na které podrobněji vysvětlím změny dané oblasti v souvislosti s vlivem Krušnohorské železnice. V poslední části pouze stručně popíši stav Krušnohorské železnice v současnosti.

1.1 Předmět a cíle práce

Cílem diplomové práce je zachytit proměny oblasti v okolí Krušnohorské železnice a porozumět tak proměnám kulturní krajiny a života zdejších obyvatel v souvislosti s procesem industrializace. Ráda bych se zaměřila na projevy a industrializace v malých obcích a jejich okolí. Z tohoto důvodu jsem ze své práce vynechala první úsek trati, který vede z Mostu přes Litvínov do Oseka. Zaměřím se tedy na obce Osek, Háj u Duchcova, Hrob, Košťany, Dubí, Mikulov a Moldava.

Zkoumaná geografická oblast se nachází severovýchodně od mostecké uhelné pánve. Toto území bylo v kontrastu se sousedící oblastí Mostecka v období industrializace zdánlivě okrajové. Krušnohorská železnice, která prochází touto oblastí, však byla nejen významným dopravním spojením mostecké hnědouhelné pánve s Německem. Tato trať v době industrializace ovlivnila také obce a krajinu v jejím okolí. V práci bych ráda propojila poznatky o projevech industrializace v této oblasti s poznatky souvisejícími s proměnami krajiny a života v okolí obcí ležících na Krušnohorské železnici. V rámci diplomové práce si proto budu klást následující otázky:

- a) *Jak se ve zkoumané oblasti rozvíjela tovární výroba a jaký vliv na to měla Krušnohorská železnice?*
- b) *Jak se proměnil život obyvatelstva v období industrializace a jaký vliv na případné změny měla Krušnohorská železnice?*
- c) *Jak se proměnila krajina zkoumané oblasti v důsledku stavby Krušnohorské železnice?*
- d) *Jak ovlivnila Krušnohorská železnice v období industrializace obci Hrob a její okolí?*

1.2 Prameny a literatura, metody

Klíčovou metodou diplomové práce je studium archivních pramenů. Zkombinuji studium písemných pramenů se studiem historických kartografických pramenů, archivních fotografií a pohlednic, statistických materiálů a přehledové i regionální literatury.

V první části práce přiblížím základní pojmy, které jsou pro mou práci důležité. Jedná se o pojmy *industrializace* a *průmyslová revoluce*, k jejich definování použiji publikaci J. Purše¹ a příspěvek J. Hájka v publikaci M. Hlavačky a kol.² Dalším základním pojmem je *kulturní krajina*. K přiblížení tohoto pojmu využiji především publikace R. T. T. Formana a M. Godrona³, S. Schamy⁴, A. Mezery⁵ nebo V. Matouška⁶. K přiblížení zkoumané oblasti byly použity především publikace R. Višňáka⁷ a A. Nožičky⁸. Z regionální literatury byla použita kniha W. Hetzeho⁹.

Ve druhé kapitole, která zahrnuje předindustriální historický vývoj, byla použita především regionální literatura¹⁰ doplněna o informace získané z archivních materiálů, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Teplicích. Právě archivní písemné materiály jsou jedním z hlavních pramenů ve třetí a čtvrté kapitole, které zachycují vývoj oblasti v průběhu industrializace s důrazem na vliv Krušnohorské železnice. Mezi tyto písemné archivní materiály patří především kroniky jednotlivých obcí (Osek, Hrob, Háj, Košťany, Dubí) a další dokumenty (projekty vodovodů, kanalizace, elektrického osvětlení apod.). Většina těchto dokumentů byla psána německým kurentem. Pouze osecká kronika¹¹ je přeložena do češtiny. Košťanská kronika¹² zase byla zformována později (přibližně

---

¹ PURŠ, Jaroslav. *Průmyslová revoluce: Vývoj pojmu a koncepce*. Praha: Academia, 1973.

² HÁJEK, Jan. Proměny hospodářství: od tradiční výroby k industriální. In: HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2014, 478 s. ISBN 978-80-7286-219-1.

³ FORMAN, Richard Townsend Turner; GODRON, Michel. *Krajinná ekologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993, 583 s. ISBN 80-200-0464-5.

⁴ SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Vyd. 1. Překlad Petr Pálenský. Praha: Argo, 2007, 702 s., [37] s. obr. příl. ISBN 978-807-3630-713, s. 65

⁵ MEZERA, Alois. *Tvorba a ochrana krajiny*. Praha: SZN, 1979.

⁶ MATOUŠEK, Václav. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. 1. vyd. Praha: Agentura Krigl, 2010, 380 s. ISBN 80-869-1236-1.

⁷ VIŠŇÁK, Richard. *Les v hodině dvanácté*. Praha: Hnutí Duha v nakladatelství Abies, 2009, 323 s. ISBN 978-808-8699-194.

⁸ NOŽIČKA, Josef. *Proměny lesů a vývoj lesního hospodaření v Krušnohoří do r. 1848*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1962.

⁹ HETZE, Wolfgang a kol. *Krušné hory*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984.

¹⁰ Například tyto publikace: PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848: přehledné dějiny Teplicka 2*. Teplice: Oblastní muzeum, 1969, 84 s. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích.; VILÍM, Karel. *Dubí: město lázni, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9.

¹¹ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOKA Teplice. Kn 2.

¹² *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOKA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

ve 20. letech 20. století) na základě připravených materiálů a je již psána česky. Archivní materiály některých obcí se bohužel téměř nedochovaly. Například archiv obce Moldava zahrnuje pouze jeden středověký dokument a pak několik dokumentů z 20. století. Ve třetí kapitole byla kromě archivních materiálů využita také regionální literatura¹³. Ve čtvrté kapitole, která pojednává blíže o obci Hrob, byly údaje z archivních materiálů doplněny o informace z regionální¹⁴ a přehledové literatury¹⁵. Údaje o počtu obyvatel jednotlivých obcí v různých letech byly získány z Historického lexikonu obcí České republiky¹⁶

Většina kapitol byla doplněna také historickými mapami. Mapy II. vojenského mapování byly získány z internetové stránky Mapy.cz¹⁷. Mapy III. vojenského mapování a stabilního katastru pak byly získány na internetových stránkách Ústředního archivu zeměměřičství a katastru¹⁸. Pro dokreslení celkového obrazu byly texty doplněny obrázky, většinou dobovými pohlednicemi, které byly získány v regionální literatuře¹⁹ nebo internetových zdrojích²⁰. V poslední kapitole pak byly použity současné fotografie z vlastní sbírky.

---

¹³ BALEJ, Martin; ANDĚL, Jiří; JEŘÁBEK, Milan. *Východní Krušnohoří - geografické hodnocení periferní oblasti*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2004, 269 s. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-558-0.; BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994.; ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999.; VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9.

¹⁴ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982.

¹⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1.

¹⁶ RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8.

¹⁷ *Mapy.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: www.mapy.cz.

¹⁸ *Ústřední archiv zeměměřičství a katastru* [online]. 2015 [cit. 2015-12-15]. Dostupné z: www.archivnimapy.cz/ukz.cz.

¹⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994.

²⁰ *Bohmisches-erzgebirge.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: www.bohmisches-erzgebirge.cz.; *Město Osek (oficiální web)* [online]. 2015 [cit. 2015-12-26]. Dostupné z: www.osek.cz.; *Město Hrob (oficiální web)* [online]. 2015 [cit. 2015-12-28]. Dostupné z: www.mestohrob.cz.

1.3 Základní pojmy

1.3.1 Industrializace, průmyslová revoluce

Již na konci 18. století se v literatuře objevovalo slovo „revoluce“ v souvislosti s hospodářskými změnami, ať už se jednalo o technický pokrok, či změny v organizaci a obchodní politice. Spojení „průmyslová revoluce“ však pravděpodobně poprvé použil Jean-Antoine Claude Chaptal v díle „De l'industrie Francoise“, které bylo vydáno v Paříži v roce 1819.²¹

Pojem průmyslové revoluce byl zpracován v dílech mnoha autorů. Obecné charakteristiky tohoto pojmu se však příliš neliší. Průmyslová revoluce je spolu s revolucí sociálně-politickou označována za počátek vrcholné modernizace.²²

Purš vidí průmyslovou revoluci jako jednu z dílčích složek „komplexní revoluce moderní doby“²³. Tuto revoluci považuje za interakci „...řady dílčích, parciálních revolucí, postihující asynchronicky různé oblasti vývoje společnosti, jako byla revoluce vědecká a filosofická, revoluce buržoazní, dále revoluce technická, komunikační, zemědělská, demografická a konečně tři fáze revoluce průmyslově vědecké (průmyslová, technickovědecká, vědeckotechnická)“²⁴.

První ze tří fází, které rozlišuje Purš, je **průmyslová revoluce**, jejíž počátek byl v 80. letech 18. století v Anglii. Poté se šířila dále do Evropy, USA, Japonska a dalších zemí. Na konci 19. století byla dovršena ve všech průmyslových státech tehdejší doby. Někteří autoři tuto fázi nazývají „první“ nebo „klasickou“ průmyslovou revolucí. Pro toto období je charakteristický „přechod od manufakturní a řemeslné výroby k výrobě tovární“²⁵. Při tovární výrobě jsou využívány pracovní stroje a nové technologické procesy. Průmyslová revoluce obsahuje stránku technickou, ekonomickou a společenskou. Na počátku této fáze docházelo k zavádění strojů do výroby, při jejím dovršení došlo k tomu, že v hlavních průmyslových odvětvích došlo k převládnutí tovární výroby nad staršími výrobními způsoby, manufakturami a řemesly.

---

²¹ PURŠ, Jaroslav. *Průmyslová revoluce: Vývoj pojmu a koncepce*. Praha: Academia, 1973. s. 112.

²² HÁJEK, Jan. Proměny hospodářství: od tradiční výroby k industriální. In: HLAVÁČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2014, 478 s. ISBN 978-80-7286-219-1, s. 279.

²³ PURŠ, Jaroslav. *Průmyslová revoluce: Vývoj pojmu a koncepce*. Praha: Academia, 1973, s. 365.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž, s. 368.

Druhou fází je **technickovědecká revoluce**, která má počátek v 80. letech 19. století a vrcholila v 30. letech 20. století. V této fázi je kladen důraz na úlohu nové techniky. Také dochází k uplatňování vědy jako výrobní síly. Pro toto období je charakteristické využívání elektrické energie pro pohon pracovních strojů, výbušné motory, rozvoj těžké chemie, počátky automatizace výroby na běžícím pásu. Také docházelo k většímu využívání vědeckých poznatků. Byla rozšiřována výzkumná oddělení v rámci podniků.

Počátky poslední třetí fáze – **vědeckotechnické revoluce**, najdeme již na sklonku 19. století. V praxi však byly vědecké poznatky využívány spíše až od konce druhé světové války. Charakteristickými znaky tohoto období je použití atomové energie, rozšíření automatizace, rozmach výroby umělých hmot a nových pohonných látek, rozvoj kybernetiky a skutečnost, že věda měla rozhodující vliv na rozvoj společenských výrobních sil.²⁶

Je také nutné zmínit vztah mezi pojmy „průmyslová revoluce“ a „industrializace“. Dle Purše je industrializace *„širší pojem všeobecného charakteru, kterým se obvykle označuje postupný přechod od agrární a řemeslné struktury společnosti ke struktuře převážně průmyslové, k industriální nebo průmyslové společnosti“*²⁷.

Industrializaci tedy lze chápat jako pojem obsahově širší a do určité míry nadřazený pojmu průmyslová revoluce. Industrializaci zpravidla označujeme *„dlouhodobý, v zásadě kontinuální a dodnes neukončený proces velké civilizační transformace agrární společnosti s převahou obyvatelstva žijícího na venkově a živícího se zemědělstvím v moderní průmyslovou a konzumní společnost, žijící z velké části ve městech a vytvářející rozhodující část národního bohatství v průmyslu a navazujících službách“*²⁸.

Dělení na průmyslovou, technickovědeckou a vědeckotechnickou revoluci dle Purše již v současné době není příliš využíváno. Spíše dochází k chápání průmyslové revoluce v širším a užším pojetí. „Širší“ pojetí se do značné míry kryje s industrializací. Je však třeba si uvědomit, že tento proces nebyl kontinuální a měl své různé etapy. Proto je průmyslová revoluce v současné době nejčastěji vnímána v jejím „užším“ pojetí, kdy tento

---

²⁶ PURŠ, Jaroslav. *Průmyslová revoluce: Vývoj pojmu a koncepce*. Praha: Academia, 1973, s. 366–370.

²⁷ Tamtéž, str. 370.

²⁸ HÁJEK, Jan. Proměny hospodářství: od tradiční výroby k industriální. In: HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2014, 478 s. ISBN 978-80-7286-219-1, s. 283.

pojmem vztahujeme na „první“ „vlastní“ nebo „primární“ průmyslovou revoluci, tedy na „dramatický, nesmírně dynamický, ale jen několik desetiletí trvající celospolečenský proces nástupu a rozmachu továrního a strojového průmyslu, uskutečňovaný pomocí zásadních technických a technologických vynálezů, rozhodujících převratů v ekonomice a organizaci výroby a současně doprovázený výraznými proměnami sociální struktury“²⁹.

Proces rozvoje průmyslové výroby neprobíhal ve všech zemích ve stejné době. Na vývoj v určité oblasti působily vlivy společenské, ekonomické, geografické a politické, ale také domácí a zahraniční podmínky výroby. Základem pro rozvoj průmyslové výroby byl parní stroj. Díky němu již nemusely být podniky závislé na vodní energii a továrny mohly být stavěny víceméně kdekoli, takže také například v městských centrech. V českých zemích se průmyslová revoluce do konce 20. let 19. století rozvíjela jen nepatrně. Stále přetrvávala řemeslná výroba, rozptýlená manufaktura a několik koncentrovaných manufaktur. Prvním odvětvím, do kterého pronikla průmyslová revoluce, bylo textilnictví. První textilní továrny vznikaly na Liberecku nebo Mladoboleslavsku. Textilní továrny vznikaly hlavně v severních hornatých oblastech naší země. Byl zde totiž dostatek vodní energie, která byla pro výrobu původně klíčová. Textilní výroba se zde tedy rozvíjela i nadále, přestože bylo využívání vodní energie nahrazeno parním strojem.

Aby mohlo dojít k rozvoji průmyslové výroby, bylo nutné podpořit domácí produkci pracovních strojů. Základním materiálem pro jejich výrobu bylo železo. Rozvoj železářského průmyslu v českých zemích však nebyl podmíněn pouze potřebou materiálu na výrobu pracovních strojů, ale také stavbou železnic, zvyšující se spotřebou konstrukčního a stavebního železa pro průmyslové i obytné objekty.

Postupně se železářská výroba přemísťovala od velkých lesních oblastí do jiných míst, spojených převážně s těžbou minerálního uhlí. Jednalo se především o Kladensko, Ostravsko, ale také o podkrušnohorskou pánev.³⁰

Ve své práci se budu zabývat vývojem kulturní krajiny v okolí Krušnohorské železnice, pro kterou byla právě podkrušnohorská pánev velmi důležitá. Krušnohorská

---

²⁹ HÁJEK, Jan. Proměny hospodářství: od tradiční výroby k industriální. In: HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2014, 478 s. ISBN 978-80-7286-219-1, s. 284.

³⁰ Tamtéž, s. 308–315.

železnice totiž sloužila k převážně převozu uhlí z této pánve do Saska. Zaměřím se především na období od poloviny 19. století do počátku 20. století.

1.3.2 Kulturní krajina

„Krajina“ je pojmem, pod kterým si každý z nás něco vybaví, ale je složité tento výraz skutečně přesně definovat. Existuje mnoho různých znění definic krajiny. Jedním z nich je například definice Formana a Godrona: „*KRAJINA je ekologicky heterogenní území, složené ze specifické sestavy ekosystémů, které jsou ve vzájemné interakci*“³¹.

Existují různá pojetí krajiny, jelikož na ni může být nahlíženo z pohledu různých oborů. „Krajina“ je pojmem, který je zahrnut také do právních dokumentů. 1. března roku 2004 vstoupila v platnost Evropská úmluva o krajině. Pro účely této úmluvy je krajina chápána jako „*území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů*“³². V České republice vstoupila tato úmluva v platnost 1. října 2004.

Také v české právní úpravě najdeme definici krajiny, a to v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Krajina je zde definována jako „*část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky*“³³.

Jedním z dalších pojetí krajiny může být například pojetí geomorfologické. Podle něj je krajina vnímána „*jako pododdělení zemského povrchu*“, či jako „*vývojově stejnorodá část zemského povrchu, vyznačující se určitou strukturou jednotlivých složek této části země a jejich vzájemnými přirozenými vztahy*“³⁴.

Britský historik Simon Schama je přesvědčen, že „*krajiny jsou na prvním místě kulturním jevem, nikoli přírodním; jsou to konstrukty imaginace projektované do dřeva, vody a kamene. [...] Je však třeba také vzít v úvahu, že jakmile se jistá představa o krajině, mýtus, vize, usadí v daném skutečném místě, zvláštním způsobem dokáže mást kategorie,*

---

³¹ FORMAN, Richard Townsend Turner; GODRON, Michel. *Krajinná ekologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993, 583 s. ISBN 80-200-0464-5, s. 32.

³² Evropská úmluva o krajině. Florencie, 2000. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/\\$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf).

³³ Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/\\$file/UZ%20zakon%20114-1992%20\(1.4.2013\).pdf](http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/$file/UZ%20zakon%20114-1992%20(1.4.2013).pdf).

³⁴ MEZERA, Alois. *Tvorba a ochrana krajiny*. Praha: SZN, 1979, s. 25.

*vytvářet metafory reálnější než to, z čeho vycházejí, stávat se ve skutečnosti součástí scenerie*³⁵.

Pojmem důležitým pro mou práci bude především „kulturní krajina“. Tento pojem je všeobecně chápán jako krajina, která je určitým způsobem poznamenána činností člověka. Taková krajina obsahuje přírodní i antropogenní složky, které na sebe vzájemně působí. Ivan Dejmál říká, že „*Harmonická kulturní krajina je prožraným svrchníkem po dědovi*“³⁶. Člověk určitým způsobem ovlivňuje přírodu již velice dlouhou dobu. Pro vztah člověka a jeho prostředí je charakteristická specifická lidská teritorialita. Člověk se téměř neustále pohyboval po svých obrovských teritoriích a zkoušel stále nové možnosti strategií teritoriálního chování. Dokázal se adaptovat na různá specifická prostředí. Důležitým znakem lidské teritoriality je její expanzivní charakter. Již v době před 2,4 miliony let člověk expandoval na další území. Lidé rozšiřovali své teritorium nejen na úkor slabších členů svého rodu, ale také na úkor přírody.

Již lovci a sběrači vyhledávali nerostné suroviny, zpracovávali přírodní materiály a měli také vliv na klimatické podmínky (využívání ohně, stavba příbytků). Lov a sběr byl nahrazen usedlým způsobem života. Lidé začali pěstovat rostliny a chovat zvířata. Začali tak velice intenzivně využívat relativně malý prostor ve svém okolí. Docházelo k rychlejšímu společenskému a kulturnímu vývoji. Vznikaly nové a složitější společenské a kulturní struktury. Vzhledem k nárůstu technologií v zemědělství mohlo dojít k rozvoji dalších nezemědělských činností – řemesel, těžba a zpracování kovů nebo vytváření nových, umělých materiálů. Také docházel nárůstu počtu obyvatel a zvyšování hustoty osídlení. V době stěhování národů tlak na krajinu pravděpodobně poklesl.³⁷

Ve středověku začala v českých zemích vznikat města, jejichž opozitem byl venkov. V zemědělství byly využívány nové technologie a úhorový osevní systém, čímž byla vytvořena charakteristická krajina, jejíž podoba přetrvávala až do 2. poloviny 19. století. Nedotčenou přírodu bylo možné najít asi jen v některých místech pohraničních

---

³⁵ SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Vyd. 1. Překlad Petr Pálenský. Praha: Argo, 2007, 702 s., [37] s. obr. příl. ISBN 978-807-3630-713, s. 65.

³⁶ DEJMÁL, Ivan. Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století?. In: HÁJEK, Tomáš; JECH, Karel (ed.). *Kulturní krajina, aneb, Proč ji chránit?*: téma pro 21. století. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2000, s. 4. ISBN 80-7212-134-0, s. 13.

³⁷ MATOUŠEK, Václav. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. 1. vyd. Praha: Agentura Krigl, 2010, 380 s. ISBN 80-869-1236-1, s. 311–318.

hor. Většina obyvatel stále žila na venkově a věnovala se zemědělství, ale také docházelo k rozvoji nezemědělského sektoru.

Na přelomu 15. a 16. století došlo k posílení vlivu aristokracie, což velice ovlivnilo českou krajinu. Došlo ke vzniku relativně uzavřených samostatných celků jednotlivých panství. Došlo k rozvoji rybníkářství a oživení těžby nerostných surovin. Došlo tak ke kolonizaci horských oblastí s nalezišti nerostných surovin. Jednalo se například o Slavkovský les a Krušné hory. Dochází k intenzivnímu využívání lesů a upravování vodních toků pro potřeby plavení dřeva, ale i dalších surovin. V 18. století se začal projevovat nedostatek některých surovin, např. dřeva, ale také nedostatek orné půdy, aby bylo možné zajistit výživu narůstající populaci pracující v nezemědělském sektoru. Docházelo tak k rozšiřování zemědělské půdy na úkor rybníků a pastvin a také k pokusům o systematické lesní hospodaření.

K největším změnám české krajiny došlo v 2. polovině 19. století. Začaly se budovat železnice, čímž došlo k propojení ekonomických center s přírodními zdroji. Už nebylo nutné zakládat podniky v těsné blízkosti potřebných přírodních zdrojů. Došlo také k zvýšení počtu obyvatel ve městech a tím i k posílení průmyslové výroby a služeb na úkor zemědělského obyvatelstva na venkově. V zemědělství došlo ke zvýšení mechanizace, chemizace a melioračních činností.³⁸

Na konci 19. století došlo k rozvoji automobilismu a elektrifikace. Průmyslová civilizace tak mohla proniknout do celé krajiny. Došlo k rozvoji turismu a rekreací, což mělo na českou krajinu obrovský vliv. *„Česká krajina nabývá ráz rozlehlého, značně diversifikovaného, v podstatě však jednolitého zahradního města“*³⁹.

1.4 Vymezení zkoumané oblasti

Hlavní osou krajiny, kterou se budu ve své práci zabývat, je Krušnohorská železnice. Tato trať leží ve východních Krušných horách, severozápadně od Teplic. Zaměřím se na její úsek ze stanice Osek-město do stanice Moldava v Krušných horách, který byl postaven jako poslední. Stavba této části trati byla nejobtížnější, a to nejen z hlediska náročnosti terénu, ale také z finančních důvodů. Vzhledem ke zdejšímu horským

---

³⁸ MATOUŠEK, Václav. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. 1. vyd. Praha: Agentura Krigl, 2010, 380 s. ISBN 80-869-1236-1, s. 311–318.

³⁹ Tamtéž, s. 318.

podmínkám bylo třeba vybudovat skalní zářezy, vysoké náspy, několik mostů a viaduktů. Trať byla vedena velkým stoupáním (stanice Hrob leží v nadmořské výšce 393 m n. m. a Moldava v Krušných horách leží ve výšce 785 m n. m.). Na trati jsou vybudovány také dva tunely.⁴⁰

Vzhledem k tomu, že námětem mé práce není pouze Krušnohorská železnice, ale i vývoj kulturní krajiny v její blízkosti, zaměřím se na obce, kterými Krušnohorská železnice prochází a jejich nejbližší okolí. Jedná se o obce Osek (německy Ossegg), Háj (něm. Haan), Hrob (něm. Klostergrab), Košťany (něm. Kosten) včetně jejich městské části Střelná (něm. Strahl), Dubí (něm. Eichwald), Mikulov (něm. Niklasberg), Nové Město (něm. Neustadt) a Moldava (něm. Moldau). Na tuto oblast se zaměřím z toho důvodu, že bych ráda zjistila vliv stavby Krušnohorské železnice na malé obce a krajinu v jejich okolí. Z toho důvodu jsem ze své práce vynechala první úsek trati, který vede z Mostu přes Litvínov do Oseka, jelikož v této části nalezneme podél trati především větší města.

Obrázek 1 Zeměpisná mapa zkoumané oblasti s viditelným reliéfem krajiny. Zdroj: Mapy.cz.

---

⁴⁰ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 10.

Úsek trati z Oseka na Moldavu v Krušných horách je dlouhý asi 20 km. Mezi Osekem a Moldavou leží ještě obce Horní Háj, Hrob, Střelná, Dubí a Mikulov. V první části práce se tedy zaměřím na tyto obce a jejich nejbližší okolí. Ve zkoumaném období v obci Háj a Košťany (Střelná) ještě nebyly vybudovány železniční zastávky (vznikly až v 50. letech 20. století). Přesto však budou tyto obce do práce zahrnuty, jelikož leží v oblasti podél Krušnohorské železnice a jsou v těsném sousedství obcí, ve kterých stanice Krušnohorské železnice již byly. V další části práce se zaměřím blíže na obec Hrob, její okolí a vliv Krušnohorské železnice na tuto oblast.

Co se týče časového měřítka, zaměřím se převážně na dobu od 70. let 19. století, kdy začala stavba železnice, do začátku 20. století, přibližně do první světové války. Aby však bylo možné zachytit změny v tomto období, bude v práci zahrnuto také období před stavbou železnice.

1.5 Přírodní podmínky

Krušné hory tvoří souvislý horský pás dlouhý téměř 130 km. Tvoří pomezí Německa (Saska) a Čech. Z jihu jsou Krušné hory ohraničeny třetihorním zlomem oproti Mostecké pánvi, Doupovským horám a Sokolovské pánvi. Na krátkém úseku se zdvihají až o 500 metrů a přecházejí do mírně zvlněné náhorní planiny. Ta je v některých místech i 10 km široká. Severní úbočí jsou velmi členitá a volně přecházejí do předhůří. Nejvyšší horou Krušných hor je Klínovec s 1244 m n. m. V jeho širším okolí najdeme i další kóty s nadmořskou výškou nad 1000 metrů. Většina náhorní planiny leží pod úrovní 900 metrů, uváděná střední nadmořská výška hor je 707,6 metrů.⁴¹

Svahy Krušných hor směřující směrem do Čech jsou příkré oproti svahům směrem do Německa, které jsou naopak pozvolné. Vrcholové části nemají příliš horský charakter, spíše jde o mírně zvlněný reliéf. Rozšířeným prvkem jsou náhorní plošiny, kde se místy vyskytují rašeliniště. Vliv na jižní svahy Krušných hor měly tektonické procesy. Vznik těchto svahů bývá řazeno do starších čtvrtohor.⁴²

---

⁴¹ VIŠŇÁK, Richard. *Les v hodině dvanácté*. Praha: Hnutí Duha v nakladatelství Abies, 2009, 323 s. ISBN 978-808-8699-194, s. 181–182.

⁴² HETZE, Wolfgang a kol. *Krušné hory*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984, s. 271.

Geologické podloží Krušných hor se skládá především z rul a svorů krušnohorského krystalinika, místy obsahuje žulové a křemenné porfyry.⁴³ S geologickým složením souvisí také bohatá naleziště rud. Nejvýznamnějším kovem Krušných hor je cín, dále také wolfram či molybden. Tyto kovy se těžily právě ve východní části Krušných hor, například v okolí Cínovce nebo Krupky. Dále se zde vyskytují také ložiska stříbra, olova, zinku, mědi nebo také niklu či uranu. V dnešní době již ložiska kovů pozbyla svého významu. V krajině však zůstaly zachovány stopy po této těžbě – sejpy, průvaly důlních chodeb, opuštěné štoly.⁴⁴

Také název Krušné hory souvisí s těžbou rud. Většina Krušných hor leží na území Saska. Němci pohoří nazývají Erzgebirge, neboli Rudohoří. Pozdější české jméno má stejný význam. Je odvozeno od starodávného slova „krušec“, které označuje rudný nerost.⁴⁵

Krušné hory patří do mírné a chladné podnebné oblasti. Vzhledem k tomu, že jsou Krušné hory dost vysoké, je podnebí celkem drsné s prudkými větry zejména v období zimy. Ovlivňují svou výškou vnitrozemí – brání pronikání studeného severního a severozápadního proudění. Také vytváří srážkový stín pro oblasti v Podkrušnohoří. Teplota je zde velice rozmanitá, což je ovlivněno několika faktory – členitost, expozice, poloha místa v údolí, na svazích nebo na hřebenech. Ještě větší vliv na teplotu než zeměpisná šířka má terén. Od západu k východu dochází ke zvýšení teploty vzhledem k menší nadmořské výšce na východě Krušných hor.⁴⁶

Co se týče původní druhové skladby dřevin Krušných hor, v období 8000–6500 př. n. l. se v krušnohorských lesích vyskytovala převážně borovice, k níž byla přimísena bříza a vrba. V dalším období se v důsledku teplejšího klimatu objevovala také líska. V období mezi 5500–2500 př. n. l. začala být borovice nahrazována smíšenými doubravami (dub, jilm, lípa) a hlavně lesy smrkovými, do nichž začal pronikat i buk. V následujícím období (do 500 př. n. l.) převládly bukojedlové lesy.⁴⁷ Ve středověku však došlo k rozvoji sklářského průmyslu a těžby rud a s tím spojené vyšší spotřebě dřeva

---

⁴³ ŠKVOR, Vladimír. *Geologie české části Krušných hor a Smrčin*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1975, s. 16.

⁴⁴ HETZE, Wolfgang a kol. *Krušné hory*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984, s. 271–272.

⁴⁵ VIŠŇÁK, Richard. *Les v hodině dvanácté*. Praha: Hnutí Duha v nakladatelství Abies, 2009, 323 s. ISBN 978-808-8699-194, s. 181.

⁴⁶ HETZE, Wolfgang a kol. *Krušné hory*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984, s. 272.

⁴⁷ NOŽIČKA, Josef. *Proměny lesů a vývoj lesního hospodaření v Krušnohoří do r. 1848*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1962, s. 7.

a původní jedlo- smrko-bukové porosty byly nahrazovány smrkovými monokulturami. Jak je známo, v průběhu 20. století došlo k výraznému poškození krušnohorských lesů v důsledku průmyslových emisí. V období před druhou světovou válkou byly hlavní příčinou poškození lesních porostů hořící haldy při těžbě hnědého uhlí. Byly poškozeny listnaté lesy na úpatí hor, ale i smrky ve vyšších polohách. V období mezi lety 1947–1965 docházelo na Chomutovsku ke stavbě elektráren a došlo k poškození smrkových porostů v důsledku znečištění oxidem siřičitým. V následujícím období docházelo ke stálému zvyšování emisí síry a byly poškozeny nejen starší smrkové porosty, ale i mladé nedávno vysazené sazenice. V 70. a 80. letech bylo poškozeno také borovicové porosty.⁴⁸ V průběhu 70. let odumřela většina lesů na náhorní planině ve východní a střední části Krušných hor. Bylo vytěženo cca 40 000 ha lesa v důsledku imisního poškození. Lesnatost náhorní planiny klesla na 25 % rozlohy lesa z roku 1970. Samozřejmě byla nutná obnova lesa.⁴⁹ Po odtěžení odumřelých stromů byly holiny částečně znovu zalesněny odolnějšími, ale nepůvodními dřevinami. Úspěšnost jednotlivých dřevin při obnově lesa byla různá a tak vznikla současná mozaika skládající se z mladých porostů, nezalesněných ploch a původních rašelinišť.⁵⁰ Někde převládá bříza, jinde smrk pichlavý, někde také jeřáb, kleč či olše.⁵¹

Východní Krušné hory jsou oblastí, kde pramení mnoho potoků, které odtékají údolními jihovýchodního svahu do řeky Bíliny (Bystřice, Modlanský potok, Ždírnický potok) a Labe (Jílovský potok) nebo opačným směrem do Saska (Flájský potok, Moldavský pokoj, Divoká Bystřice, Černý potok). Najdeme zde také významnou vodní přehradu Fláje, která je zásobárnou pitné vody.⁵²

---

⁴⁸ RAJNYŠOVÁ, Romana. *Lesnictví v Krušných horách* [online]. Vzdělávací a rekreační centrum Lesná, 2009. 32 s. [cit. 2014-12-25]. Dostupný z:

www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&ved=0CFYQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.prijedemezavami.cz%2Fdownload.php%3Fsoubor%3Dlesnictvi_text.pdf&ei=P4K9UoXpMciHtAbF0IHIDw&usg=AFQjCNGV7Eq03IwmUVG5aRkbtXJjaRKJEQ&sig2=D-ioqHNojJZvKkx45q-gJw&bvm=bv.58187178,d.Yms, s. 21.

⁴⁹ VIŠŇÁK, Richard. *Les v hodině dvanácté*. Praha: Hnutí Duha v nakladatelství Abies, 2009, 323 s. ISBN 978-808-8699-194, s. 183.

⁵⁰ VOLF, Ondřej; TEJROVSKÝ, Vít; BRINKE, Tomáš a kol. *Východní Krušné hory* [online]. Česká společnost ornitologická, 2008 [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: www.cso.cz/wpimages/video/IBA_roku_2008.pdf, s. 3.

⁵¹ VIŠŇÁK, Richard. *Les v hodině dvanácté*. Praha: Hnutí Duha v nakladatelství Abies, 2009, 323 s. ISBN 978-808-8699-194, s. 186–188.

⁵² VOLF, Ondřej; TEJROVSKÝ, Vít; BRINKE, Tomáš a kol. *Východní Krušné hory* [online]. Česká společnost ornitologická, 2008 [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: www.cso.cz/wpimages/video/IBA_roku_2008.pdf, s. 3.

2 Historický vývoj zkoumané oblasti před výstavbou Krušnohorské železnice

2.1 Obecný historický vývoj

Všechny obce zkoumané oblasti se nachází v oblasti Teplicka. Archeologické nálezy dokládají, že byla tato oblast osídlena již před 40 000 lety. Podle Hájkovy kroniky spadají počátky města Teplice do roku 762, kdy zde podle pověsti byly objeveny léčivé prameny. Letopočet 762 je v několika pamětních knihách uznáván, přestože o něm není zmínka v žádném jiném z historických pramenů. Tento letopočet byl uznáván nejspíše proto, aby lázeňskému městu dodal mýtus starobylosti. Nyní již však jsou k dispozici hmatatelné důkazy o existenci a snad i poznaných účincích teplých pramenů z doby před rokem 762. Roku 1879 byly totiž v Pravřídle nalezeny mince z let 88–113 našeho letopočtu.⁵³ Díky zdejším léčivým pramenům jsou Teplice dodnes významným lázeňským městem.

Již v 9. století byly pravděpodobně severozápadní Čechy spojeny s centrálním přemyslovským knížectvím. Zmínky o historii Teplicka do 12. století jsou velice skrovné. Známé je ale například to, že přes tuto oblast vedla teplická obchodní stezka. O té se prameny zmiňují poprvé v roce 1040.⁵⁴ Další velká města, jako byl Duchcov nebo Bílina, vznikla ve 13. století.⁵⁵ V historických pramenech z roku 1203 najdeme již také připomínky některých vesnic, které spadaly pod osecký klášter (např. Háj, Domaslavice nebo Hrdlovka). Před rokem 1250 byl Hrabišici vybudován hrad Rýzmburk, který je v českých pracích pojmenováván spíše Osek. V roce 1282 se objevují první zmínky o vesnici Hrob, která byla teplickými opatkami prodána v nouzi oseckému klášteru.⁵⁶ Vesnice Moldava, Střelná, Košťany nebo Nové Město jsou v historických pramenech poprvé zmíněny na konci 14. století. Všechny tyto vesnice patřily pánům z Rýzmburka.⁵⁷

Počátky rudného hornictví v oblasti Teplicka spadají podle archeologických výzkumů pravděpodobně již do prehistorie. V písemných pramenech je možné najít zmínky o hornictví v 11. a 12. století. Jedním z nejstarších míst spojených s dolováním je

---

⁵³ PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848: přehledné dějiny Teplicka 2*. Teplice: Oblastní muzeum, 1969, 84 s. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích, s. 6–8.

⁵⁴ Tamtéž, s. 10.

⁵⁵ PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848: přehledné dějiny Teplicka 2*. Teplice: Oblastní muzeum, 1969, 84 s. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích, s. 15.

⁵⁶ Tamtéž, s. 16–20.

⁵⁷ Tamtéž, s. 25.

obec Hrob. Jednalo se především o těžbu cínu a stříbra. Na počátku 14. století bylo v Hrobu dolováním zaměstnáno asi 600 horníků.⁵⁸

Období mezi husitskými boji a bitvou na Bílé hoře je na Teplicku dobou rozkvětu rudného dolování. K největšímu rozvoji došlo v polovině 16. století, což dokazují některé dochované horní knihy. Roku 1594 byl Hrob povýšen na horní městečko. Mezi horní městečka na Teplicku v této době přibyl také Niklasberg, dnešní Mikulov v Krušných horách, kde se těžilo především stříbro a cín. Nejstarší zpráva o těžbě uhlí na Teplicku pochází z roku 1566, kdy chomutovští měšťané dostali od oseckého opata povolení kutat uhlí na klášterních pozemcích.⁵⁹

Během třicetileté války byly Teplice několikrát vypleněny a vypáleny, což město i jeho okolí na dlouhou dobu poznamenalo. Od konce 17. století došlo na Teplicku k rozsáhlým stavebním činnostem. Byla například vybudována obora ve Mstišově (dnes část města Dubí). Také došlo k úpravě zahrad kolem oseckého kláštera. Dá se říci, že v tomto období došlo k přestavbě starších světských i duchovních staveb, jak těch monumentálních, tak těch užitkových. V průběhu 18. století se na Teplicku rozvíjel také průmysl. Již na konci 17. století byla v Dubí papírna, v roce 1697 byla na oseckém klášterním dominiu zřízena punčochářská a soukenická manufaktura. Také se zde postupně rozvíjela těžba uhlí. Také pivovarnictví zde dosahovalo značného rozmachu. Mimo to se samozřejmě rozvíjelo také lázeňství a spolu s ním různé typy živností.⁶⁰

Teplicka se celkem podstatně dotkly napoleonské války. Teplice byly místem, kde v roce 1813 podepsali dohodu proti Napoleonovi rakouský císař František I. pruský král Bedřich Vilém III. a ruský car Alexandr I. I v následujících letech se zde ještě panovníci několikrát sešli k jednání. Kromě toho se zde v tuto dobu vyskytovalo také mnoho vyslanců, ministrů nebo generálů, což následně způsobilo, že o teplické lázně byl od konce napoleonských válek velký zájem. Kvůli zákazům Lázeňské komise nemohly přímo v Teplicích a jejich bezprostředním okolí vznikat velké průmyslové podniky, protože by hlukem a nečistotami ohrožovali zdejší životní prostředí. Spíše tu tedy zůstaly zachovány

---

⁵⁸ PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848: přehledné dějiny Teplicka 2*. Teplice: Oblastní muzeum, 1969, 84 s. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích, s. 26.

⁵⁹ Tamtéž, s. 31–42.

⁶⁰ Tamtéž, s. 54–60.

malé výrobní manufakturního charakteru. Větší podniky vznikaly ve vzdálenějším okolí Teplic.⁶¹

Obrázek 2 Teplicko na Müllerově mapě Čech z roku 1720. Zdroj: Oldmaps.geolab.cz.

V roce 1848 došlo také na Teplicku k neklidu mezi obyvatelstvem. Obce Teplice, Bílina, Krupka, Duchcov, Hrob a Mikulov se staly nezávislými obcemi.⁶² Kromě těchto změn docházelo v průběhu 19. století v okolí města Teplic k rozvoji průmyslu. Vznikaly zde sklárny, keramické, textilní či strojírenské továrny. Jak již bylo řečeno, všechny podniky vznikaly v oblastech za městem, aby byl v Teplicích zachován čistý vzduch. Samotné město Teplice se tedy rozvíjelo hlavně díky lázním, které v této době navštívilo také několik známých osobností, např. Ludwig van Beethoven nebo Johann Wolfgang Goethe.

2.2 Vývoj osídlení

Podkrušnohorské pánve byly osídleny už od pravěku. Zprvu vznikala lidská sídliště na nezalesněné nebo jen řídké zarostlé půdě.⁶³ Nacházely se zde keltské osady, od 5. století se zde začali objevovat první Slované. Systematické osidlování hor začalo od 12. století.⁶⁴

⁶¹Město Teplice: Oficiální stránky statutárního města [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: www.teplice.cz.

⁶² PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848: přehledné dějiny Teplicka 2*. Teplice: Oblastní muzeum, 1969, 84 s. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích, s. 64.

⁶³ NOŽIČKA, Josef. *Proměny lesů a vývoj lesního hospodaření v Krušnohoří do r. 1848*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1962, s. 7.

Při vzniku prvních osad a samot hrála významnou úlohu tzv. srbská obchodní cesta. Ta vedla z vnitrozemí na Teplice, dále na Krupku a do Chlumce. Dále směřovala přes Nakléřovský průsmyk do Petrovic a pak přes hranice do Německa.⁶⁵ Tato cesta byla nazývána „srbská“, protože vedla přes území Saska, které bylo v době slovanského osídlení nazýváno Srbsko.⁶⁶

K osidlování Krušných hor došlo nejprve z české strany. Rozvoj hornictví ve 13. a 14. století způsobil příchod kolonistů především ze Saska, kteří zde zakládali rudné doly a rýžoviště.⁶⁷ Němečtí kolonisté se příliš nestěhovali do oblastí s českým obyvatelstvem, ale spíše osídlili málo zalidněné oblasti při hranici se Saskem.

V 16. století došlo ještě k intenzivnějšímu rozvoji těžby v oblasti Krupky a Cínovce. Tato oblast byla v té době nejvýznamnější v celých severozápadních Čechách. Také došlo k budování nových stezek – např. spojení mezi Teplicemi přes Krupku do Saska nebo z Duchcova přes Mikulov do saského Freibergu. Také došlo k rozvoji těžby a zpracování železné rudy, těžby dřeva či předení a tkaní lněného plátna. Tyto činnosti postupně nahradily upadající hornictví. S rozvojem všech zmíněných oblastí se pojí také růst počtu obyvatel. Tento příznivý vývoj však přerušila třicetiletá válka. Počet obyvatel Čech se v důsledku třicetileté války snížil asi o třetinu. Oblast východního Krušnohoří však sousedila s protestantským Saskem, a tak zde byl pokles obyvatelstva ještě vyšší. Někteří z náboženských důvodů emigrovali a usazovali se těsně za hranicemi v Sasku. V průběhu 17. století dochází k úpadku, klesá hustota zalidnění a hornictví postihují velké ztráty. Namísto těžby dochází k rozvoji výroby hraček a textilního průmyslu. K rozvoji na tomto území dochází až ke konci 18. století v souvislosti s výrobou železa především na Cínovci a v Mikulově.⁶⁸

---

⁶⁴ RAJNYŠOVÁ, Romana. *Lesnictví v Krušných horách* [online]. Vzdělávací a rekreační centrum Lesná, 2009. 32 s. [cit. 2014-12-25]. Dostupný z:

www.prijedemezavami.cz/2Fdownload.php%3Fsoubor%3Dlesnictvi_text.pdf&ei=P4K9UoXpMciHtAbF0IHIDw&usq=AFQjCNGV7Eq03IwmUVG5aRkbtXJJaRKJEQ&sig2=D-ioqHN0jJZvKkx45q-gJw&bvm=bv.58187178,d.Yms, s. 20.

⁶⁵ PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848: přehledné dějiny Teplicka 2*. Teplice: Oblastní muzeum, 1969, 84 s. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplících, s. 9.

⁶⁶ BALEJ, Martin; ANDĚL, Jiří; JERÁBEK, Milan. *Východní Krušnohoří - geografické hodnocení periferní oblasti*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2004, 269 s. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-558-0, s. 43.

⁶⁷ *Zmizelé Sudety*. 3. upr. a rozš. vyd. Redaktor Petr Mikšíček. Domažlice: Český les, 2004, 565 s. ISBN 80-86125-45-9, s. 132.

⁶⁸ BALEJ, Martin; ANDĚL, Jiří; JERÁBEK, Milan. *Východní Krušnohoří - geografické hodnocení periferní oblasti*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2004, 269 s. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-558-0, s. 43–45.

Co se týče národnostní stránky, byly Teplice a Bílina do počátku 17. století téměř úplně české. Oproti tomu Duchcov byl smíšený a do knih zde bylo zapisováno německy. Hrob i Mikulov byly z větší části německé. Od roku 1641 však jsou už i teplické městské knihy psány německy. Města byla po válce osidlována obyvatelstvem ze Saska a dalších německých oblastí.⁶⁹

V polovině 19. století došlo k obrovskému rozvoji těžby hnědého uhlí v Podkrušnohoří, což mělo samozřejmě vliv také na změny sídelní struktury. Obyvatelstvo se v této době přesouvá z krušnohorských sídel do podkrušnohorských pánevních oblastí.⁷⁰

2.3 Vývoj obcí ve zkoumané oblasti

2.3.1 Osek

Počátky Oseka jsou spojeny s vnitřní kolonizací úpatí Krušných hor ve 12. století. Hlavními kolonizátory zde byl rod Hrabšiců, tehdy jeden z nejmocnějších českých rodů.⁷¹ První zmínky o Oseku se objevují v roce 1196 v souvislosti se založením cisterciáckého kláštera. Dle osecké kroniky nebyly v této době kláštery budovány z církevních pohnutek, ale důvodem bylo hlavně to, že tento nový cisterciácký řád (založen v roce 1098 ve Francii) měl vliv na kulturní a sociální snahy a vývoj země i jejích obyvatel. Členové tohoto řádu „*se usadili v divočinách a nehospodárných krajinách a počali s vymýcením lesů, s vysušováním močálů a bažin, odstraňovali kamení a proměnili takto dosavadní pustiny v úrodná pole a lučiny. Ačkoliv počátkem sami chudí a v jejich životosprávě na to nejnужnější omezení, co si práci svých rukou obdělali na zahradách a polích, dodržovali cisterciáci pohostinnost, zvali poutníky do jizby a pomáhali všemožně bezplatně nemocným*“⁷². Právě v této době převládala v Čechách snaha o proměnu pustých, ladem ležících míst v úrodnou a osídlenou krajinu, proto vládci stáli o usídlení cisterciáckých mnichů na svém území.⁷³

---

⁶⁹ PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848: přehledné dějiny Teplicka 2*. Teplice: Oblastní muzeum, 1969, 84 s. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích, s. 43–53.

⁷⁰ BALEJ, Martin; ANDĚL, Jiří; JEŘÁBEK, Milan. *Východní Krušnohoří - geografické hodnocení periferní oblasti*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2004, 269 s. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-558-0, s. 43–45.

⁷¹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 4. díl. Ml–Pan*. Praha: Libri, 2000, 941 s. ISBN 80-859-8316-8, s. 751.

⁷² *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOKA Teplice. Kn 2.

⁷³ Tamtéž.

Po založení oseckého kláštera došlo k rozsáhlým proměnám okolní krajiny. V okolí vzniklo mnoho osad, velké lány, bažinaté půdy byly proměněny v úrodná pole. Také vznikly budovy, kde bylo poskytováno přístřeší cestujícím a bezplatná péči nemocným. V zahradách kláštera byla pěstována zelenina a různé nové druhy ovoce.⁷⁴

Jelikož zdejší cisterciáci přišli z kláštera Waldsassen v Bavorsku, došlo zde k výraznému poněmčení, po 200 letech pobytu cisterciáků byla poněmčena celá bílinská oblast. Spolu s německým jazykem byly přineseny také německé zvyky a obyčeje.⁷⁵

Kolem poloviny 13. století byl postaven velký hrad Osek, nazývaný též Riesenburg. Ten se nachází asi 2,5 km severozápadně od kláštera. Právě okolí tohoto hradu bylo osídlenou částí Oseka. Kolem kláštera v této době nevznikla žádná ves či městečko. Nedá se ale říci, že by v blízkosti hradu vznikl skutečně městský celek. Spíše se jednalo o malou osadu, která zanikla v 16. století po opuštění hradu. Ve stejné době osiřel i osecký klášter. Menší osídlená oblast existovala v 16. století v okolí kostela sv. Petra a Pavla a později byla nazývána Starý Osek. Počátek 17. století byl pro Osek obdobím úpadku. K rozvoji Oseka došlo následně v souvislosti s obnovením kláštera v polovině 17. století. V okolí kláštera se začaly stavět domy a vznikl zde tzv. Nový Osek, který se i nadále rozšiřoval. Oproti tomu Starý Osek již příliš nerostl.

V průběhu 17. století došlo k barokní přestavbě kláštera, v jeho okolí vznikly velké zahrady. Také byla založena punčochářská manufaktura. Nový Osek je v Tereziánském katastru zachycen se 47 domy, 40 z nich nevladnilo zemědělskou půdou.⁷⁶

V roce 1869 bylo v Oseku celkem 151 domů a žilo zde 1263 obyvatel.⁷⁷ Na novodobý rozvoj Oseka měla vliv těžba uhlí v okolních obcích a výstavba železnice. Nejprve vznikla v letech 1871–72 trať z Podmokel do Chomutova vedoucí přes osecké dolní nádraží (asi 800 m od Starého Oseka). V roce 1877 byla otevřena trať z Mostu do

---

⁷⁴ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOKA Teplice. Kn 2.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 4. díl. Ml–Pan*. Praha: Libri, 2000, 941 s. ISBN 80-859-8316-8, s. 751–752.

⁷⁷ RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8, s. 412.

Hrobu, která vedla kolem západního okraje Nového Oseka. V roce 1872 byla obec Osek (Starý a Nový Osek) povýšena na městečko a roku 1913 na město.⁷⁸

Obrázek 3 Mapa Oseka. II. vojenské mapování 1836–1852. Zdroj: Mapy.cz.

2.3.2 Horní Háj/ Háj u Duchcova

Obec Háj byla poprvé zmíněna v tzv. zakládací listině oseckého kláštera, která se uvádí k roku 1203. Je známo, že listina je falem ze 14. století. V archivních materiálech se objevuje název i v podobě Haan, Hahn nebo Hán. Český úřední název dostala obec až v roce 1920. Do té doby byl užíván starý název Horní a Dolní Hán. Původně se nejspíše jednalo o obec slovanskou, německá kolonizace byla zahájena až oseckým klášteřem. Pro Háj byl vrchností osecký klášter až do roku 1848. Proto pokaždé když zasáhly vojenské události Osek, byl zasažen také Háj.

V době vlády Jana Lucemburského byl Háj převeden „na právo německé“. Do té doby mohla vrchnost poddaného z půdy kdykoli vypovědět, ale po převedení na právo německé bylo možné, aby poddaný složil vrchnosti poplatek za držení půdy a zaplatil úrok a půdu dostal dědičně. To pravděpodobně způsobilo poněmčení zdejších vesnic. Chudí čeští rolníci odcházeli a přicházeli bohatší němečtí rolníci. Na poněmčení mělo vliv i to, že mniši oseckého kláštera byli téměř všichni Němci a také to, že sousední Duchcov byl ovládnán německým patriciátem.

---

⁷⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 4. díl. Ml–Pan*. Praha: Libri, 2000, 941 s. ISBN 80-859-8316-8, s. 751–752.

Po polovině 16. století začalo do kraje pronikat luteránství. Hájští se ale nakonec přiklonili k původní katolické víře. Bylo to zapříčiněno především způsobem arcibiskupa Jana Lohelia, kterými dovedl přivést poddané ke katolické víře. Například v sousední obci Hrob nechal horníkům, kteří byli protestanty, nejprve zapečetit a poté spálit a rozbořit jejich kostel, což bylo jedním z popudů ke stavovskému povstání a třicetileté válce. Po pražské defenestraci v roce 1618 prodala vláda direktorů klášter v Oseku (do té doby pod vrchností cisterciáckou a arcibiskupskou) i s poddanými vesnicemi paní Uršule Benigně z Machalovic, aby tak byly získány peníze na vybavení stavovského vojska. V roce 1620 ale nařídil kníže Liechtenstein, český místodržitel, aby byl majetek zabavený za stavovského povstání vrácen zpět původním majitelům. Klášter i Háj se tak dostaly znovu pražským arcibiskupům. Následně osecké panství přešlo do držby cisterciáků.⁷⁹

V průběhu třicetileté čelila obec vpádům vojsk, byla několikrát vyplněna a nakonec také vypálena. Po válce museli poddaní, včetně obyvatel obce Háj, platit kontribuce oseckému klášteru, který se snažil o obnovení po válečných ztrátách.⁸⁰ Příjmy z tradiční zemědělské výroby však nestačily, proto byl roku 1697 do Oseka povolán saský punčochář, který zde založil manufakturu. To mělo vliv i na obec Háj, jelikož zde byli zaměstnáváni hájští obyvatelé. Rozvoj byl narušen v 2. polovině 18. století válkami Marie Terezie a Josefa II. s Bavorsy, Sasy a Prusy. Války způsobily finanční nesnáze, které vrchnost řešila vyměřením různých dalších poplatků svým poddaným. To vyvolalo selská povstání v roce 1775, což vedlo k vydání robotního patentu. Vrchnost však s vydáním patentu nespěchala, což vyvolalo další vlivu nevole, což trvalo až do roku 1791, kdy bylo zrušeno nevolnictví.⁸¹

Od roku 1850 Háj již nepodléhal oseckému opatství. Dolní Háj se stal samostatnou obcí přiřčenou k politické obci Osek. Katastrální obec Horní Háj byla osadou při místní obci Nový Osek. K obci Dolní Háj byla připojena až roku 1872. Horním Hájem prochází Krušnohorská železnice, která vede z Mostu na Moldavu. Dolním Hájem prochází zase železniční trať Litvínov – Teplice. K obci náleží také osada Domaslavice. Zajímavostí je, že se zde ve strážním domku u Krušnohorské železnice v roce 1885 narodila Anna

---

⁷⁹ 800 let Háj u Duchcova: *Historie obce Háj a osady Domaslavice*. Most: MUS, 2003, s. 1–4.

⁸⁰ Tamtéž, s. 6.

⁸¹ *Kronika obce Háj*. Archiv obce Háj u Duchcova. SOKA Teplice. Inv.č. 45.

Vlčková, která se později přejmenovala na Hanu a byla manželkou prezidenta Edvarda Beneše.⁸²

Na přelomu 18. a 19. století se Háj rozrůstal. V roce 1784 zde bylo 94 domovních čísel, v roce 1787 to bylo už 115 domovních čísel a 669 obyvatel. Začínají se zde také objevovat řemeslníci (mlynář, kovář, kotlář, řezník, krejčí, švec, tkalci plátna a punčocháři). V roce 1833 v Háji žilo již 801 obyvatel ve 124 domech, o deset let později to bylo 884 obyvatel. V roce 1833 se také poprvé uvádí, že se obec dělí na Horní a Dolní Háj.⁸³ Počet obyvatel se v dalších letech příliš neměnil. V roce 1869 ve 127 domech žilo celkem 878 obyvatel.⁸⁴

2.3.3 Hrob

První zmínku o obci Hrob najdeme v historických pramenech poprvé v roce 1282 v souvislosti s prodejem této vesnice oseckému klášteru. Pravděpodobně již tedy Hrob existoval předtím, ale nedochoval se žádný dokument, který by to mohl doložit. Hrob (dříve Hroby) je pojmenován podle hrobů starého pohřebiště, které zde byly objeveny. Tato skutečnost také nasvědčuje tomu, že zde existovalo starší osídlení.⁸⁵

Při zkoumání oblasti v okolí Hrobu se ukázalo, že tato obec leží v krajině, která z celých Krušných hor byla otevřena kulturním vlivům nejdříve. Vedla zde totiž stará obchodní cesta z Halle nad Sálou do Mostu a odtud na Prahu.

Jak již bylo zmíněno, od roku 1282 byl Hrob součástí oseckého klášterního panství a byl jím téměř po celou dobu feudalismu (s výjimkou období 1580–1626, kdy patřil pražskému arcibiskupovi). Všechny obce oseckého panství měly ve 14. století určeny povinnosti vůči vrchnosti především finančně. Pouze obcím v okolí Oseka a zřejmě i Hrobu byla ponechána zčásti i naturální renta v souvislosti s potřebami kláštera.

V 15. století se také okolí Hrobu dotkly husitské války. V roce 1421 se husité vydali z Prahy do Mostu, mimo jiné také přes Osek, Duchcov a Bílinu. Ve stejné oblasti se husité pohybovali také v roce 1426. Válečné události jsou tedy doloženy v bezprostřední

---

⁸² *Háj u Duchcova (Oficiální stránky obce)* [online]. [cit. 2015-05-15]. Dostupné z: www.ouhaj.cz.

⁸³ *800 let Háj u Duchcova: Historie obce Háj a osady Domaslavice*. Most: MUS, 2003, s. 12.

⁸⁴ RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8, s. 410.

⁸⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1, s. 320.

blízkosti Hrobu, ale přímo obec Hrob v této souvislosti není v historických pramenech zmiňována.⁸⁶

V 15. století byla vesnici Hrob panovníkem udělena městská privilegia. Podnětem k povýšení byla těžba drahých kovů. Stalo se tak v roce 1458. V této době došlo především k rozvoji těžby stříbra, ale i mědi nebo cínu. Krušnohorská báňská města vznikala za výjimečných podmínek. Často jim byla udělena městská privilegia v době, kdy nesplňovala předpoklady pro ekonomické fungování města. Naopak to bylo tak, že udělení městských privilegií včetně povolení týdenních trhů mělo podpořit ekonomický vývoj daného města.⁸⁷ V roce 1594 se stal Hrob horním městem. Důsledně však byl Hrob městem nazýván až od 19. století.⁸⁸

Co se týče těžby na území Hrobu v 16. století, bohužel se nedochovaly žádné zprávy o technické stránce dolování ani o výši těžby. V omezeném množství dochovaných pramenů je možné se dozvědět, že od poloviny 16. století došlo v hrobském revíru ke stagnaci, která později vyústila až v krizi. K rozvoji řemesel a cechů došlo právě v období úpadku hornictví ve 2. polovině 16. století. Existovala zde však pouze řemesla, která byla potřeba pro zásobování vlastního trhu (krejčí, ševci, řezníci, pekaři). V zemědělské produkci nebyl Hrob soběstačný. Půda na polích byla nekvalitní a těžko obdělávatelná. Potraviny tedy bylo nezbytné dovážet.

O velikosti Hrobu a jeho struktuře v předbělohorské době toho bohužel moc nevíme. Lze tak pouze odhadovat na základě dochovaných pramenů týkajících se daňových záležitostí. Počet obyvatel se tak může odhadovat například podle počtu domů. Přesnějším pramenem je až berní rula z roku 1654. Byla sestavena pro zjištění hospodářského stavu po třicetileté válce. Pro tento účel byly zjišťovány údaje i z období před třicetiletou válkou, aby mohly být srovnávány. V berní rule je k roku 1620 uvedeno celkem 85 osob, z toho 54 ve městě a 31 na předměstí. Na jednu osobu v seznamu poplatníků lze průměrně dohadovat 5 lidí. Podle tohoto výpočtu tedy v Hrobě žilo na

---

⁸⁶ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 10.

⁸⁷ Tamtéž, s. 12.

⁸⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1, s. 320.

počátku třicetileté války necelých 500 obyvatel, v době rozmachu hornictví zde mohlo žít až kolem 700 obyvatel.⁸⁹

Do 15. století byli hrobští občané převážně vyznání katolického. Na konci 16. století byl však Hrob již významným střediskem luterství.⁹⁰ Dokonce zde byl po roce 1580 vystavěn luterský kostel, který však byl v roce 1617 násilně zbourán ozbrojeným oddílem oseckého hejtmána na příkaz pražského arcibiskupa. To se pokládalo za porušení Rudolfova majestátu o náboženské svobodě. Tato událost spolu s uzavřením nekatolického kostela ve východočeském Broumově vedla k pražské defenestraci roku 1618 a stála na počátku třicetileté války.⁹¹ Během třicetileté války bylo město Hrob ze čtvrtiny zničeno. Stejný počet domů jako v předbělohorské době zde byl až v 2. polovině 18. století.⁹² Po třicetileté válce došlo k úpadku hornictví, zaostávala řemeslná výroba a nedostačující byla také zemědělská výroba.

Ke konci 17. století bylo na oseckém panství, tedy i ve městě Hrob, mnoho lidí, kteří neměli jinou možnost obživy než práci za mzdu, což bylo příznivým předpokladem pro vznik nového druhu výroby – manufaktur. Na počátku 18. století existovaly v Oseku tři textilní manufaktury. Docházelo také k pokusům o znovupovznesení hornictví. Tyto snahy však nebyly příliš úspěšné.

Na počátku 19. století patřil Hrob spolu s Osekem k největším a zároveň hospodářsky nejvýznamnějším obcím oseckého panství. Na počátku 30. let 19. století zde žilo přes 800 obyvatel. Hlavním zdrojem jejich obživy byla řemesla ve spojení se zemědělstvím. Úrodnost půdy zde není vysoká, ale dařilo se zde chovu dobytka. U Domaslavického potoka a u potoka Bouřlivce vznikaly také mlýny a pily. Seskupení mlýnů v údolí Bouřlivce severovýchodně od města dalo název osadě Mlýny (německy Grundmühlen). Tato osada je dnes součástí města Hrob.⁹³

Zatížením pro město Hrob byly také napoleonské války, kdy musel Hrob dodávat mimořádné dávky ovsa a dalších surovin pro armádu. Také se zde utábořil ruský generál

---

⁸⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 14–16.

⁹⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1, s. 320.

⁹¹ *Město Hrob (oficiální web)* [online]. 2015 [cit. 2015-12-28]. Dostupné z: www.mestohrob.cz.

⁹² KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1, s. 320.

⁹³ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 20–32.

Černikov s důstojníky a kozáky, jejichž ubytování a vyživování představovalo také nemalé zatížení.⁹⁴

Obrázek 4 Mapa Hrobu a okolí. II. vojenské mapování 1836–1852. Zdroj: Mapy.cz.

V současné době město Hrob (Klostergrab) zahrnuje čtyři městské části – Hrob, Verneřice (něm. Wernsdorf), Mlýny (něm. Grundmühlen) a Křižanov (něm. Kirnsdorf). V celém městě žilo v roce 1869 celkem 2448 obyvatel, z toho 1358 žilo přímo v části Hrob. Město Hrob zahrnovalo v této době celkem 239 domů.⁹⁵

2.3.4 Košťany (Střelná)

Krušnohorská železnice dále vede přes Střelnou. Ta však není samostatnou obcí, ale městskou částí obce Košťany. První zmínku o obci Košťany najdeme v Duchcovské městské knize z roku 1394. Pravděpodobně ale vesnice Košťany vznikla o něco dříve. Tato vesnice původně patřila oseckému panství Hrabišiců. Mezi lety 1398 a 1495 měly Košťany několik majitelů, naposledy se majiteli stal rod Lobkowiczů. Ti zde také postavili lovecký zámeček a také se zde nacházelo sídlo správy jejich lesů. Obec Košťany se osamostatnila až v roce 1850. V této době patřila k politické obci Košťany ještě osada Mlýny, která je

⁹⁴ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 20–32.

⁹⁵ RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8, s. 410–411.

dnes součástí obce Hrob. Ke Košťanům patřil také Mstišov (něm. Tischau) a Pozorka (něm. Zuckmantel), které dnes náleží k obci Dubí.⁹⁶

Košťany byly na rozdíl od okolních lánových či ulicových (dvouřadých) vesnic charakteristické nevelkou návsi téměř kruhového tvaru. Dle Berní ruly z roku 1654 bylo kolem návsi rozmístěno několik velkých usedlostí. Ostatní chalupy a domky se musely spokojit s umístěním mimo vlastní uzavřenou ves, většinou severně od návsi kolem potoka. V 17. století byly Košťany jednou z největších obcí bílinského panství. Neměnná struktura půdorysu se začala proměňovat od 2. poloviny 18. století. Začala zde vznikat domkářská kolonie.⁹⁷ V roce 1869 měly Košťany (včetně Střelné) celkem 1155 obyvatel a 150 domů. Z tohoto počtu žilo 311 obyvatel (ve 43 domech) ve Střelné.⁹⁸

2.3.5 Dubí

První písemná zmínka o Dubí byla uvedena v listině Pavla ze Sulevic z 24. září roku 1494. V okolí Dubí existovaly důlní jámy. Nejprve se zde tedy cín rýžoval v potocích, v 15. století se těžil povrchově, ale následně došlo k prohlubování dolů.⁹⁹ Prvními obyvateli Dubí tedy byli horníci, kteří potřebovali své zázemí, a tak vznikla osada Eichwald, jejíž jméno bylo odvozeno z okolních hustých dubových lesů.¹⁰⁰ Jak je patrné z názvu, žili zde v této době převážně Němci.

Ve 14. století patřily dubské pozemky krupskému hradu. V roce 1551 koupil část Dubí (mlýn, dům, několik důlních jam, lesy) Volf Vilém z Vřesovic a připojil ji k teplickému panství. Další část Dubí koupil v roce 1592 od krále Rudolfa II. Radslav Vchynský ze Vchynic, který zde poté nechal vystavět mlýn na střelný prach nebo papírnu. Právě výroba papíru na území Dubí existovala až do roku 1853, kdy ji tehdejší majitel prodal a přemístil svůj podnik do blízkých Novosedlic, kde je papírna, samozřejmě v jiné

---

⁹⁶ *Město Košťany. Oficiální stránky města* [online]. [cit. 2015-11-09]. Dostupné z: www.kostany.cz.

⁹⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 3. díl. Kolí–Mi*. Praha: Libri, 1998, 952 s. ISBN 80-859-8315-X.

⁹⁸ RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8.

⁹⁹ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 9.

¹⁰⁰ *Kronika obce Dubí. Gedenk–Buch des Curortes Eichwald*. Archiv obce Dubí. SOKA Teplice. Kn 1.

podobě, provozována dodnes. Původní papírna se změnila ve výrobu majoliky a luxusní keramiky. Zanikla v letech 1950–1951.¹⁰¹

Obrázek 5 Mapa Dubí a okolí. II. vojenské mapování 1836–1852. Zdroj: Mapy.cz.

Dubí leží v údolí protínajícím hřeben Krušných hor. Protéká tudy potok Bystřice, který pramení jihozápadně od Cínovce. Údolí Bystřice bylo již od středověku významné pro spojení Čech se Saskem. Jak je z historického popisu patrné, obec měla vždy spíše průmyslový charakter. Existovaly zde doly, hutě, mlýny apod. Až do poloviny 18. století zde bylo asi dvacet domů. Do poloviny 19. století trojnásobně vzrostla, ale stále se jednalo o malou podhorskou ves (v roce 1843 zde bylo 74 domů). Zástavba se soustřeďovala hlavně na západní straně cesty údolím. V dolní části obce se při náhonu vyskytovaly mlýny a jiné výroby.¹⁰²

Město Dubí (Eichwald) má také několik městských částí – Dubí, Cínovec (Zinnwald), Běhánky (Pyhanken), Drahůnky (Dreihuncken), Bystřice (Wistritz), Pozorka (Zuckmantel) a Mstišov (Tischau). První písemná zmínka o Cínovci pochází z roku 1378. Jak již z názvu vyplývá, od středověku se zde těžil cín. Také proto zde již v 15. století bylo poměrně početné osídlení. Až do husitských válek se tu pouze rýžovalo, následně již došlo

¹⁰¹ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 9–10.

¹⁰² KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 1. díl. A–G*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996, 874 s. ISBN 80-85983-13-3, s. 781.

k vyčerpání povrchových nalezišť a začaly být budovány doly. Během třicetileté války došlo k úpadku těžby a ke zchudnutí obyvatelstva. Po třicetileté válce docházelo opět k postupnému rozvoji těžby. V průběhu 19. století se však dostávala v severních Čechách do popředí těžba uhlí a těžba cínu již nebyla středem zájmu místních podnikatelů. Obyvatelé Cínovce tedy vydělávali také zemědělskou činností a řemeslnou.

První zmínka o vesnici Běhánky je z roku 1487. Pro tuto obec bylo významnou činností především zahradnictví a ovocnářství. První písemná zmínka o vesnici Drahůnky je z roku 1512, některé zdroje však uvádí, že již předtím byly Drahůnky součástí krupského panství. V 16. století byly Drahůnky jednou z největších obcí v okolí. Důvodem proto byla nejspíše skutečnost, že tudy vedla stará stezka od Bíliny přes Teplice a hřebeny Krušných hor do Saska.

Další částí Dubí je Bystřice, která byla poprvé zmíněna v roce 1502. Název vznikl z přídavného jména bystra (řeka nebo voda), jelikož leží přímo na potoce se stejným jménem Bystřice. Pozorka byla poprvé zmíněna až v roce 1594. Byla tehdy nazývána Malý Egypt, později byla nazývána Zuckmantel. Poslední částí Dubí je Mstišov, který byl poprvé písemně zmíněn roku 1487, podle archeologických výzkumů je však vesnice mnohem starší (existovala již v první polovině 11. století). K teplickému panství byl připojen na počátku 16. století. Název je odvozen od Mstišova dvora. Je tedy možné, že tato obec patřila Mstišovi, kterého v 11. století ustanovil kníže Spytihněv II. bílinským kastelánem.¹⁰³

Obce Cínovec, Běhánky, Drahůnky, Bystřice a Pozorka byly k Dubí připojeny v roce 1960, obec Mstišov v roce 1980.¹⁰⁴ V celém městě Dubí žilo v roce 1869 celkem 4431 obyvatel v 648 domech. V samotné části Dubí žilo 957 obyvatel (ve 137 domech). Zbytek obyvatel žil v ostatních městských částech – v Běhánkách v této době žilo 169 obyvatel (ve 28 domech), v Bystřici 367 obyvatel (v 52 domech), na Cínovci 1265 obyvatel (ve 229 domech), v Drahůnkách 282 obyvatel (ve 45 domech), ve Mstišově 599 obyvatel (v 71 domech) a v Pozorce 792 obyvatel (v 86 domech).¹⁰⁵

---

¹⁰³ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 11–12.

¹⁰⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 1. díl. A–G*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996, 874 s. ISBN 80-85983-13-3, s. 781.

¹⁰⁵ RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8, s. 410–411.

2.3.6 Mikulov

Počátky obce Mikulov sahají do 14. století, kdy zde již bylo těženo stříbro a olovo. První horníci ze Saska, kteří zde začali s kutáním kovů, prodali kutací právo knížeti Lobkowiczovi. Ten toto místo pojmenoval „Neuschelenberg“ a nechal zde postavit první domy. Později zde došlo k velkému nárůstu těžby kovů. V 16. století se zde nacházelo již 155 šachet a těžebních jam. S tím souvisel také rozvoj samotné obce. Došlo k velkému nárůstu počtu domů a jejich obyvatel.¹⁰⁶

V roce 1554 se stal Mikulov horním městečkem. V roce 1594 byl povýšen na město a byl přejmenován na Niklasberg.¹⁰⁷ Obyvatelstvo zde v této bylo pouze německé. Většina obyvatel byla protestantského vyznání. Působilo zde několik protestantských duchovních. V roce 1618 byla v Mikulově zřízena základní škola, prvním učitelem zde byl Kryštof Burkhart.¹⁰⁸ Před třicetiletou válkou bylo v Mikulově nejméně 60 domů.¹⁰⁹

Obce Mikulov se také dotkla třicetiletá válka. Na území Mikulova bylo ubytováno vojsko a také byly odváděny peněžní i naturální kontribuce. Válka také způsobila odchod velké části horníků a tím pádem také pokles těžby. Úpadek těžby zde byl v poslední třetině 17. století dosti patrný. Na počátku 18. století se objevily počátky živnostenského podnikání v rámci cechů. V roce 1713 bylo v Mikulově celkem 87 domů.¹¹⁰ Také zde v této době došlo nakrátko k oživení těžby rud a vznikla zde mincovna. U zdejšího potoka se také nacházely tři mlýny.¹¹¹

V průběhu 18. století došlo k poškození hospodářského rozvoje vlivem dalších válek, kdy opět byly odváděny peněžní a naturální kontribuce. Roku 1759 bylo město vyplněno pruskými vojáky.¹¹² Od 40. let 18. století došlo k úpadku dolování z důvodu vyčerpání nerostných ložisek, ale také kvůli tehdejší neklidné době. Na přelomu 18. a 19. století se na území Mikulova nacházely už jen tři doly na stříbro. V roce 1809 Komise českého zemského gubernia zastavila těžbu a Mikulov ztratil charakter horního města. V roce 1826 zasáhl Mikulov požár a bylo zničeno 14 domů. Od roku 1848 byl

---

¹⁰⁶ *Obec Mikulov* [online]. [cit. 2015-11-09]. Dostupné z: www.obec-mikulov.cz.

¹⁰⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 3. díl. Kolí–Mi*. Praha: Libri, 1998, 952 s. ISBN 80-859-8315-X, s. 873.

¹⁰⁸ *Inventář obce Mikulov 1968*. Archiv obce Mikulov. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 321.

¹⁰⁹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 3. díl. Kolí–Mi*. Praha: Libri, 1998, 952 s. ISBN 80-859-8315-X, s. 873.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ *Inventář obce Mikulov 1968*. Archiv obce Mikulov. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 321.

¹¹² *Obec Mikulov* [online]. [cit. 2015-11-09]. Dostupné z: www.obec-mikulov.cz.

Mikulov nezávislý na feudálním panství, které zde ale i nadále vlastnilo pozemky.¹¹³
V roce 1869 žilo v Mikulově 531 obyvatel ve 100 domech.¹¹⁴

2.3.7 Moldava, Nové Město

Dalšími stanicemi Krušnohorské železnice jsou Nové Město v Krušných horách a Moldava. Nové Město je nyní součástí Moldavy. Následně se tedy zaměřím nejprve celkově na obec Moldava a poté na osadu Nové Město.

Přesný vznik obce Moldava není známý, pravděpodobně to ale bylo v průběhu 14. století. První písemná zmínka o obci Moldava je až z roku 1402, ale již v roce 1346 se objevilo v církevních účtech jméno Mulda, které by mohlo značit dřívější název Moldavy.¹¹⁵

Významným odvětvím bylo pro Moldavu ve středověku sklářství. Bylo zde při archeologických výzkumech nalezeno několik sklářských hutí. V letech 1991–1992 byla dokonce zrestaurována jedna ze středověkých sklářských pecí na otop dřevem. V letech 1992–1994 zde byly provedeny také experimentální tavby, při kterých byly zjišťovány středověké technologie tavení, chlazení a tvarování skla.¹¹⁶ Významným zdrojem příjmů byl pro Moldavu vývoz dřeva do Saska. Moldava dlouhá léta patřila rodu Lobkowiczů, kteří lesy hojně využívali. Nejprve byly lesy ceněny podle množství lovné zvěře, poté podle produkce dřeva. V období rozvoje sklářství byly lesy téměř neomezeně těženy. V 16. století se v okolí Moldavy také dolovalo stříbro, což dokazují zavalené štoly v okolí.¹¹⁷

Moldava leží těsně u hranic s Německem, což hrálo v jejím vývoji velkou roli. Žilo zde více německého obyvatelstva než českého. Z toho důvodu zde také bylo více protestantů než katolíků. Roku 1537 panovník Ferdinand I. však ustanovil přesné zemské hranice a Moldava tak připadla na českou stranu.¹¹⁸

V době třicetileté války se na Moldavě zdržovaly loupeživé saské, švédské i císařské roty. Zdejší obyvatelé mnohdy ani nevěděli, zda tu plení vojska nepřátelská nebo

---

¹¹³ *Inventář obce Mikulov 1968*. Archiv obce Mikulov. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 321.

¹¹⁴ RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8, s. 412–413.

¹¹⁵ *Sdružený inventář obce Moldava*. Archiv obce Moldava. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 401. Inv. č. 816.

¹¹⁶ *Moldava v Krušných horách (oficiální stránky obce)* [online]. 2015 [cit. 2015-11-12]. Dostupné z: www.moldava.cz.

¹¹⁷ *Sdružený inventář obce Moldava*. Archiv obce Moldava. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 401. Inv. č. 816.

¹¹⁸ *Moldava v Krušných horách (oficiální stránky obce)* [online]. 2015 [cit. 2015-11-12]. Dostupné z: www.moldava.cz

vlastní.¹¹⁹ Po třicetileté válce na Moldavu přišli cisterciáckí kněží z Oseka, aby obrátili moldavské obyvatele ke katolické víře. V té době byl moldavský kostel stále prázdný, protože zdejší obyvatelé docházeli do kostela v sousedním Hermsdorfu. Poté, co roku 1668 přišel do pohraničí od pražského arcibiskupa příkaz k přísnému pokatolictěné, odešlo mnoho moldavských obyvatel do Saska. Zbytek obyvatelstva se přiklonil ke katolické víře a kostel se začal opět pomalu zaplňovat.¹²⁰

Podle tereziánského katastru žilo na Moldavě v roce 1757 celkem 37 hospodářů, 4 mlynáři, švec, krejčí, tesař, šenkýř a obchodník s houněmi. V roce 1787 zde stálo celkem 81 selských chalup. V roce 1792 byla na Moldavě založena škola.¹²¹

Nové Město se v písemných pramenech objevuje poprvé v roce 1393. Vzniklo již ale pravděpodobně dříve hornickou kolonizací. V literatuře často bývá pokládán za mladší doplněk obce Mikulov, který neměl městský charakter. V historických pramenech ale můžeme najít doklad toho, že zde působil rychtář. Pravděpodobně zde tedy nejpozději na konci 14. století existovala obec městského charakteru. Později ji však zastínil Mikulov. Od roku 1654 je Nové Město uváděno již jen jako malá vesnice se 17 domy, která byla poničena také válečnými událostmi. Na mapách z 19. století již nejsou městské znaky příliš viditelné, je ale přesto patrné protáhlé náměstí svažující se od severozápadu k potoku.¹²²

Pod správu Moldavy dříve patřily také obce Pastviny a Oldříš, které již zanikly. Nyní k Moldavě náleží také osada Nové Město. V roce 1869 žilo na Moldavě (včetně obcí Pastviny a Oldříš) celkem 1552 obyvatel ve 273 domech. Na Novém Městě žilo ve stejném roce 222 obyvatel ve 37 domech.¹²³

---

¹¹⁹ *Sdružený inventář obce Moldava*. Archiv obce Moldava. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 401. Inv. č. 816.

¹²⁰ *Moldava v Krušných horách (oficiální stránky obce)* [online]. 2015 [cit. 2015-11-12]. Dostupné z: www.moldava.cz.

¹²¹ *Sdružený inventář obce Moldava*. Archiv obce Moldava. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 401. Inv. č. 816.

¹²² KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 3. díl. Kolí–Mi*. Praha: Libri, 1998, 952 s. ISBN 80-859-8315-X. s. 874.

¹²³ RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8, s. 412–413.

3 Vývoj oblasti v období industrializace

Industrializace probíhala v době od 2. poloviny 18. století do prvních desetiletí 20. století. Toto tvrzení je podloženo řadou odborných prací a studií. V každé zemi však probíhala industrializace v trochu jiné době a také měla různý vývoj, což se odvíjelo od geografických, společenských či politických poměrů.

V Českých zemích můžeme počátek průmyslové revoluce sledovat ve 20. letech 19. století, zakončení její první etapy pak na přelomu 70. a 80. let 19. století. Její druhá etapa trvala od 80. let 19. století do 30. let 20. století.¹²⁴ Právě tato druhá etapa bude důležitým obdobím pro mou práci, jelikož v této době byla vybudována Krušnohorská železnice, která je osou zkoumané oblasti.

V oblasti Teplicka a východních Krušných hor došlo k rozvoji industrializace od 60. let 20. století. Hlavní příčinou rozvoje průmyslové výroby bylo zavedení železniční dopravy, která jednak zpřístupnila energetické a surovinové zdroje výrobcům, ale také umožnila přepravu uhlí a hotových výrobků k odběratelům. Další příčinou byla také bohatá naleziště hnědého uhlí.

Proces industrializace neprobíhal souběžně s rozšiřováním železniční sítě a s rozvojem těžby uhlí. Byl ovlivněn také konkrétními místními podmínkami. Velcí průmysloví podnikatelé začali investovat do průmyslové výstavby až ve chvíli, kdy se daná oblast ukázala jako perspektivní. Byly zde silně zakořeněny způsoby tradiční malovýroby, která se zaměřovala na místní nebo blízké trhy. Také zde scházel dostatek odvahy riskovat progresivnější formy organizace práce. Z těchto důvodů se do podnikání nepouštěla příliš ani maloburžoazie, přestože měla potřebný kapitál.¹²⁵

Dalším aspektem, který bránil rozvoji průmyslové výroby na Teplicku, byly lázně. Lázeňská komise, která zde působila, se snažila udržet prostředí vhodné pro lázeňství. V roce 1861 došlo v souvislosti se zákonem o svobodě průmyslového podnikání ke zrušení zákazu zakládat průmyslové provozy v lázeňském ochranném pásmu. V důsledku toho vzniklo v Teplicích a ve vesnicích v jejich okolí několik provozů vybavených parními stroji. V krátké době zde začalo pracovat 140 vápenek a 30 cihelen. To znovu oživilo

---

¹²⁴ MATOUŠEK, Václav. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. 1. vyd. Praha: Agentura Krigl, 2010, 380 s. ISBN 80-869-1236-1, s. 14.

¹²⁵ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 12.

debatu o dopadu průmyslové činnosti na lázně a jejich prostředí. Následně získala lázeňská komise pravomoc rozhodovat o každé nové továrně v blízkosti lázní. O tuto pravomoc ale komise záhy opět přišla, jelikož příliš omezovala ekonomický vývoj. Od konce 60. let 19. století se tedy podstatně urychlila industrializace této oblasti.¹²⁶

Pokud se zaměříme na jednotlivé obce zkoumané oblasti ležící na Krušnohorské železnici, je třeba říci, že ne všechny z nich se staly průmyslovými městečky. Průmysl se rozvíjel především v níže položených obcích – Oseku, Hrobu, Košťanech nebo v Dubí. Naopak Mikulov a Moldava si zachovaly ráz horských vesnic. Moldava přispěla v době industrializace především tím, že se zde nachází hraniční přechod a poslední stanice Krušnohorské železnice na české straně. Vzhledem k tomu, že nádraží leží poměrně daleko od samotné vsi, zachovala si Moldava i v době industrializace ráz poklidné vesnice.

Obrázek 6 Obec Moldava kolem roku 1910. Kostel Navštívení Panny Marie zbudovaný na místě starší stavby v 17. století. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 55.

Mikulov svůj největší rozkvět zažil v období středověku, kdy zde bylo mnoho stříbrných dolů. V 19. století již byla ale zdejší naleziště téměř vyčerpána. V době industrializace Mikulov posloužil spíše jako místo, kam se uchýlovali lidé z průmyslových měst za odpočinkem či zimními sporty. Stejně na tom bylo také Nové Město.

---

¹²⁶ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 12.

3.1 Infrastruktura

3.1.1 Doprava

Oblast východního Krušnohoří odděluje centrální část Čech od Saska. České země se Saskem vždy rády obchodovaly, k čemuž bylo rozhodně zapotřebí vybudování dopravního spojení. Touto oblastí procházely dvě významné cesty – jedna vedla ze Saska do Prahy a druhá z Halle do Prahy, která byla přezdívaná „solná cesta“. V roce 1852 byla zahájena výstavba silnice z Krupky na Moldavu. Tato stavba souvisela s rozvojem těžby barevných kovů. Co se týče železniční dopravy, horský charakter této oblasti není příliš vhodný pro výstavbu železnic, proto je zde množství železnic omezené.¹²⁷

3.1.1.1 Železniční doprava

K rozvoji železniční dopravy v severních Čechách došlo v polovině 19. století. První vlak společnosti Severní státní dráhy do této oblasti přijel v roce 1850 a jednalo se o vlak z Prahy do Ústí nad Labem. V roce 1851 došlo k prodloužení této trati do Děčína-Podmokel. Od dubna 1851 vedla železniční trať z Prahy přes Děčín až do Drážďan.

K dalšímu rozšíření železniční sítě došlo v roce 1858, kdy vznikl úsek mezi Ústím nad Labem a Teplicemi, vybudován Ústecko-teplickými drahami. Roku 1867 byl zprovozněn úsek z Teplic přes Řetenice do Duchcova a roku 1870 byla trať prodloužena přes Most do Chomutova. Díky společnosti Buštěhradské dráhy bylo od roku 1873 možné jezdit z Prahy až do Chebu.

Železniční společnost Duchcovsko-podmokelské dráhy zprovoznila také úsek z Duchcova přes Osek, Teplice-Lesní bránu, Krupku, Telnici a Jílové do Podmokel.¹²⁸ Hlavním cílem vybudování této železnice bylo propojení duchcovsko-osecké uhelné pánve s německou železniční sítí. Také tím byla otevřena cesta k vodní dopravě na Labi. Železnice z Duchcova do Podmokel měřila celkem 50 km a 364 metrů. Stavba této trati

---

¹²⁷ BALEJ, Martin; ANDĚL, Jiří; JEŘÁBEK, Milan. *Východní Krušnohoří - geografické hodnocení periferní oblasti*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2004, 269 s. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-558-0, s. 61–62.

¹²⁸ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 3–5.

začala v roce 1869 a provoz na ní byl zahájen 2. října 1871.¹²⁹ V roce 1872 byl tento úsek prodloužen z Oseka přes Louku u Litvínova do Chomutova.¹³⁰

Obrázek 7 Teplice – Hlavní nádraží. V Teplicích byla nádražní budova již v roce 1858, do této podoby ale byla přestavěna v roce 1871. Zdroj: Boehmisches-erzgebirge.cz.

Od počátku 70. let došlo k vybudování několika dalších tratí. V roce 1872 byla vybudována horská trať z Chomutova do Vejprt, která vedla dále do sousedního Cranzahlu nebo Reitzenhainu. V roce 1874 vznikla také trať z Lysé nad Labem přes Ústí nad Labem Střekov do Děčína. Ve stejném roce byla vybudována také trať mezi stanicemi Ústí nad Labem-Střekov a Ústí nad Labem – západní nádraží, která byla zajímavá tím, že vedla po dvoupatrovém železničním mostu přes řeku Labe. Horní patro mostu sloužilo pro jednokolejnou železniční trať a dolní pro silnici. V roce 1874 vznikla také trať z Trmic přes Úpořiny do Bíliny. V roce 1897 vznikla dráha z Řetenic do Lovosic, která byla do roku 1900 prodloužena Litoměřic, horního nádraží, České Lípy a Liberce. V roce 1898 byla uvedena do provozu trať vedoucí z Lovosic přes Čížkovice do Mostu.¹³¹

¹²⁹ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

¹³⁰ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 3.

¹³¹ Tamtéž, s. 3–5.

Od roku 1872 působila v této oblasti významná železniční společnost Pražsko-duchcovské dráhy, která mimo jiné vybuďovala také železnici vedoucí z Mostu přes Dubí do Moldavy (Krušnohorskou železnici). Kromě již zmíněné Krušnohorské železnice, o které bude blíže pojednáno v další části práce, stojí společnost Pražsko-duchcovské dráhy za několika dalšími železnicemi zbudovaných v této oblasti.¹³² V roce 1870 vláda vyhlásila výběrové řízení na vybudování železnice, která měla vyřešit spojení mezi mosteckou hnědouhelnou pánví a středem Čech. Účastníci tohoto výběrového řízení měli sami navrhnout podmínky, za kterých jsou ochotni zajistit vybudování a provoz železnice.¹³³ Vyhrála společnost Bedřicha Thun-Hohensteina a získala tak koncesi na postavení železnice z Duchcova do Prahy s odbočkou Obrnice – Most. Práce měly být zahájeny do tří měsíců a do provozu měla být trať uvedena do tří let od zahájení stavby. Z důvodu nedostatku financí však byl termín počátku stavby odložen o půl roku.¹³⁴ V této době se také již začaly rodit myšlenky o prodloužení dráhy z Mostu přes Krušné hory do Saska.¹³⁵ Podnikatelé byli totiž přesvědčeni, že by tato dráha neměla sloužit jen potřebám Prahy. Potenciál spatřovali především v saské poptávce po severočeském hnědém uhlí.¹³⁶

V únoru roku 1871 vznikla C. a K. privilegovaná společnost Pražsko-duchcovské dráhy. Sídlo měla tato společnost v Praze a v jejím čele stál Bedřich Thun-Hohenstein. V dubnu téhož roku došlo k přidělení jednotlivých stavebních úseků – část Praha-Smíchov – Sedlice měl na starosti Karel Schnabel a Jan a Václav Muzika. Za úseky Sedlice – Duchcov a Obrnice – Most zodpovídali Vojtěch Lanna, Jan Schebek a Moric Gröbe. V roce 1872 byly všechny tři úseky dány do provozu. Zpočátku byl provoz na této trati poměrně slabý, rozvoji nákladní dopravy však napomohla výstavba vleček do smyslových závodů nebo dolů (např. do přádelny ve Slaném nebo do cukrovaru v Mostě).

Stejně jako na některé další společnosti v roce 1873 také na Pražsko-duchcovské dráhy dopadly následky hospodářské krize. Dočasně byl jejich provoz předán Duchcovsko-podmokelským drahám, ale nakonec obě do svého provozu převzal stát.

---

¹³² ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 3–5.

¹³³ SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8, s. 152.

¹³⁴ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 3–5.

¹³⁵ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 5.

¹³⁶ SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8, s. 154.

Státní provoz byl oficiálně zahájen 18. července roku 1884, úplné zestátnění bylo dokončeno ale až 1. ledna roku 1892, kdy provoz převzal rakouský stát.¹³⁷

3.1.1.1 Krušnohorská železnice

V polovině 19. století narůstala spotřeba uhlí v Čechách, ale také v sousedním Německu. V okolí Mostu a Teplic se nacházela bohatá naleziště hnědého uhlí. Mezi uhelnou pánví a Saskem bohužel neexistovalo vhodné dopravní spojení. Z toho důvodu již od 60. let 19. století vznikaly první návrhy na překlenutí Krušných hor poblíž Moldavy.¹³⁸

V roce 1872 získala společnost Pražsko-duckovské dráhy koncesi na vybudování a užívání železnice z Mostu na Moldavu. Podle koncese měla dráha vést přes Litvínov, Osek, Hrob a Mikulov.¹³⁹ Rakouská vláda roku 1872 uzákonila pro Pražsko-duckovské dráhy určitá zvýhodnění. Například se jednalo o osvobození od daně z příjmu po dobu deseti let od udělení koncese.¹⁴⁰

Vzhledem k horskému charakteru oblasti se však stavba ukázala jako velice nákladná, obzvláště po krachu na vídeňské burze v květnu roku 1873. Společnost Pražsko-duckovské dráhy tedy na výstavbu trati neměla dostatek finančních prostředků, stát pomoc odmítl a k tomu, aby byla železnice vybudována zahraniční společností, se veřejnost stavěla velmi negativně. Dokonce se nepodařilo ani vyjednat spojení společnosti s některým dalším domácím železničním dopravcem. Nakonec se podařilo získat od státu půjčku 1 milionu zlatých.¹⁴¹ Díky této finanční pomoci bylo možné dokončit alespoň úsek z Mostu do Hrobu. Trať z Mostu do Oseka byla zprovozněna 17. prosince 1876, úsek z Oseka do Hrobu pak 15. května 1877.¹⁴²

---

¹³⁷ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 5–8.

¹³⁸ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 5.

¹³⁹ SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8, s. 154.

¹⁴⁰ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 5.

¹⁴¹ SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8, s. 154–155.

¹⁴² MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 6.

Následně ovšem došlo opět k finančním potížím a stavba dalšího úseku byla na několik let pozastavena. Aby mohla být trať dokončena, bylo potřeba nové koncesování, překonání finančních potíží a souhlas akcionářů se zestátněním společnosti Pražsko-duchcovské dráhy. Roku 1882 získala společnost novou koncesi, finanční situace se také zlepšila a tak mohla být 1. dubna roku 1883 zahájena stavba posledního úseku z Hrobu do Moldavy.¹⁴³

Na dostavbu tohoto úseku bylo několik návrhů. Jedním z nich byla ozubnicová železnice, která by vedla po svazích Bouřňáku. Dalším návrhem bylo vedení trati dlouhými tunely v kopcích nad Dubím. Tato druhá varianta nakonec zvítězila a v Dubí byla vybudována úvratňová stanice, tedy taková, kde vlak mění směr jízdy.¹⁴⁴

Samotnou stavbu trati prováděla firma Nowak a Teirich z Prahy spolu s firmou Schön a Wessely. Na stavbě byli zaměstnání především italsí a jihoslovanští dělníci, jimž pomáhali čeští dělníci. Vzhledem k náročnému terénu byla stavba této trati opravdu velice složitá. Na této dráze je totiž překonáváno enormní převýšení – nádraží v obci Hrob se nachází v nadmořské výšce 392,9 m n. m. a nádraží na Moldavě v 782 m n. m. Bylo tedy potřeba vybudovat několik náročných technických staveb a také odtěžit velké množství zeminy. Na trase trati najdeme celkem tři viadukty. Nejnáročnějším v úseku Most – Hrob je Křižanovský viadukt, který je 52,7 metrů dlouhý a 18,2 metrů vysoký. Mezi Hrobem a Dubím se nachází ocelový viadukt v Hrobech-Mlýnech. Ten je 130 metrů dlouhý a 32 metrů vysoký. Je také nazýván Velký hrobský viadukt. Mezi Mikulovem a Novým Městem se nachází Mikulovský viadukt s délkou 117,6 metrů a výškou 30,4 metrů.¹⁴⁵

Kvůli náročnosti terénu bylo také nutné vybudovat dva tunely. Nachází se také mezi Mikulovem a Novým Městem. Mikulovský tunel měří 334 metrů a je postaven ve tvaru písmene „S“.¹⁴⁶ Takto vybudován je z důvodu, aby se stavitelé vyhnuli štolám a jámám středověkého stříbrného dolu. Novoměstský tunel je dlouhý 211 metrů

---

¹⁴³ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 8.

¹⁴⁴ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 7.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 10–11.

a překonává krušnohorské rozvodí. Z toho důvodu je německy nazýván Wasserscheidentunnel. Nachází se těsně před nádražím Nové Město.¹⁴⁷

Obrázek 8 Viadukt nad Mikulovským údolím, vystavěný v letech 1883–1884, na pohlednici z roku 1910. Pro svou konstrukci a citlivé začlenění do krajiny byl prohlášen za technickou památku. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 57.

Za projekty mostů a viaduktů zodpovídal inženýr Jan Bydžovský. Podílel se mimo jiné také na stavbě úseku Ústecko-teplické dráhy z Teplic do Chomutova. Jeho specializací bylo zakládání mostních konstrukcí. V roce 1871 se podílel také například na stavbě vyšehradského železničního mostu v Praze. Podílel se také na stavbě různých dalších technických zařízení – např. povrchových částí důlních šachet nebo vleček. Koncem 19. století působil hlavně na Sokolovsku. Jan Bydžovský také podporoval Čechy žijící v severočeském německém prostředí. Podpořil například založení české školy v Duchcově a pomáhal i dalším českým školám, např. v Oseku nebo Mostě.¹⁴⁸

Jak již bylo zmíněno, cílem železnice bylo spojení mezi severočeskou hnědouhelnou pánví a Saskem. Na saské straně tedy také probíhala stavba železniční trati. Koncese na stavbu trati z Freibergu ke státní hranici byla udělena Lipsko-dráždanské

---

¹⁴⁷ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 7.

¹⁴⁸ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 12.

železniční společnosti dne 1. prosince 1873.¹⁴⁹ Úsek Freiberg – Bienenmühle byl zprovozněn 15. srpna roku 1876. Další úsek z Bienenmühle do Moldavy byl předán do provozu 6. prosince roku 1884.¹⁵⁰

Na posledním českém úseku byly práce dokončeny na konci roku 1884. Železnice z Mostu do Moldavy měřila přibližně 35 kilometrů. Na trati se nacházelo celkem sedm stanic a tři zastávky (ty jsou označeny „H“ – od německého „Haltepunkt“) – Brück Teplitzer Bahnhof (Most Teplické nádraží), Lindau H (Litvínov zastávka), Wiesa – Oberleutensdorf (Louka – Horní Litvínov), Bruch H (Lom zastávka), Osseg – Riesenberg (Osek-Rýzmburk), Klostergrab (Hroby), Eichwald (Dubí), Niklasberg H (Mikulov zastávka), Neustadt bei Moldau (Nové Město u Moldavy) a Moldau (Moldava). Někde bývá stanice Dubí označována Ober-Eichwald (Horní Dubí) a stanice Moldava jako Moldau in Böhmen (Moldava v Čechách).¹⁵¹ Zastávky Horní Háj a Střelná byly vybudovány podstatně později. Zastávka ve Střelné vznikla až v souvislosti s výstavbou sídliště v letech 1947–1958.¹⁵² Také stanice Horní Háj vznikla až v 50. letech 20. století.¹⁵³ Přestože ve Střelné a Háji nebyla v době industrializace železniční zastávka, měla i na tyto obce Krušnohorská železnice vliv, jelikož leží v jejich těsné blízkosti.

Hlavní význam železnice tedy spočíval především v nákladní dopravě a dovozu uhlí z mostecké uhelné pánve do průmyslových oblastí ve středním Sasku. Těžké nákladní vlaky s uhlím byly ve stanici Hrob často rozdělovány, aby bylo možné zvládnout náročné stoupání. Spojení souprav probíhalo následně ve stanici Mikulov–Nové Město nebo na Moldavě. Přesto bylo potřeba, aby vlak v náročném stoupání vedly dvě nebo tři lokomotivy.¹⁵⁴ V počátcích projelo moldavským nádražím denně přes 200 nákladních vagónů.¹⁵⁵

---

¹⁴⁹ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 6.

¹⁵⁰ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 11.

¹⁵¹ Tamtéž.

MERTL, Miroslav a kol. Košťany – Střelná. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015b, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 32.

¹⁵³ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 20.

¹⁵⁴ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 7–8.

¹⁵⁵ SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8., s. 155.

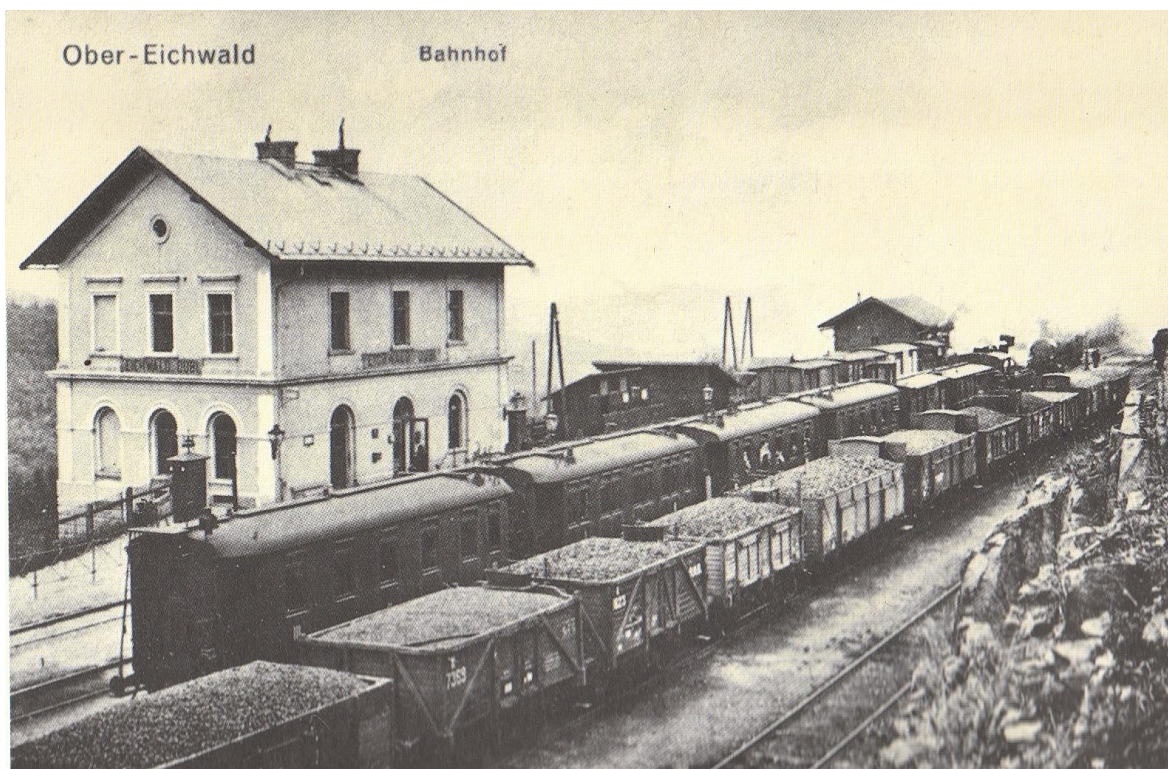
Obrázek 9 Viadukt v Hrobu-Mlýnech. Zdroj: Město Hrob (oficiální web).

I podle velikosti jednotlivých železničních stanic je vidět, že byl na této dráze předpokládán velký provoz. Stanice Osek měla celkem pět kolejí. Kromě výpravní budovy zde byly také dva strážní domky, skladiště, kancelář firmy Tropschuh, budova se zázemím pro traťové dělníky, studna, jáma na smetí a toalety. Ve stanici Hrob bylo dokonce osm kolejí. Byla zde kromě výpravní budovy také výtopna s točnou, dvě odpopelovací jámy s vodními jeřáby pro napájení parních lokomotiv, dva strážní domky, skladiště pro ukládání zboží, skladiště petroleje, studna a toalety. Také dubské nádraží mělo pět kolejí, odpopelovací jámy s vodním jeřábem. Kromě výpravní budovy zde byla postavena obytná a vedlejší budova, dva strážní domky, dřevěné skladiště, sklad na uhlí, dvě studny, telefonní budka, toalety a budova pro traťové dělníky.¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 13–17.

Obrázek 10 Nádraží v Dubí, kolem roku 1920. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 85.

Velikost stanice v Moldavě dokazuje, jak velká byla očekávání ohledně mezistátní nákladní dopravy na této železnici. Byla zde vybudována mohutná výpravní budova, rozlehlá kolejiště a výtopna s točnou.¹⁵⁷ Celkem zde bylo 16 kolejí. Vybudováno zde bylo také několik skladišť, vodárna či nakládací rampa.¹⁵⁸ Moldavské nádraží mělo být původně vybudováno na konci vsi, což by bylo výhodnější pro obec. Aby však provozovatelé povoznictví nepřišli o zisk, bylo nádraží vybudováno mimo obydlenou část vesnice. Kolem nádraží bylo vystavěno pár výstavnějších budov a několik chalup. Jednalo se především o příbytky těch, kteří jezdili za prací do továren v podhůří.¹⁵⁹

---

¹⁵⁷ SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8, s. 155.

¹⁵⁸ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 17.

¹⁵⁹ *Sdružený inventář obce Moldava*. Archiv obce Moldava. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 401. Inv. č. 816.

Obrázek 11 Moldavské nádraží před rokem 1918. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 55.

Po této železnici bylo přepravováno také dřevo nebo výrobky místních továren a živnostníků. V době první světové války sloužila železnice také k přepravě rudy, která se těžila na Cínovci. Odtud byla dopravována nákladní lanovkou na dubské nádraží, odkud byla již odvezena vlakem. Z této rudy byl získáván wolfram, který byl přidáván do hlavnové ocele při výrobě zbraní.¹⁶⁰

Co se týče osobní dopravy, zpočátku jezdily osobní vlaky poměrně málo. Osobní přepravu zajišťovaly většinou čtyři páry vlaků, které jezdily již z pražského hlavního nádraží. Pokud chtěli cestující pokračovat dále do Saska, bylo možné přestoupit do saského vlaku. České a saské spoje na sebe navazovaly a v případě zpoždění na sebe čekaly.

V 19. století projevili lidé z průmyslových oblastí zájem o horskou přírodu. Krušnohorská železnice tak vytvořila podmínky pro dopravu rekreatantů na hřebeny Krušných hor a přispěla tím k rozvoji cestovního ruchu. Lidé na horách nejprve trávili čas na letních bytech, poté se také začali věnovat zimním sportům. Vlakové soupravy byly o nedělích a svátcích posilovány až na 15 vagonů. Také byly zaváděny mimořádné spoje.

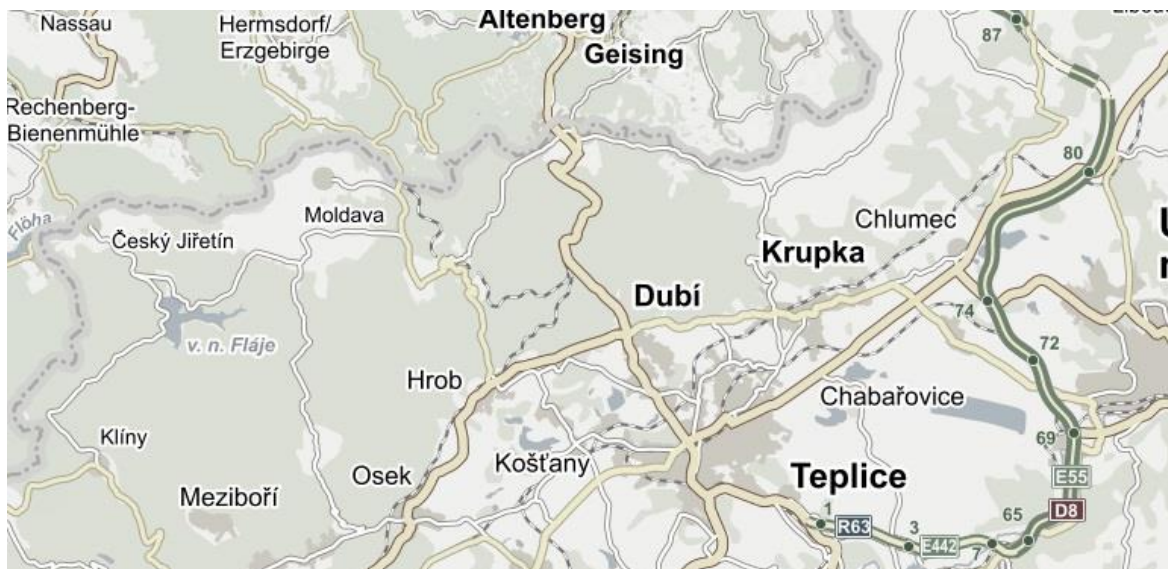
¹⁶⁰ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetinský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 8.

Z důvodu náročného stoupání, několika viaduktů a tunelů, vysokým náspům a hlubokým zářezům byla trať nazývána teplickým „Semmeringem“.¹⁶¹

3.1.1.2 Silniční doprava

Jak již bylo uvedeno, oblast východních Krušných hor hrála významnou roli v obchodování mezi Českými zeměmi a Saskem, jelikož tudy vedlo několik obchodních cest.

Obrázek 12 Mapa dopravních cest ve zkoumané oblasti, 2015. Zdroj: Mapy.cz.

Silniční síť ve zkoumané oblasti se již v 19. století podobala té dnešní. Nejvýznamnější úlohu zde měla silnice z Teplíc, přes Dubí na Cínovec a dále do Německa (dnes E 55). Další významná silnice této oblasti vede z Dubí přes Hrob a Osek do Mostu. Pokud se z Dubí vydáme na druhou stranu, dostaneme se přes Krupku do Ústí nad Labem. Další větší silnicí ve zkoumané oblasti je silnice z Hrobu přes Mikulov a Nové Město na Moldavu. Tato silnice je charakteristická svými značnými zatáčkami. Vede pod Mikulovským viaduktem a je tedy možné ji vidět při cestě vlakem po Krušnohorské železnici. Všechny tyto cesty jsou vidět nejen na mapách II. vojenského mapování z let 1836–1852¹⁶², ale jsou patrné již na mapách I. vojenského mapování z 18. století¹⁶³.

¹⁶¹ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 8.

¹⁶² Mapy.cz [online]. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: www.mapy.cz.

¹⁶³ Ústřední archiv zeměměřičství a katastru [online]. 2015 [cit. 2015-12-15]. Dostupné z: www.archivnimapy.cuzk.cz.

Silnice z Teplic přes Dubí na Cínovec byla vybudována v roce 1842.¹⁶⁴ V soupisu silnic z roku 1853 byla nazývána silnicí drážďanskou. Od 40. let 19. století byla tato silnice hojně využívána jak pěšími, tak povozy, především pro cestu z Teplic do saského Altenbergu. Jakmile ale byla vystavěna železnice, čilý ruch na této silnici ustal a byla využívána spíše jen v létě výletníky. Silnice zde byla vybudována sice až ve 40. letech 19. století, ale určitá dopravní cesta zde vedla již dříve. Zajímavostí je, že po této cestě jela za napoleonských válek roku 1813 rakouská a ruská vojska. Jednalo se o cestu ze Saska, přes Cínovec k obci Chlumeck. Zde tato vojska spolu s vojskem pruským porazila Napoleonovu armádu. Osm týdnů před tím po silnici z Teplic do Saska cestoval také básník J. W. Goethe.¹⁶⁵

Také silnice z Hrobu na Moldavu existovala dle I. vojenského mapování již v 18. století. Dle záznamu v košťanské kronice existovala pravděpodobně již v 16. století, kdy bílinský rod Lobkowiczů obdržel kutací právo na dole, kolem nějž později vznikla osada Mikulov.¹⁶⁶

Dle map II. vojenského mapování byla silnice z Teplic přes Dubí na Cínovec a silnice z Hrobu přes Mikulov na Moldavu císařskou silnicí 2. třídy.¹⁶⁷

Obrázek 13 Císařská silnice 2. třídy z Hrobu přes Mikulov na Moldavu. II. vojenské mapování 1836–1852. Zdroj: Mapy.cz.

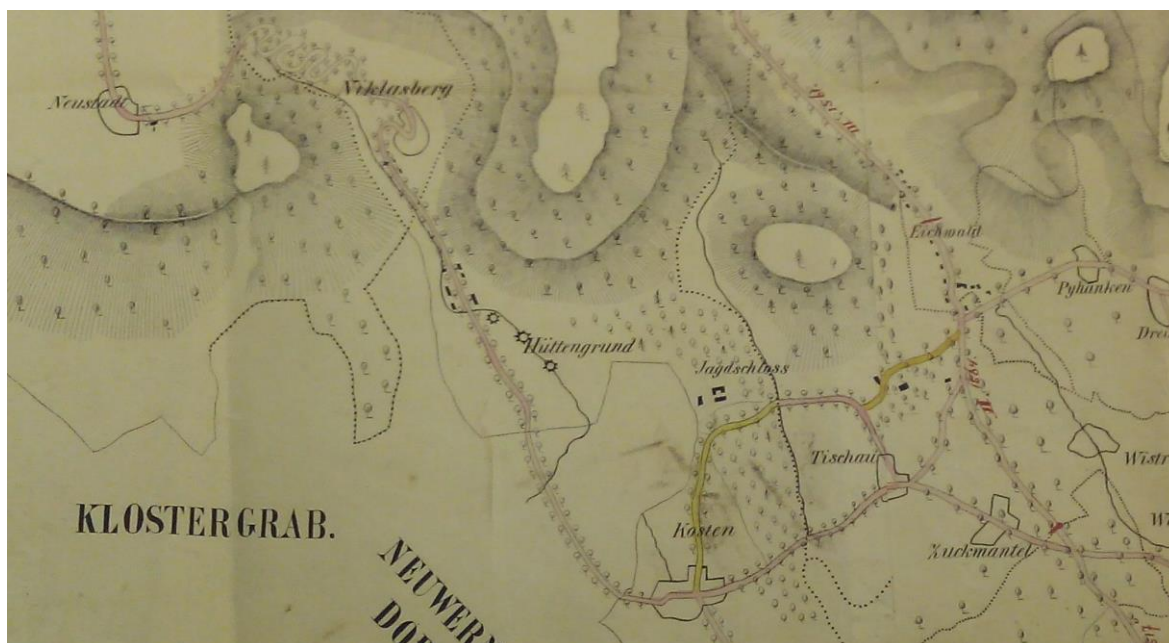
¹⁶⁴ *Kronika obce Dubí. Gedenk-Buch des Curortes Eichwald.* Archiv obce Dubí. SOkA Teplice. Kn 1.

¹⁶⁵ *Kronika obce Košťany 1848–1924.* Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ *Mapy.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: www.mapy.cz.

Obrázek 14 Plán okresních silnic z konce 19. století. Zdroj: SOKA Teplice.

Cesty z Dubí přes Hrob do Oseka a z Dubí přes Krupku do Ústí nad Labem byly dle II. vojenského mapování zemskými silnicemi s milníkem. V průběhu 2. poloviny 19. století nedošlo k žádným významnějším změnám v silniční síti. Silnice měly v této oblasti spíše lokální význam, kdy byly pouze spojením mezi jednotlivými obcemi a pro spojení Čech se Saskem sloužila především železnice.

Obrázek 15 Drážďanská silnice (z Dubí na Cínovec) kolem roku 1918. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 81.

3.1.2 Elektrifikace, vodovody, kanalizace

Elektrické pouliční osvětlení začalo být v této oblasti zaváděno od 90. let 19. století. Nejprve došlo k elektrifikaci ve větších městech. V Duchcově a v Bílině bylo elektrické osvětlení zavedeno v roce 1896. Poté začalo být zaváděno také v menších obcích. V obci Hrob bylo elektrické pouliční osvětlení již od roku 1901.¹⁶⁸ V obci Osek bylo zavedení elektrického osvětlení schváleno 6. října roku 1909. Bylo také usneseno, že obec Osek uzavře smlouvu s Mosteckou uhelnou společností o dodávce elektrického proudu. Elektrické osvětlení v obci vybuďovala akciová společnost Union z Teplic. Pro osvětlení města bylo využito šest obloukových lamp a 100 žárovek. Také byl ujednán poplatek za odběr proudu pro pohon motorů v dílnách živnostníků.¹⁶⁹ Bohužel nejsou známa přesná data zavedení elektrického pouličního osvětlení v ostatních obcích, ale dá se předpokládat, že to bylo do konce prvního desetiletí 20. století.

Velice pokrokové bylo zřízení elektrické úzkokolejné malodráhy mezi Teplicemi a Dubím. První návrh představil Ing. Theodor Koltitz již v roce 1886. Tento projekt byl však zamítnut na návrh Clary-Aldringenů (majitelé teplického panství), kteří se obávali negativního vlivu na prostředí lázní. Přesto se od plánu neupustilo a probíhala dále jednání a přípravy.¹⁷⁰ V roce 1894 nakonec byla stavba povolena a vybudování této dráhy bylo zadáno vídeňské firmě Lindheim & Co. První tramvaj zkušebně vyjela již 24. září roku 1895.¹⁷¹

Do provozu byla tato úzkokolejná trať uvedena 14. října 1895 a stala se první úzkorozchodnou drahou v Rakousku-Uhersku. Tato dráha nejen, že nenarušila prostředí klimatických lázní, ale také umožnila snadnější cestování výletníkům. Významně také posloužila místním lidem, kteří dojížděli do zaměstnání. V následujícím roce 1896 přepravila tato dráha z Dubí do Teplic celkem 6674 lidí.¹⁷²

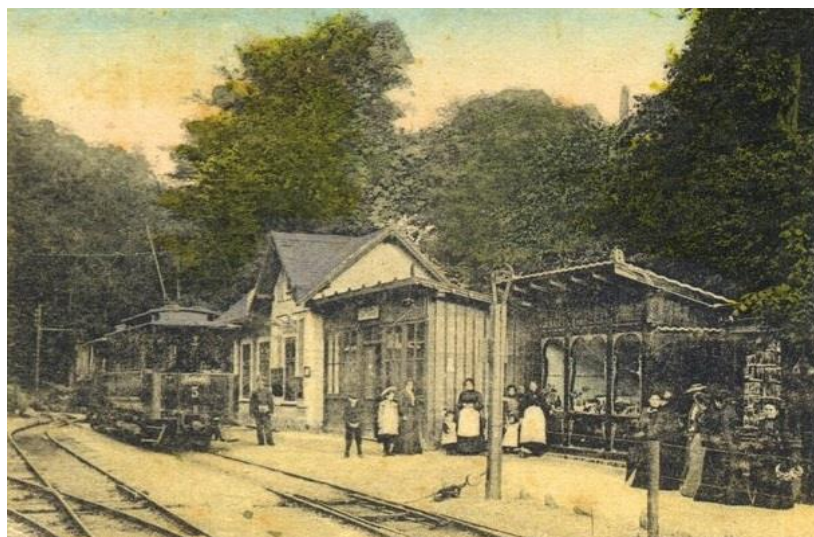
¹⁶⁸ *Elektrické osvětlení města 1901, 1912 – 1918.* Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv.č. 290, karton 21.

¹⁶⁹ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

¹⁷⁰ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu.* Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 27.

¹⁷¹ *Kronika obce Dubí. Gedenk-Buch des Curortes Eichwald.* Archiv obce Dubí. SOkA Teplice. Kn 1, s. 87–88.

¹⁷² VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu.* Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 27–28.

Obrázek 16 Zastávka elektrické úzkokolejné malodráhy z Teplíc do Dubí. Zdroj: Boehmisches-erzgebirge.cz

Také v Oseku byl zájem o výstavbu elektrické pouliční dráhy. Dle obecní kroniky se dne 13. srpna roku 1903 obecní rada usnesla na zakoupení akcií na dotaci stavby elektrické pouliční dráhy a přislíbila, že vzbudí zájem pro tento projekt také u občanů. Na této schůzi byl zmíněn význam spojení elektrické dráhy s okresním městem Duchcovem, s čímž všichni členové obecní rady souhlasili. Obecní zastupitelstvo však posléze rozhodnutí změnilo v tom smyslu, že akcie na vybudování dráhy budou zakoupeny pouze v případě, že trasa povede přes Osek, Háj, Duchcov a Ledvice.¹⁷³ Vzhledem k tomu, že v historických pramenech nejsou k nalezení další informace k tomuto projektu, bylo od něj pravděpodobně upuštěno.

Modernizace obcí byla závislá na příjmech obecní pokladny, naplňované zpravidla různými dávkami a odvodem daní. Čím více obyvatel a podniků v katastru dané obce sídlilo, tím spíše mohla obec zavádět různé novinky. Zpravidla se o každé investici dlouze diskutovalo na zasedání obecních rad. Pozitivní ovšem bylo, že ve většině obcí se snažili dostat základním hygienickým návykům. Docházelo tak k budování vodovodů, kanalizací, dláždily se chodníky a ulice.¹⁷⁴

V obci Osek se otázka ohledně zásobování pitnou vodou dostala do popředí v dubnu roku 1891. Bylo potřeba provést předběžné práce pro zavedení vodovodu pro část obce Nový Osek včetně kláštera. Těmito pracemi byla pověřena firma Rumpel & Niklas z Teplíc. Bylo prověřováno, zda jsou zdejší prameny vyhovující jak po stránce množství

¹⁷³ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

¹⁷⁴ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 17.

vody, tak po stránce jakostní. Také byl prozkoumán terén pro přívod vody do města. Voda byla také zaslána do Prahy na chemickou kontrolu. V listopadu roku 1891 obdrželo obecní zastupitelstvo zprávu, že prameny nevydávají potřebné množství vody. Bylo tedy upuštěno od původního projektu a celá výstavba vodovodu byla předána podniku Julius Thiele z Oseka. Tato firma totiž měla k dispozici vrtné soupravy a mohla lépe provádět sondy k hledání pramenů vody a také měla provést přívod vody do vodovodu. V květnu 1894 se konala schůze všech daňových poplatníků Nového Oseka, aby probrali projekt vlastního vodovodu a dospěli tak ke konečnému rozhodnutí. Nakonec přítomní občané s projektem souhlasili a mohlo se přejít k realizaci. Stavba vodovodu začala 17. dubna 1895, dokončena byla 15. srpna 1895. V roce 1902 byla započata stavba vodovodu z Dlouhé Louky přes Rýzmburk do Oseka, jelikož osecký vodovod již nedodával potřebné množství vody. Stavbou byl pověřen Bernhard Görlach z Oseka, který již podobné práce prováděl v jiných obcích.¹⁷⁵ V roce 1904 byla také zahájena stavba vodovodu ve Starém Oseku. Projekt k tomuto vodovodu vypracoval Adolf Niklas.¹⁷⁶

Obecní zastupitelstvo v Dubí se vybudování vodovodu zabývalo poprvé 25. října 1892. Zásobování pitnou vodou bylo předtím skutečně velice špatné. Obyvatelstvo bylo závislé na studních. Nárůst obyvatelstva ale způsobil, že tento způsob získávání vody byl opravdu nedostačující. V roce 1896 byla zahájena stavba obecního vodovodu, za kterou nesla odpovědnost opět firma Rumpel & Niklas. Vzhledem k tomu, že i jižněji položené obce trpěly nedostatkem vody, byly součástí tohoto projektu. Jednalo se tedy o Dubí, Mstišov, Pozorku a Bystřici. Stavba vodovodu byla dokončena roku 1898.¹⁷⁷

Přibližně ve stejné době začala být v obcích budována kanalizace. Do té doby odvádění srážkových a splaškových vod příliš nevyhovovalo zdravotním požadavkům. Již dříve byly budovány různé kanály a stoky, ale vznikly v různých dobách a nebyly proto příliš jednotné. Z toho důvodu přistupovaly obce k budování modernější kanalizace. V obci Hrob začala být kanalizace stavěna v roce 1903, projekt k ní vypracovala firma L. Krauschnera z Teplíc.¹⁷⁸

Na stavbě kanalizace v Košťanech se zastupitelstvo obce usneslo dne 7. prosince 1899. Kanalizace zde měla být jednotná, ale mělo se využít i staré kanalizace. Jako hlavní

---

¹⁷⁵ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

¹⁷⁶ *Stavba vodovodu – Osek. 1893–1906*. Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Inv.č. 96. karton 7.

¹⁷⁷ *Kronika obce Dubí. Gedenk–Buch des Curortes Eichwald*. Archiv obce Dubí. SOkA Teplice. Kn 1, s. 89–91.

¹⁷⁸ *Projekt kanalizace 1903*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv.č. 279, karton 84.

shromaždiště vod měla posloužit stará štola císaře Františka Josefa. Do ní měla ústít sít kanálů a voda měla být dále vedena do potoka. Před ústím do potoka ale měla být zřízena čistící a filtrovací stanice, aby byla do potoka vypouštěna pouze neškodná voda. Provedení této stavby bylo na základě veřejné soutěže zadáno firmě H. Rella & Neffe, podnikatelství staveb ve Vídni. Kanalizace byla vystavěna v letech 1901 a 1902.¹⁷⁹

3.2 Průmysl

Jak již bylo zmíněno, proces industrializace na Teplicku probíhal oproti jiným průmyslovým oblastem v českých zemích s určitým zpožděním. Rozvoj industrializace zde započal v 60. letech 19. století a dynamicky pokračoval v následujícím čtvrtstoletí. Industrializační proces zde spustilo zavedení železnice, díky kterému byl usnadněn transport surovin a výrobků. Tato skutečnost přivedla do oblasti nové těžbaře a následně také podnikatele, kteří zde začali zakládat průmyslové podniky. Nejvýznamnějším odvětvím zde byla určitě těžba hnědého uhlí. S tím poté souvisel rozvoj sklářství, textilního nebo keramického průmyslu.¹⁸⁰

3.2.1 Těžba

Zdaleka nejvýznamnější těženou surovinou bylo v této oblasti v období industrializace hnědé uhlí. V oblasti uhelné pánve byla také naleziště jílů, které byly využívány v keramickém průmyslu. Těžba kovů, která byla pro tento region významná dříve, zažívala úpadek. Velcí podnikatelé začali v těžbě hnědého uhlí spatřovat hlavní potenciál. Rozvoj uhelné těžby začal nejprve na Ústecku, Chabařovicku a na Teplicku, poté pokračoval v souvislosti s budováním železniční sítě více na západ, na Duchcovsko a Mostecko. Od 70. let vznikly na Duchcovsku největší hnědouhelné doly v Čechách. Na rozdíl od východnější části uhelné pánve, kde si své místo udrželi původní těžaři, se na Duchcovsku prosadili spíše kapitálově silní podnikatelé. Nejvýznamnější z nich byla společnost Duchcovsko-podmokelské dráhy, Mostecká uhlodolná společnost a Duchcovský uhelný spolek s doly poblíž Duchcova, Oseka, Želének a Ledvic. Další

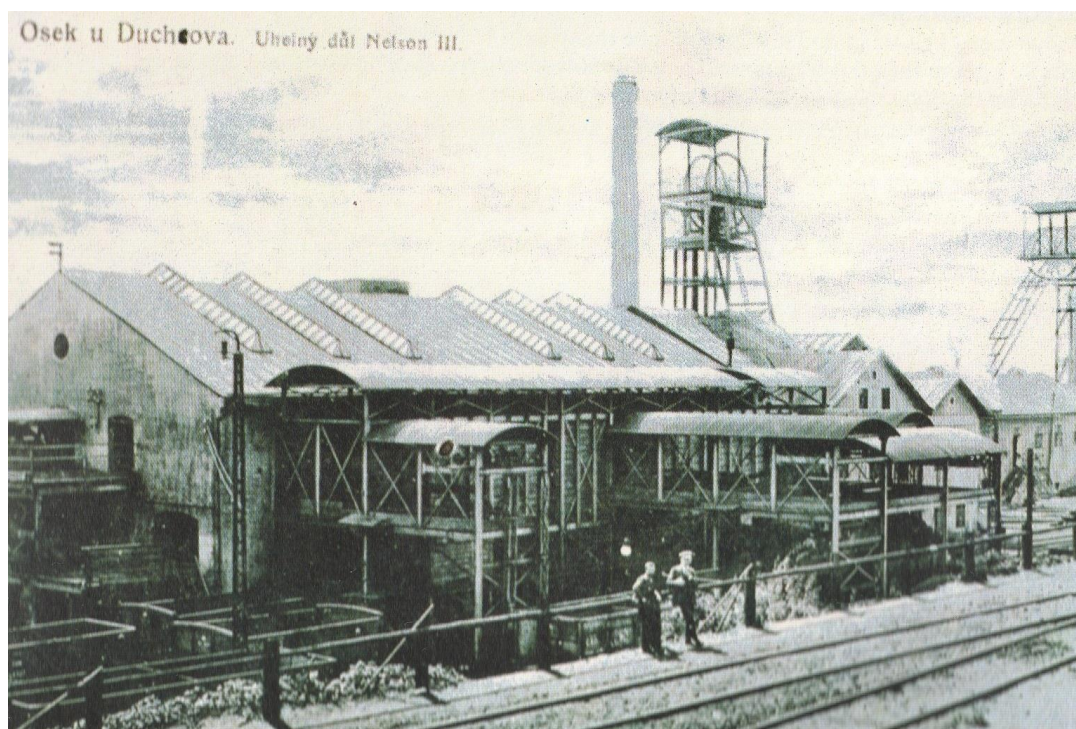
---

¹⁷⁹ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

¹⁸⁰ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 12–13.

velké doly v okolí Oldřichova, Verneřic a Košťan patřily těžařské společnosti Požehnutí boží. Angličan W. Refeen vlastnil šachty u Oseka a společnost Pokrok u Duchcova.¹⁸¹

Rozdělení revíru mezi velké těžaře bylo ukončeno do konce 19. století. Malé doly buď zanikly, nebo se připojovaly k větším celkům. Po roce 1900 se v okolí Hrobu a Oseka existovaly tyto stabilizované důlní závody: Mostecké uhlodolné společnosti patřily doly Nelson v Oseku, Gisela II a Viktorin v Háji, Union v Křižanově, Svornost v Oldřichově a doly Adolf Marie, Barbora a Trojice v Kocourkově (dnes již zaniklá osada mezi Oldřichovem, Jeníkovem a Hrobem). Lomské uhelné doly vlastnily důl Alžběta III ve Verneřicích a Požehnutí boží v Oldřichově. Verneřický důl Magdalena patřil Měrunickému těžařstvu Einigkeit, důl Anna Emilia pak Fr. Welzovi, který měl navíc od J. Nesvadby z Prahy pronajatý důl Jan Nepomuk. Doly Marie a Karel Josef v Oldřichově byly majetkem A. Schneidera.¹⁸²

Obrázek 17 Důl Nelson III, který v roce 1885 otevřel v Oseku anglický podnikatel W. Refeen. V roce 1895 koupila důl Mostecká uhlodolná společnost. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 49.

Rozvoj těžby uhlí způsobil převratné změny v životě obcí. Do dosud poklidných obcí přišlo velké množství dělnictva z vnitrozemí. Obce se tak začaly rychle rozrůstat.

¹⁸¹ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 12.

¹⁸² BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 46.

Také došlo k národnostním změnám. Zatímco dříve byly tyto obce německé, nyní zde byla silná složka českého obyvatelstva. Posléze zde začaly vznikat sociální a národnostní rozpory.¹⁸³

Při dolování na šachtách v této oblasti převládala ruční práce. Až na konci 19. století se k těžbě využíval stlačený vzduch. Šachty byly odvětrávány a odvodňovány parními stroji. Na přelomu 19. a 20. století byla do dolů postupně zaváděna elektřina. Na povrchových dolech začala být pro skrývání zeminy používána rypadla a lžicové bagry. Do první světové války probíhala mechanizace důlních prací v jednotlivých provozech nepravidelným tempem. Přesto ale zvýšila intenzitu těžby a současně způsobila ustálení počtu dělníků na dolech.¹⁸⁴

Při zakládání nových dolů se moderní technika zaváděla již od počátku hlavně do provozu a dopravy, kdy lidskou práci a lidskou sílu nahradily důlní lanovky s parním pohonem a řetězové dráhy. Samotné rubání však dlouho zůstávalo na primitivní úrovni.

K velkému nárůstu těžby hnědého uhlí docházelo v 50. a 60. letech 19. století. Tento rozvoj byl podporován především vývozem uhlí do německých zemí. Následně však kromě exportu spotřebovávala velkou část výtěžku také průmyslová odbytiště v Čechách. Podniky v nejbližším okolí odebíraly asi osminu celkové těžby dolů.¹⁸⁵

Ze zkoumané oblasti se těžba uhlí nejvíce dotkla obcí Osek, Háj, Hrob a Košťany a dolní části Dubí (Pozorka, Bystřice). Ve výše položených obcích těžba uhlí probíhala jen velice zřídka. Jedny z prvních dolů v této oblasti byly doly s názvem Boží požehnání. Tyto doly zaměstnávaly v roce 1872 celkem 130 dělníků. Tento důl ležel v blízkosti obce Košťany. V blízkosti této obce se nacházely také doly Ottokar I a Ottokar II, Mikuláš, Emilie-Eleonora II – X nebo Caroli I. Jednou z prvních firem, která v okolí Košťan těžila uhlí, byla firma Sapurka, Stolle a Städtel, majitelé sklárny. Patřily jim doly Emilie Eleonora I, II, VIII, IX a X. Tyto doly v roce 1871 koupil sládek Josef Nesvadba a Jindřich Mikulecký. Roku 1872 byla k Nesvadbovým dolům, které byly tehdy nazývány Concordia, vystavěna vlečná dráha z košťanské stanice (na dráze z Teplic do Duchcova). V roce 1873

---

¹⁸³ 800 let Háj u Duchcova: Historie obce Háj a osady Domaslavice. Most: MUS, 2003, s. 14.

¹⁸⁴ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 48.

¹⁸⁵ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 12.

byla postavena vlečná dráha také k dolu Šťastná náhoda, který patřil bratrům Tschinkelovým.¹⁸⁶

Obrázek 18 Důl Alexandr - největší, nejmodernější a nejhlubší důl v hnědouhelném revíru, založen roku 1895 v Nové Vsi-Hrdlovce Mosteckou uhlodolnou společností. Vytěžilo se zde 700 000 tun uhlí ročně. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 49.

Na duchcovském katastru byl od roku 1870 důl Gisela I. V jeho sousedství, na katastru hájském, byl od roku 1872 důl Viktorín, hluboký 75 metrů. Spolu s doly Döllinger, Gisela I a Nelson I patřil mezi doly, které byly v roce 1879, při katastrofě teplických pramenů, zatopeny vodou. Na Döllingeru tehdy zahynulo 23 horníků, na Nelsonu I dva horníci. Důl Viktorín byl poté ještě dvakrát zatopen, v roce 1887 a 1892.¹⁸⁷ Na dole Gisela I byly důlní práce zastaveny v roce 1903, jeho důlní pole bylo přičleněno k novému dolu Gisela II, který byl vybudován na hájském katastru v roce 1902. Tento důl byl později přejmenován na Bihl. Jeho hloubka byla 156 metrů.¹⁸⁸

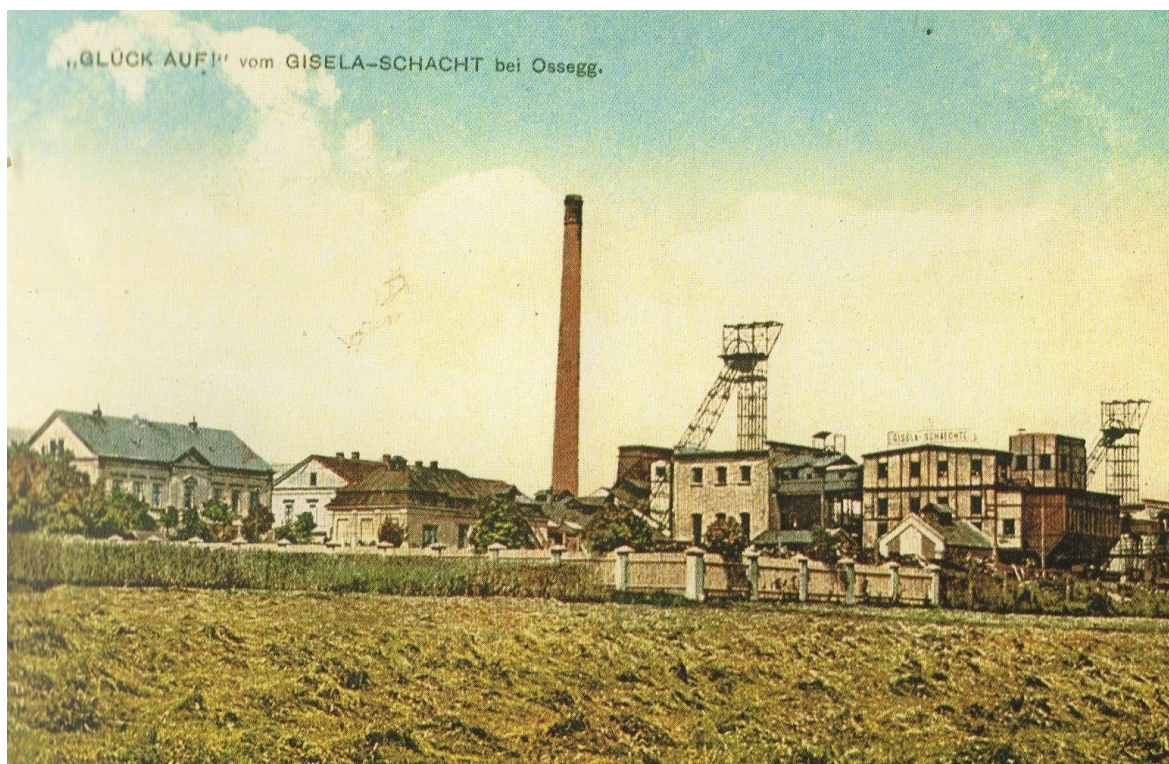
---

¹⁸⁶ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOKA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

¹⁸⁷ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOKA Teplice. Kn 2.

¹⁸⁸ *800 let Háj u Duchcova: Historie obce Háj a osady Domaslavice*. Most: MUS, 2003, s. 14–15.

Obrázek 19 Důl Gisela, otevřen v roce 1870. Pohlednice z roku 1910. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 49.

S pracovními podmínkami na dolech nebyli horníci příliš spokojeni. Z toho důvodu propukla ve zdejším revíru dne 29. září 1896 stávká horníků.¹⁸⁹ Hlavními požadavky horníků byla především osmihodinová pracovní doba a zvýšení mezd.¹⁹⁰ Dosáhla takových rozměrů, že bylo povoláno několik rot vojáků. Někteří stávkujících byli zatčeni a odvedeni ke krajskému soudu v Mostě. Pracovní podmínky horníků se však nelepšily, a tak roku 1900 propukla všeobecná stávká horníků ve všech dolech severozápadní hnědouhelné pánve. Tato stávká propukla náhle, málokdo se tedy dostatečně zásobil palivem. Ani na dolech, ani u obchodníků s uhlím nebylo uhlí k dostání. Dokonce musela být přechodně uzavřena chlapecká obecná a měšťanská škola. Nakonec bylo do škol přivezeno dřevo a uhlí ze soukromých menších dolů, takže se mohlo pokračovat ve vyučování. Nejcitelněji se však stávká projevila v průmyslových podnicích.¹⁹¹

Jak již bylo zmíněno, těžba kovů v této oblasti na konci 19. století spíše stagnovala. Doly na Cínovci patřily Lobkowiczům, kteří si je na rozdíl od Clary-Aldringenů ponechali. Lobkowiczové měli různé podnikatelské aktivity od zemědělství až po těžbu uhlí, které jim

¹⁸⁹ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

¹⁹⁰ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 56.

¹⁹¹ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

umožňovaly dolování na Cínovci utlumit a provádět jen udržovací práce. Tato strategie se jim velice vyplatila. Po roce 1879 totiž byl zjištěn vliv wolframu na tvrzení oceli a velice se tak zvýšila poptávka po tomto kovu. Cín se tedy stal vedlejším produktem a začal se těžit wolframit. Do změn v těžbě nebylo potřeba ani příliš investovat. Postačilo překutávat staré haldy a vybírat z nich velké kusy wolframitu. Kromě toho byl také získáván čistý křemen, který se používal ve sklářském nebo keramickém průmyslu.

V roce 1915 si rakouský stát na dobu války pronajal cínovecká těžební pole a závod byl postaven pod vojenský dohled. Wolfram byl potřeba k zajištění výroby tvrzené oceli, zvláště dělových hlavních. Do těžby rakouský stát bohatě investoval. Bylo zde postaveno elektrické vedení, hlavní těžební jáma byla rozšířena a také byla postavena těžební věž. Při těžbě se začaly využívat nové metody – vrtání na stlačený vzduch či trhací práce s tekutým kyslíkem nebo dynamonem. Také byly postaveny tři na sebe navazující lanovky.¹⁹² Jak již bylo zmíněno, vytěžený wolframit byl lanovkou dopravován na dubské nádraží, kde byl nakládán na vlaky. Na Cínovci a dalších horských oblastech byla také naleziště křemene, který byl využíván ve sklářském průmyslu.¹⁹³

3.2.2 Textilní průmysl

Jedním z nejvýznamnějších průmyslových odvětví zkoumané oblasti je textilnictví. Výroba textilií má ve zdejší oblasti dlouhou tradici. Již od roku 1697 existovala v Oseku manufaktura na výrobu punčoch a sukna. Z této manufaktury se šířilo punčochářství a další řemesla související s textilní výrobou do širokého okolí.¹⁹⁴ Od začátku 19. století se řada rodin v okolních vesnicích zabývala pletením punčoch, což jim zajišťovalo velice výhodný výdělek.¹⁹⁵ Například v Košťanech se roku 1833 živilo výrobou punčoch 40 lidí, což byl přibližně každý dvanáctý občan Košťan. Pletařství a tkalcovství se v Košťanech i nadále rozvíjelo. V roce 1870 žilo v Košťanech devět majitelů tkalcovské živnosti s 83 dělníky.¹⁹⁶

Na tuto dřívější řemeslnou a manufakturní výrobu textilu v 19. století navázaly přádelny, tkalcovny a úpravny látek a hlavně továrny na stávkové zboží, ve kterých

---

¹⁹² VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 55–56.

¹⁹³ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy: 5–10, s. 8.

¹⁹⁴ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrýnský Ateliér V+V, 1994, s. 11.

¹⁹⁵ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOKA Teplice. Kn 2.

¹⁹⁶ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOKA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

se zhotovovaly punčochy, rukavice a prádlová trikotáž. Textilní průmysl byl soustředěn kolem Teplíc, Oseka a Hrobu.¹⁹⁷ První tovární přádelna byla vystavěna v Hrobu-Mlýnech. Vybudovali ji zde bratři Tschinkelové, kteří zde již předtím vlastnili sklárnu. Přádelna v Hrobu-Mlýnech stála již roku 1866, je ale možné, že byla vystavěna již o něco dříve. Tschinkelovy závody tedy měly dvě oddělení – sklárnu a strojní přádelnu. Později byly závody přebudovány a zůstala zde pouze přádelna. Roku 1887 koupil tento podnik teplický továrník Mitscherlich. Vznikla zde rozsáhlá přádelna bavlny.¹⁹⁸ Mitscherlichova přádelna se během krátké doby stala nejvýznamnějším textilním podnikem na Duchcovsku.¹⁹⁹ Od 90. let 19. století fungovalo v obci Hrob ještě několik dalších textilních továren, např. W. A. Menzel, Laufer a Wolf nebo Kröder a Federle. Po roce 1900 byl zahájen provoz také v továrně E. Edelsteina.²⁰⁰

Dalším velkým podnikem byla továrna Antonína Gläsera na pletené a tkané zboží v blízkosti Košťan. S výrobou punčoch a trikotového zboží začal Antonín Gläser spolu se dvěma dělníky již roku 1888. O zboží byl zájem a Antonín Gläser tedy přesunul výrobu z tehdejších pracoven do většího domu, v němž pracoval s 15–20 dělníky. Živnost však stále více prosperovala a tak nechal majitel v roce 1895 vystavět menší továrnu, kde již byla využita tovární výroba, byť v menším rozsahu. Tehdy Antonín Gläser zaměstnával kolem padesáti dělníků. V roce 1907 již menší továrna nevyhovovala a byla vystavěna větší a modernější továrna. Vznikl tak podnik střední velikosti. Vyrábělo se zde stále trikotové a punčochářské zboží. Výrobky této firmy byly velice kvalitní a uznávané. Podnik i nadále velice prosperoval. V roce 1924 v něm bylo zaměstnáno 130 dělníků a 6 úředníků.²⁰¹

Dalším podnikem byla továrna Otto Hirsche na výrobu pleteného zboží. Tuto továrnu nechala roku 1907 vystavět A. Kellerová. Roku 1919 převzal tento podnik Otto Hirsch, který jej přestavěl a vybavil zcela novými stroji. Vyrábělo se zde letní a zimní trikotové prádlo. Část zboží se vyvážela do zahraničí, ale většina byla prodána v Čechách.²⁰²

---

¹⁹⁷ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 13.

¹⁹⁸ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

¹⁹⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 66.

²⁰⁰ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANCÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplících, 1982, s. 48.

²⁰¹ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²⁰² Tamtéž.

Také se v této oblasti vyráběly klobouky. Na Cínovci existovala Krausova továrna na klobouky. Další podnik na výrobu klobouků byl otevřen roku 1869 v Oseku. Jednalo se o firmu A. Srba, která sem byla přeložena z Prahy. Byla vybavena nejmodernějšími stroji. Tento podnik byl jedním z prvních v Rakousku, ve kterém byly klobouky vyráběny mechanicky pomocí strojů. Továrna A. Srby produkovala klobouky z vlasové a vlněné plstě a také hedvábné a jiné zboží. Hlavní sklad tohoto podniku byl v Praze.²⁰³

V širším okolí se nacházelo ještě několik textilních továren. Významným podnikem byl Blumbergův závod se 100 dělníky v továrním provozu v Teplicích a dalšími 200 tkalci a 100 punčocháři, pracujícími doma. Také továrník Mitscherlich měl v Teplicích ještě jeden podnik, a to přádelnu a tkalcovnu bavlny, ve které zaměstnával kolem 165 lidí. Další textilní továrna se nacházela v Bystřanech. Jednalo se o přádelnu K. Grohmana.²⁰⁴ Tyto podniky sice neleží přímo v obcích podél Krušnohorské železnice, ale nacházely se od nich nedaleko a nabízely tak řadu pracovních míst i pro obyvatele obcí v okolí Teplic.

Výbornou základnou pro rozvoj tovární výroby konfekce na Teplicku bylo množství malovýrobních podniků v Teplicích. V 70. letech 19. století zde bylo 119 samostatných krejčích a švadlen, 22 výrobců prýmků a stuh a 82 obuvníků. Tito výrobci byli zaměřeni především na náročné zákazníky z řad lázeňských hostů.²⁰⁵

3.2.3 Sklářský průmysl

Sklářství má ve zdejší oblasti dlouhou tradici. Již ve středověku existovaly na Moldavě sklářské hutě, které byly nedávno odkryty při archeologickém výzkumu. Vznik moderního sklářství byl spojen opět s těžbou uhlí a také s dostatkem hlavní výrobní suroviny, sklářského písku. Dřevo se začalo nahrazovat uhlím na konci první poloviny 19. století. První sklárna tohoto typu poblíž zkoumané oblasti byla založena roku 1849 v Duchcově bratry Jankeovými z Polevska u Nového Boru, druhá sklárna byla založena také v Duchcově roku 1852 J. H. Adamem, který byl také z Polevska. V 50. letech 19. století byly také postaveny sklárny ve Verneřicích (dnes součást Hrobu) a v Dubí. V 60. letech pak byla postavena další sklárna ve Verneřicích, ve Mstišově a také sklárna Barbora na rozhraní Mstišova a Pozorky (dnes části Dubí). Do konce 70. let pak vzniklo

---

²⁰³ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

²⁰⁴ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 13.

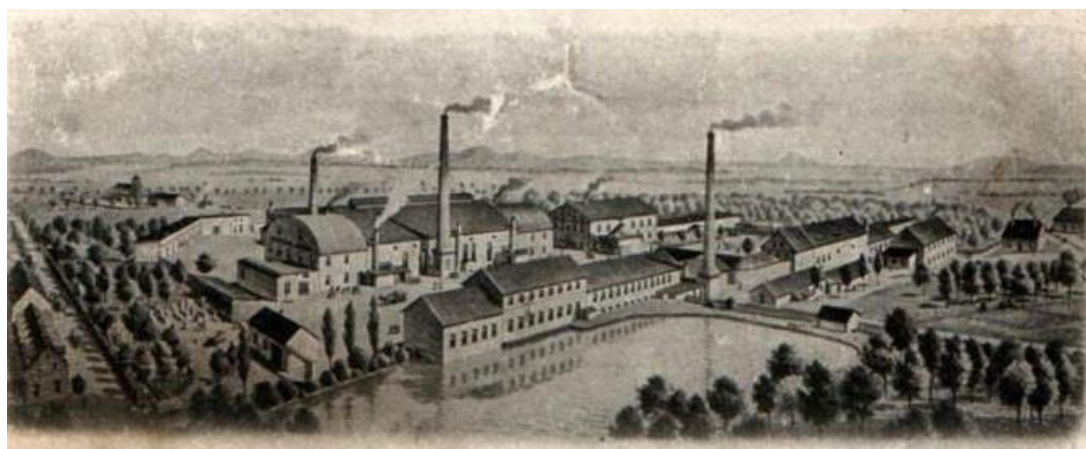
²⁰⁵ Tamtéž.

ještě několik skláren – na Kamenném Pahorku u Košťan, u Hrobu nebo Lesní brána v Dubí.²⁰⁶

Jedna z prvních skláren ve zkoumané oblasti byla postavena v 50. letech ve Verneřicích. V roce 1856 byli majiteli této sklárny Sapurka, Stolle a Städtel, kteří byli zároveň majiteli uhelných dolů u Košťan. Sapurka a Stolle byli zmíněni již ve spisech z roku 1853 a je pravděpodobné, že již v této době, možná i dříve, vlastnili sklárnu, ve které se vyrábělo tabulové sklo. Od roku 1857 se stal majitelem sklárny Krakhardt a Gruwa. Od nich ji roku 1871 koupil J. Nesvadba se svým společníkem. Znovu změnila sklárna majitele roku 1877, kdy ji koupil G. Schlägel a vznikla tak C. k. privilegovaná sklárna G. Schlägela v Košťanech (K. k. privilegierte Glashütte Kosten G. Schlägel). V červnu roku 1890 byla tato nejstarší zdejší sklárna předána nové společnosti Glashütte der Gewerkschaft Kosten. Od té doby se v ní namísto tabulového skla začaly vyrábět lahve.²⁰⁷

V roce 1863 byla vybudována také Tschinkelova sklárna v Hrobu-Mlýnech.²⁰⁸ Jedna z nejstarších skláren zde byla také Welzova huť ve Verneřicích.²⁰⁹

Obrázek 20 Welzova sklárna ve Verneřicích. Zdroj: Boehmisches-erzgebirge.cz.

Několik skláren se nacházelo také ve Mstišově (v 19. století patřil ke Košťanům, dnes je součástí Dubí). V roce 1866 zde byla založena sklárna Barbora.²¹⁰ Patřila bratrům Rindskopfovým. Vyrábělo se v ní duté sklo a v roce 1871 zde pracovalo 18 dělníků. V roce

²⁰⁶ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 13.

²⁰⁷ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOKA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplících, 1982, s. 49.

²¹⁰ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 13.

1871 existovala ve Mstišově také Ottermannova sklárna, ve které pracovalo 18 dělníků a sklárna Karla Brandenbura se 14 dělníky.²¹¹ Brandenburgova sklárna se jmenovala Nový Mstišov. V roce 1877 byla prodána H. Thanymu a poté roku 1890 firmě Fischmann a synové. Vyrábělo se zde ploché sklo ručním foukáním a v malém množství lité sklo s drátěnou vložkou, také sklo matové a ledované.²¹²

U silnice ze Mstišova do Košťan vznikla roku 1868 sklárna Stangelglasfabrik, neoficiálně nazývaná „Štanglovka“. Vyrábělo se zde ploché sklo ručním foukáním. Patřila bratrům Löwendahlovým, po nichž zdědila závod Gabriela Nowicki. Ta závod roku 1890 prodala Fischmannům. Pracovaly zde dvě pece a šestnáct pánví, přičemž je obsluhovalo šedesát dělníků.²¹³

V roce 1872 byla v Košťanech založena sklárna Augustinka. Vybudovali ji bratři Václav a Valentin Hölzlové. V této sklárně byli zaměstnání převážně čeští dělníci. Do konce 19. století se mnohokrát změnili její majitelé. V roce 1891 sklárnu koupil Josef Rückl, který jí dal jméno Božena. Roku 1899 ji koupil C. Sobička, velkoobchodník z Prahy. Nakonec ji roku 1901 koupil František Tomšík. V této době dosáhla sklárna největšího rozkvětu.²¹⁴ Vyrábělo se v ní duté a osvětlovací sklo, které se vyváželo do zahraničí.²¹⁵ Další sklárnu nechal v Košťanech vystavět roku 1879 J. Procházka. Vyrábělo se v ní také duté sklo. Roku 1891 byla tato sklárna prodána firmě Josefa Rindskopfa.²¹⁶

Obrázek 21 Rindskopfova sklárna v Košťanech. Zdroj: iTeplice.cz.

---

²¹¹ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²¹² VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 29.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²¹⁵ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 49.

²¹⁶ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

V Dubí vznikly v této době ještě dvě velké sklárny. Starší z nich je sklárna Lesní brána, která vznikla v roce 1872. Tento podnik byl vybudován na okraji Pozorky v místě, kde bývaly teplické hradby. Tyto pozemky zakoupil již roku 1862 podnikatel Ernst Augustus Amandus Abendroth. Začal zde stavět průmyslové budovy, ale v podnikovém rejstříku neuvedl předmět podnikání. První doklad o tom, že jde o sklárnu je z roku 1872. V roce 1887 byly součástí továrny dvě pece. Dělníci zde pracovali ve dvousměnném provozu. Ročně se zde vyrobilo kolem pěti milionů lahví.²¹⁷ Roku 1891 koupila sklárnu od původního majitele opět firma Fischmann a synové. Ti zde vyráběli nápojové lahve, ploché sklo a skleněné tvárnice. Také se zde vyráběly elektrotavené žáromateriály.²¹⁸

Druhou velkou dubskou sklárnou byla Rudolfova huť. Tento podnik byl původně vybudován v roce 1884 Pražskou železářskou společností. Byla zde válcovna jemných plechů, která zde fungovala až do roku 1905. V roce 1906 byly objekty železářny prodány firmě Inwald, která je přebudovala na sklárnu.²¹⁹ Ta byla vybavena jednou vanou, dvěma pánvovými pecemi na generátorový plyn a vypalovací pecí pro dílnu, v níž se malovalo sklo. Bylo zde zaměstnáno kolem 300 lidí. Pracovníci sem často přicházeli z míst, kde již byla sklářská výroba na ústupu – například z Posázaví, Valašska nebo ze Šumavy. Převládali mezi nimi Češi. V roce 1907, po smrti zakladatele Inwalda, se sklárna stala akciovou společností. K závodu přiléhala důl Rudolf s těžní věží a jámou, která byla 121 metrů hluboká. Ročně se zde vytěžilo přes třicet tun uhlí. Zásoby v tomto dole ale již byly téměř vyčerpány. V roce 1910 tak společnost přikoupila další dva dole. Jednalo se o důl Bedřich (Friedrichschacht) v Dubí a Jozefku (Josefinzeche) ve Mstišově. Sklárna velice prosperovala. V roce 1914 si zaregistrovala značku Durit. Šlo o výrobky, které se chladily v oleji a tím získaly mimořádnou pevnost. Vyráběly se zde salátové mísy, kávové hrnky a skleněné tácy. Nejznámější ale byly skleničky „duritky“. Poté však přišla první světová válka a došlo k poklesu odbytu sklářských výrobků. Sklárna však válku přečkala a dočkala se i poválečné konjunktury.²²⁰

---

²¹⁷ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 32.

²¹⁸ TOMÍŠKOVÁ, Marie a kol. *Cestovní ruch a kulturní dědictví: Trasy industriálního dědictví* [online]. Brno: Ústav územního rozvoje Brno, 2009 [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: www.ur.cz/images/uzemnirozvoj/cestovniuruch/zpracovatelskyprumysl2009/01-text-trasa-zpracovatelskeho-prumyslu.pdf, s. 24.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 31–32.

Tento výčet skláren rozhodně není vyčerpávající. Existovalo zde několik dalších sklářských podniků různého rozsahu. Do konce 90. let 19. století vznikla na Teplicku sklářská oblast se souvislým pruhem sklářských obcí, rozložených od Dubí přes Teplice, Košťany k Hrobu, Duchcovu a k Bílině.²²¹

3.2.4 Další průmyslová odvětví

Novým průmyslovým odvětvím se v této oblasti stalo hutnictví. Důvodem pro rozvoj hutnického průmyslu byla výstavba železničních tratí, rozvoj uhelné těžby a také průmyslových odvětví, která využívala k výrobě různá kovová zařízení.²²²

Jeden z prvních hutních závodů zde vznikl v roce 1872. Jednalo se o podnik s názvem Teplická válcovna a bessemerovna v Pozorce. Vyráběly se v ní ocelové kolejnice, kotlářské plechy, vagónová dvoukolí, ocelové pražce, traverzy a další polotovary. Závod se rychle rozrůstal, v roce 1875 již zaujímal plochu 12 hektarů a zaměstnával 800 osob. Ve stejném roce se zde vyrobilo 40 000 tun železářských výrobků.

Obrázek 22 Teplická válcovna v Pozorce, před rokem 1905. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 193.

Tato válcovna neměla vlastní vysokou pec, dovážela proto surové železo s vysokým obsahem síry ze Švédska a Anglie. Železo bylo nejprve přepravováno po Labi, poté z Děčína vlakem do stanice Teplice-Lesní brána, odkud vedla vlečka až do závodu. Postupně se měnily výrobní postupy a od roku 1880 mohlo být zpracovááno i levnější

²²¹ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 13.

²²² Tamtéž, s. 12.

surové železo s příměsí fosforu, které se dováželo z hutě v Ilsedu u Hannoveru, od roku 1884 pak od železáren ve Dvoře Králové. V této době byl ředitelem závodu Karl Wittgenstein. Uhlí společnost získávala z vlastních zdrojů – z Dolu Válcovny (Walzwerkschacht) a také z dolu Bedřich (Schachtenanlage Friedrich) v Novém Mstišově. V Pozorce byl také závod na mletí fosfátového hnojiva, který zpracovával odpad, který vznikal při výrobě ve válcovně. Od 80. let dosáhla válcovna obrovského rozmachu. Dodávala dokonce lodní pancíře pro rakousko-uherské loďstvo nacházející se v chorvatské Pule. V roce 1895 pracovalo ve válcovně již 1200 osob.

Teplická válcovna v Pozorce nestačila na zvyšující se poptávku po jemném plechu, a tak roku 1884 vznikla v Dubí-Bystřici nová akciová společnost Rudolfova huť, Válcovna jemných plechů. Jmenovala se po nejmladším synovi Karla Wittgensteina. Hlavním důvodem umístění Rudolfovy hutě byla skutečnost, že se nedaleko nacházel důl Rudolf, ke kterému byla ze stanice Lesní brána vybudována železniční vlečka. Ta vedla i podél Teplické válcovny v Pozorce. Závod zabíral plochu 2,43 hektaru a bylo v něm zaměstnáno 750 osob. Oba podniky spolu vzájemně úzce spolupracovaly. Následně vznikl další železářský podnik, který byl specializován na výrobu náradí s názvem Teplická lopatárna a továrna na náradí, a. s. Na počátku 20. století zde bylo zaměstnáno 420 dělníků. Zboží bylo prodáváno nejen v Čechách, ale bylo vyváženo i do Německa, Itálie, Ruska či balkánských zemí.²²³

Na začátku 20. století se však změnila technologie železářské výroby a také se výroba centralizovala, aby se snížily přepravní náklady. V obou válcovnách byl v letech 1905–1907 zastaven provoz.²²⁴ Obě válcovny patřily v té době Pražské železářské společnosti a tak byla část výroby a dělníků přeložena do Kladna.²²⁵ Rudolfova huť byla prodána Josefu Inwaldovi, který ji přebudoval na sklárnu.²²⁶

Roku 1885 byla založena továrna na olovené zboží v Hrobu-Mlýnech.²²⁷ Založili ji Jung a Lindig. Suroviny byly dováženy z převážně ze zahraničí, například z Německa, Polska nebo Jugoslávie. Částečně byl podnik zásobován surovinami z Příbrami. V roce

---

²²³ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 29–30.

²²⁴ Tamtéž, s. 30.

²²⁵ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 192.

²²⁶ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 31.

²²⁷ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 49.

1894 byla také založena strojní továrna a slévárna železa T. A. Behra. Vyráběly se zde potřeby pro sklárny a pro brusírny skla. Také se tu vyráběly parní kotle nebo stroje pro koželužny.²²⁸

V 70. letech 19. století byla založena například válcovna plechu a staniolů O. Pohleho v Dubí-Bystřici, strojárna a ocelárna v Oseku nebo slévárna v Hrobu-Verneřicích.²²⁹ Mezi další hutnické podniky patřila například pánvárna v Hrobu-Verneřicích, která fungovala od roku 1890, a vyráběly se v ní tavicí vany pro sklárny.²³⁰

Dalším průmyslovým odvětvím významným pro tuto oblast byla výroba keramiky a šamotového zboží. Výroba keramiky byla charakteristická hlavně pro Dubí. V 60. letech 19. století zakoupil Anton Tschinkel budovu staré papírny.²³¹ Následně ji přestavěl na továrnu vyrábějící ozdobnou keramiku, siderolit.²³² V roce 1864 v Dubí založil také manufakturu na výrobu majoliky, kterou po necelých deseti letech přestavěl na továrnu na výrobu tvrdého porcelánu. Krátce poté však došlo k obrovskému finančnímu krachu ve Vídni, což vyvolalo vleklou hospodářskou krizi. Tu bohužel Anton Tschinkel neustál a v roce 1885 vyhlásil konkurs. Tschinkelovu továrnu koupila míšeňská firma O. Teicherta s názvem Meissener Ofen- und Porzellanfabrik. Tato firma vyráběla mimo jiné také porcelán s cibulovým vzorem. Při zdobení výrobků byly používány ocelotiskové desky a ručně se domalovávaly jen detaily.²³³

Obrázek 23 Dobové zobrazení Blochovy porcelánky v Dubí. Zdroj: Vilím, 2011: s. 28.

²²⁸ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²²⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 192.

²³⁰ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 49.

²³¹ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 28.

²³² *Kronika obce Dubí. Gedenk-Buch des Curortes Eichwald*. Archiv obce Dubí. SOkA Teplice. Kn 1.

²³³ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 28–29.

V roce 1897 však továrnu těžce zasáhla povodeň. Teichert továrnu v roce 1899 prodal Bernardu Blochovi, majiteli podniku na výrobu porcelánových plastik v Unčíně u Krupky. V té době využívala továrna pouze jednu pec a pracovalo v ní 60 zaměstnanců. Bernard Bloch výrobu rozšířil – zvýšil produkci porcelánu a také zavedl výrobu siderolitového zboží. V roce 1914 uvedl do provozu další dvě pece. V tu dobu zde pracovalo již 160 lidí. Během války nastal ve výrobě útlum, po válce se výroba ale zase začala úspěšně rozvíjet.²³⁴

V Hrobu-Mlýnech byly dvě továrny na hliněné a šamotové zboží – Löbelova továrna, která byla založena roku 1899²³⁵ a Lauferova továrna na hliněné a šamotové zboží, která byla vybudována roku 1890. Druhý jmenovaný podnik založil Šimon Laufer jako obyčejnou cihelnu, která byla během několika let přeměněna na továrnu. K podniku náležely také vlastní prameny vody a hliniště. Vyráběly se zde chodníkové dlaždice, hladké mozaikové dlaždice, rýhované šamotové cihly a střešní tašky. Výrobky byly vyváženy do Nizozemska a severských zemí. V továrně pracovalo 120 dělníků a 6 úředníků.²³⁶

V roce 1883 byla v Košťanech založena Janem Pecharem Teplická továrna na šamotové zboží. Tato továrna se brzy stala jednou z největších továren svého druhu. Bylo v ní zaměstnáno 500 dělníků. Vyráběly se zde hlavně dlaždice a šamotová kachlová kamna. V podniku bylo zaměstnáno deset kamnářů, kteří jezdili stavět kamna i do vzdálenějších lokalit. Továrna byla majetkem rodiny Pecharovy až do roku 1923, poté ji koupila firma Josefa Rindskopfa. Následně se v ní začalo vyrábět žáruvzdorné zboží pro potřeby sklářských pecí.²³⁷

Kromě výše zmíněných továren se zde nacházelo ještě několik dalších podniků, které byly menšího rozsahu, které využívaly snadno dostupné suroviny. Jejich výrobky byly prodávány především v přilehlých oblastech. Byly to dřevozpracující podniky, jako například firma Steinbach v Hrobu-Mlýnech, která vyráběla hračky a dětské vozíky, nebo lepenkárna a papírna v Hrobě-Křižanově. Dále zde také existovalo několik podniků potravinářského oboru – mlýny, v této době již na parní pohon nebo například malá

---

²³⁴ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 28–29.

²³⁵ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 49.

²³⁶ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOKA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

továrna na likéry J. W. Süssa v obci Hrob. Tyto podniky ale většinou fungovaly jen krátce. V okolí Oseka ale i dalších obcí se nacházely cihelny, lomy kamene a pískovny, které poskytovaly materiál pro výstavbu.²³⁸

3.3 Obyvatelstvo

Krušnohorská železnice přivedla do obcí na ní ležících nové obyvatele. Nejprve přišli dělníci, kteří se podíleli na stavbě železnice. Na stavbě byli zaměstnáváni především italský a jihoslovanští dělníci,²³⁹ kterým vypomáhali pracovníci z řad místního obyvatelstva.²⁴⁰ Následně také provoz železnice nabízel mnoho pracovních příležitostí. Bylo potřeba mnoho zaměstnanců – strojvedoucích, topičů, výpravčích, brzdařů, posunovačů, výhybkářů či traťových strážníků.²⁴¹

Městečka v této oblasti byla ještě v 60. letech 19. století velice poklidná. Každý cizí člověk zde vzbuzoval pozornost. Od 70. let však začaly být zaplavovány přistěhovalci, kteří dokonce někdy mluvili cizí řečí.²⁴² Výstavba Krušnohorské železnice způsobila rozvoj hnědouhelné těžby, jelikož došlo ke zvýšení odbytu v Sasku. Již samotná těžba přilákala do oblasti Teplicka další nové obyvatele. Hnědouhelné doly navíc vzbudily pozornost velkých podnikatelů, kteří zde začali zakládat své podniky. Bylo pro ně výhodné postavit továrnu v bezprostřední blízkosti uhelných dolů. Měli tak na dosah surovinu tolik významnou pro rozvoj průmyslové výroby.²⁴³

V obcích, v jejichž okolí probíhala těžba hnědého uhlí nebo zde byly zakládány nové průmyslové podniky, došlo do konce 19. století k významnému nárůstu obyvatel. Jednalo se především o obce Osek, Háj u Duchcova, Hrob, Košťany a Dubí. Obce Mikulov i Moldava si zachovaly ráz horských vesnic, kterých se rozvoj průmyslové výroby příliš nedotkl. Ve vývoji počtu obyvatel na Moldavě lze zaznamenat mírný nárůst mezi lety

---

²³⁷ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²³⁸ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 49.

²³⁹ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 7.

²⁴⁰ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 8.

²⁴¹ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 8.

²⁴² BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 15.

²⁴³ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 50.

1880–1910, který pravděpodobně souvisí s výstavbou Krušnohorské železnice. Nádraží poblíž česko-saských hranic vyžadovalo značné množství personálu. Také se poblíž železniční stanice usadili lidé, kteří dojížděli vlakem za prací do továren v podhůří.²⁴⁴

	1869	1880	1890	1900	1910	1921
Osek	2378	3418	5117	6100	6251	6174
Háj u Duchcova	1036	1408	1924	2638	3031	2849
Hrob	2448	3032	4212	5928	6264	5825
Košťany	1155	2017	2795	4213	5291	5880
Dubí	4431	7747	11521	17886	18825	17506
Mikulov	531	564	576	606	664	612
Moldava	1774	1694	1890	1963	2001	1809

Tabulka 1 Vývoj počtu obyvatel v letech 1869–1921. Zdroj dat: Růžková, Škrabal, 2006: s. 410–413.

V okolí Oseka, Háje u Duchcova, Hrobu a Košťan existovalo několik hnědouhelných dolů. Také zde byly zakládány sklárny, textilní továrny a další podniky. To znamenalo velké množství pracovních příležitostí, za kterými se sem lidé stěhovali. V Dubí došlo také k obrovskému nárůstu obyvatel, což bylo způsobeno především vznikem velkých podniků, jako byly sklárny, válcovny či porcelánka. Na níže uvedeném grafu je patrné, že počet obyvatel na Moldavě a v Mikulově zůstal téměř konstantní.

Vzhledem k tomu, že do městeček přicházelo mnoho nových obyvatel z vnitrozemských oblastí, došlo k nárůstu podílu českého obyvatelstva. Toto území bylo v předbělohorské době jazykově smíšené. Ve větších městech (Teplice, Bílina) byla česká většina a česká správa. V Krušných horách a v podhorských oblastech v okolí Duchcova a Hrobu bylo osídlení spíše německé. Výraznou změnu však způsobila třicetiletá válka. Po jejím konci sem přicházeli němečtí obyvatelé a došlo k poněmčování, které bylo podporováno šlechtou i politikou státu. V 18. století byla tato oblast německá a české obyvatelstvo zde sídlilo jen zřídka.²⁴⁵

V 19. století se začala situace pozvolna měnit. Dokud do této oblasti přicházeli pouze jednotlivci, přizpůsobili se německé většině. Poté ale začaly přicházet větší skupiny

²⁴⁴ Sdružený inventář obce Moldava. Archiv obce Moldava. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 401. Inv. č. 816.

²⁴⁵ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 15.

českého obyvatelstva z vnitrozemí, které si uchovávaly svůj jazyk i zvyklosti. Růst české menšiny umožňoval její emancipaci. Začaly tak vznikat české spolky, které se snažily o uplatňování rovného práva češtiny s němčinou na úřadech, ve školství a ve veřejném životě. Tyto snahy způsobovaly napětí mezi německými obcemi a českým obyvatelstvem. Vztahy mezi Němci a Čechy začaly být velice vypjaté především v 80. letech 19. století, kdy české menšiny v obcích usilovaly o vybudování českých škol. Ke zhoršení vztahu přispělo také Badeniho jazykové nařízení z roku 1897, které rozšiřovalo užívání češtiny i do vnitřního úřadování. Německá většina si chtěla udržet privilegované postavení v hospodářství, politice i kultuře. Součástí německé politiky tedy bylo preferování německého školství a odpor proti českým školám.²⁴⁶ Obce však obdržely úřední nařízení k vybudování české školy (např. Osek v roce 1888²⁴⁷, Košťany v roce 1892²⁴⁸). To ještě zvýšilo nevráživost Němců vůči Čechům. V košťanské kronice je například zaznamenáno, že němečtí zaměstnavatelé propouštěli české dělníky, pokud posílali své děti do české školy. Češi na toto chování reagovali tak, že přestali nakupovat u německých obchodníků, což způsobilo, že se zde usazovalo stále více českých živnostníků.²⁴⁹

Jak již bylo zmíněno, Češi začali do oblasti přicházet s rozvojem těžby a průmyslové výroby. Bohužel není úplně jasné, jaké množství Čechů zde v 2. polovině 19. století žilo. Při sčítání lidu byla sice zjišťována obcovací řeč, ale jak vyplývá z některých historických pramenů, údaje zjištěné při tomto sčítání nelze považovat za zcela důvěryhodné. Jedním důvodem je, že v rámci sčítání lidu byli lidé dotazováni na řeč obcovací, nikoli mateřskou řeč nebo na národnost. Na jedné straně člověk vyplněním své obcovací řeči přiznával mateřskou řeč či národnost, na straně druhé však lidé často vyplňovali tuto řeč podle toho, v jakém národnostním prostředí žili. Přestože tedy byli českého původu, uvedli německou obcovací řeč. Také docházelo na obecních úřadech německých obcí k pozměňování výsledků. V roce 1880 uvedl obecní úřad v Košťanech, že bylo napočítáno 142 česky obcovajících obyvatel, ale ve sčítacích arších, které jsou uloženy v archivu, je možné najít 214 česky obcovajících lidí. Pokud lidé vyplnili český i německý jazyk, byli započítáni jako Němci. U těch, kteří uvedli češtinu, byla v některých případech odpověď přeškrtnuta a přepsána na „deutsch“ („německý“).²⁵⁰ K podobnému

---

²⁴⁶ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 15.

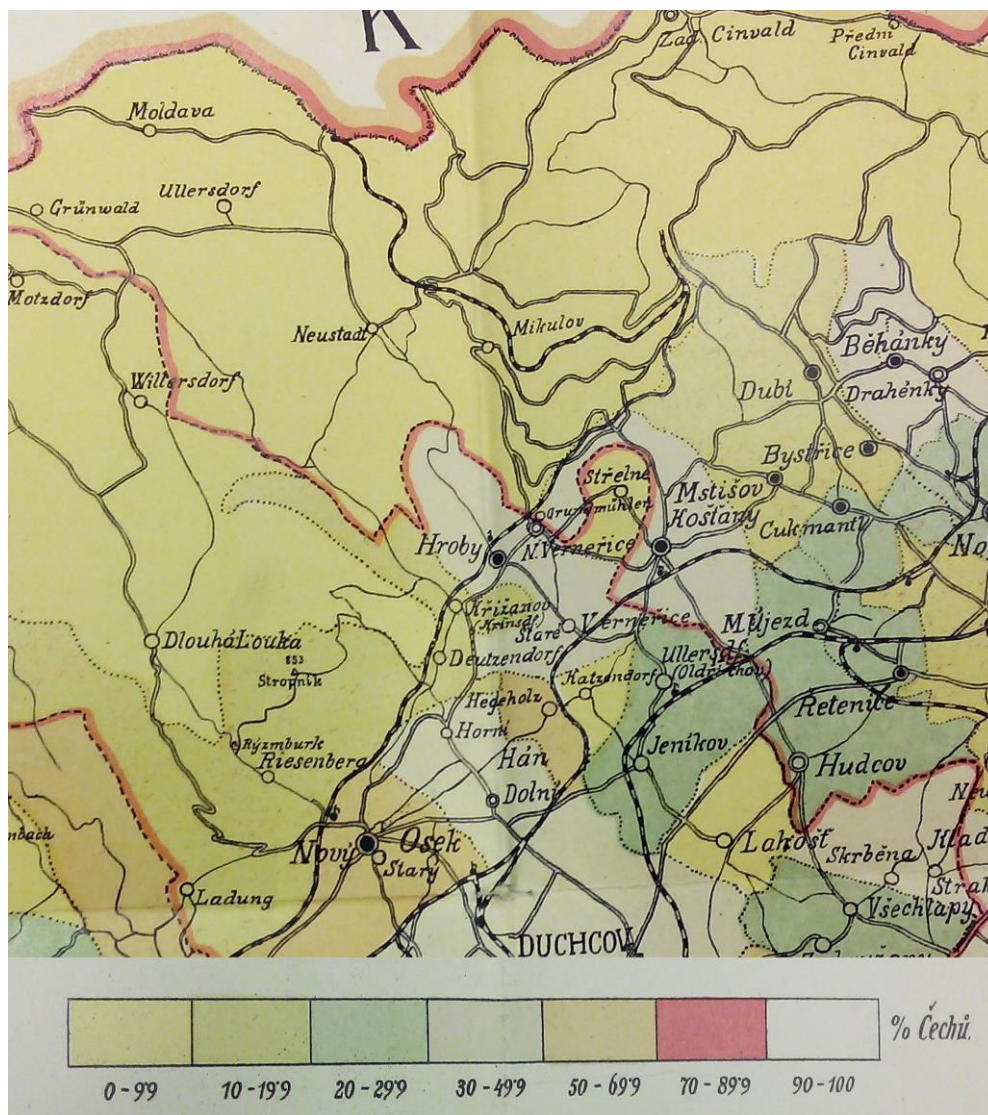
²⁴⁷ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

²⁴⁸ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Tamtéž.

zkreslení výsledků došlo pravděpodobně i v roce 1900. V obci Hrob (bez obcí Mlýny, Křižanov a Verneřice) bylo napočítáno 17 % českých obyvatel, při soukromém sčítání Národní jednoty severočeské bylo dosaženo výsledku 39 % českých obyvatel.²⁵¹ Podobně tomu bylo v obci Košťany.²⁵²

Obrázek 24 Národnostní mapa severozápadních Čech, 1908. Zdroj: SOKA Teplice.

Dle Národnostní mapy severozápadních Čech z roku 1908 byl Osek nejvíce českou obcí zkoumané oblasti, žilo zde 50–69,9 % českých obyvatel. Za Osekem pak následují obce Hrob, Háj u Duchcova, Košťany nebo také Běhánky a Drahůnky (dnes součástí

²⁵¹ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 53.

²⁵² *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOKA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

Dubí). Žilo zde mezi 30–49,9 % Čechů. Nejméně Čechů naopak žilo na Moldavě či v Mikulově (0–9,9 %).²⁵³

3.3.1 Občanská vybavenost

Stále se zvyšující počet obyvatelstva vyžadoval také zlepšení v oblasti zdravotnictví, sociální péče či vzdělání. V souvislosti s průmyslovým rozvojem lidé také stále více vyhledávali místa k rekreaci a odpočinku. Vznikaly tak nové lázeňské domy či nová ubytovací zařízení v horských oblastech.

S tím, jak rostl počet obyvatel, zvyšovalo se také množství dětí, které musely chodit do školy. Začaly se tak stavět nové moderní školní budovy, z nichž většina slouží dodnes. V Košťanech byla nová školní budova postavena v roce 1876²⁵⁴, v Oseku v roce 1905²⁵⁵, na Moldavě roku 1872²⁵⁶, v Mikulově roku 1882²⁵⁷ a v Hrobu roku 1899.²⁵⁸ V Dubí byla vystavěna škola již roku 1852.²⁵⁹

Obrázek 25 Budova školy v Oseku, která byla dostavěna roku 1905. Zdroj: Město Osek (oficiální web).

²⁵³ *Národnostní mapa severozápadních Čech*, 1:100000, vydalo Knihkupectví O. J. Bukač v Mostě, litografie, 60 × 56 cm, 1 list, 1908. SOkA Teplice. Inv. č. 49.

²⁵⁴ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²⁵⁵ *Školní budova německé školy. Osek. 1875–1905*. Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Inv. č. 117, karton 4.

²⁵⁶ *Sdružený inventář obce Moldava*. Archiv obce Moldava. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 401. Inv. č. 816.

²⁵⁷ *Inventář obce Mikulov 1968*. Archiv obce Mikulov. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 321.

²⁵⁸ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

²⁵⁹ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 35.

Jak již bylo uvedeno, v obcích docházelo ke zvyšování podílu českého obyvatelstva, které usilovalo o vybudování českých škol. Jejich snahy dosáhly úspěchu a roku 1892 byla otevřena česká škola v Košťanech²⁶⁰, roku 1889 v Oseku²⁶¹ a v Hrobu²⁶². Přímo v Dubí česká škola neexistovala až do roku 1919, ale české děti navštěvovali soukromou českou školu v Běhánkách (dnes součást Dubí). Dubští zastupitelé nabídli českým obyvatelům, že si mohou vystavět českou školu přímo na dubském katastru. Z důvodu nedostatku financí škola ale vystavěna nebyla. Od roku 1919 vznikly české třídy v rámci dubské školy, jejíž budova byla vystavěna roku 1852.²⁶³

Kromě obecných škol vznikly také školy obchodní a pokračovací, reálná škola v Teplicích (založena roku 1901), gymnázium v Teplicích (založeno roku 1875) a v Duchcově (od roku 1910).²⁶⁴ Například v Oseku byla roku 1879 založena pokračovací škola průmyslová, roku 1880 pokračovací škola řemeslnická a roku 1888 pokračovací škola hospodářská.²⁶⁵ V Hrobu byla zřízena pokračovací škola živnostenská.²⁶⁶ Roku 1896 byla v Háji založena německá zemědělská pokračovací škola.²⁶⁷

V tomto období začaly kromě škol vznikat také mateřské školky. Již od roku 1884 existovala veřejná mateřská školka v Oseku. V roce 1891 byla zřízena v Dubí²⁶⁸ a v přibližně stejné době vznikla také v obci Hrob.²⁶⁹ Začal se také vytvářet systém charitativní péče, zajišťovaný nejen obecní správou, ale také spolky a církvemi.²⁷⁰ V roce 1883 byla v Oseku založena pobočka Červeného kříže. Při této příležitosti se konala schůze, které se zúčastnilo mnoho lidí. Byl zde vysvětlen účel a cíle Červeného kříže. K této organizaci se přihlásilo přes sto členů. V roce 1888 v Oseku vznikl také spolek na pomoc chudým. V roce 1902 pak došlo k založení fondu na péči o chudé. Roku 1908 byla otevřena Opatrovna pro opuštěné a mravně ohrožené děti v Oseku.²⁷¹

---

²⁶⁰ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²⁶¹ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

²⁶² *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

²⁶³ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázni, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 35.

²⁶⁴ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 17.

²⁶⁵ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

²⁶⁶ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 50.

²⁶⁷ *800 let Háj u Duchcova: Historie obce Háj a osady Domaslavice*. Most: MUS, 2003, s. 17.

²⁶⁸ *Kronika obce Dubí. Gedenk-Buch des Curortes Eichwald*. Archiv obce Dubí. SOkA Teplice. Kn 1.

²⁶⁹ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

²⁷⁰ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 17.

²⁷¹ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

V této době byly v této oblasti vybudovány také dvě velké nemocnice v Teplicích (1896) a v Duchcově (1911). Ve větších obcích se také usadili lékaři a otevíraly se lékárny. Lékař byl například v obci Hrob a zajišťoval péči také v okolních lokalitách. Také zde byl lékárník.²⁷² V Dubí byla lékárna otevřena roku 1890.²⁷³ V roce 1897 pak byla vystavěna budova nové lékárny. V té dnes sídlí městský úřad.²⁷⁴ V Oseku existovala klášterní lékárna, kterou měl od roku 1870 v pronájmu lékárník Zikmund Sander. Ten se následně stal majitelem nové veřejné lékárny.²⁷⁵

Pro oblast zdravotnictví, ale také rekreace bylo významné vybudování lázní v obci Dubí. První lázeňský dům vznikl na místě zájezdního hostince Diana ze 17. století. V roce 1861 ho zakoupil místní podnikatel A. Tschinkel, renovoval ho a vedle něj nechal vybudovat vodoléčebný ústav Dianina lázeň (otevřen roku 1872) a opatřil ho parním kotlem. Postupně se lázně rozrůstaly, až zde vznikl komplex tří budov. Hlavními procedurami byly teplé či studené koupele, do nich se přidávalo smrkové a borovicové jehličí. Spolu s rozvojem lázeňství došlo také ke zvelebování okolí. Byl zde vybudován park, promenádní cesty či vyhlídková restaurace. V 80. letech 19. století však vyvrcholila hospodářská krize a rodina Tschinkelů zkrachovala a tím zanikly i jejich lázně.

Existovaly zde však v té době ještě jedny lázně – Vodoléčebný ústav dr. Brechera, který byl otevřen již v roce 1871. Byly zde při léčbě využívány moderní postupy Vincenze Priesnitze či Sebastiana Kneippa. Teplický rod Clary-Aldringenů však začal považovat dubské lázně za konkurenci teplickým lázním, a tak zastavili přívod vody ze svých pozemků do lázní a jejich činnost tak skončila v roce 1889.

V té době zde však již stála další lázeňská budova, kterou nechal vystavět Ing. Thomas Nowak. Její provoz byl zahájen v roce 1879.²⁷⁶ Na vznik těchto lázní měl paradoxně nepřímý vliv rozvoj těžby v oblasti Podkrušnohoří a stavba Krušnohorské železnice. Ing. Thomas Nowak viděl ve vybudování železnice velkou příležitost, protože pochopil, že lepší dopravní dostupnost obce Dubí může zvýšit zájem o lázně. Vystavěl tedy novou lázeňskou budovu s restaurací a koncertním a tanečním sálem.

---

²⁷² *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

²⁷³ *Kronika obce Dubí. Gedenk-Buch des Curortes Eichwald*. Archiv obce Dubí. SOkA Teplice. Kn 1.

²⁷⁴ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 42.

²⁷⁵ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

²⁷⁶ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 21–24.

Ing. Thomas Nowak se podílel přímo na plánování a projekci železnice vedoucí na Moldavu. Podle jeho původního návrhu měla trať vést přímo kolem jeho lázní, kde by zároveň bylo také vybudováno nádraží. Odtud měla dráha pokračovat na Cínovec a pak na Moldavu. Nakonec však zvítězil finančně nejpříjemnější návrh a nádraží bylo zřízeno daleko za obydlenou částí obce. Přesto Ing. Nowak nechal lázně rozšířit. Doprava z dubského nádraží k lázním zajišťovaly koňské povozy. Celý objekt nazval podle své manželky Terezinými lázněmi. V roce 1882 však přišla podnikatelská krize a Ing. Nowak byl nucen lázně prodat v dražbě.

Tereziny lázně zakoupil kníže Edmund Clary-Aldringen, který již v té době kromě teplických lázní vlastnil také zařízení dr. Brechera a A. Tschinkela. Kníže již pochopil, že dubské lázně nemusí být konkurencí lázním teplickým a mohou mu umožnit rozšíření jeho podnikání. Lázně rozšířil a zvelebil. Pravidelně se zde konaly společenské události a Dubí se stalo oblíbeným letoviskem. Vzniklo zde v této době také několik hotelů, penzionů a restaurací. Převážná část lázeňských hostů pocházela z Čech nebo Německa, výjimkou ale nebyli ani hosté z dalších evropských zemí.²⁷⁷ Opakovaně lázně navštívil také například Jan Neruda.²⁷⁸

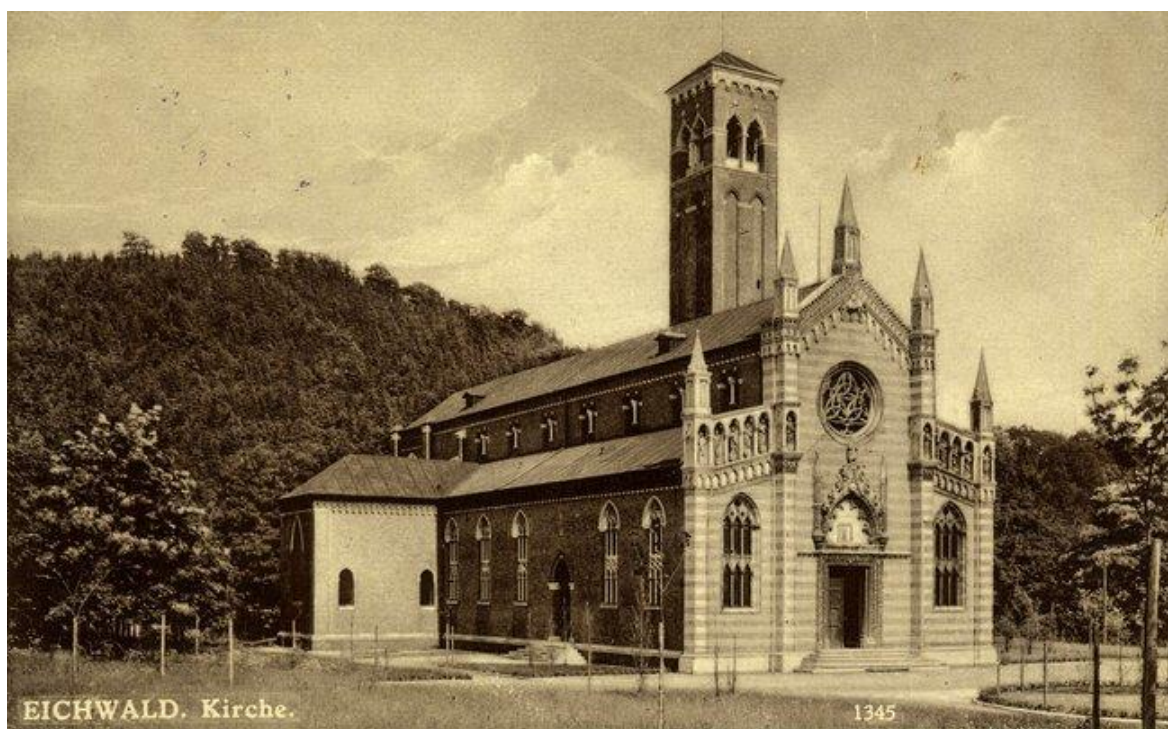
Obrázek 26 Tereziny lázně v Dubí. Zdroj: Boehmisches-erzgebirge.cz.

²⁷⁷ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 21–27.

²⁷⁸ *Kronika obce Dubí. Gedenk-Buch des Curortes Eichwald*. Archiv obce Dubí. SOKA Teplice. Kn 1.

K rozvoji lázní přispěla také výstavba elektrické úzkokolejky na konci 19. století. Ta mimo jiné zajišťovala také dopravu poštovních zásilek. Pošta byla dříve přepravována mezi Dubím a Teplicemi kyvadlově dvakrát denně. První poštovní přepážka byla v Dubí otevřena v roce 1865. V roce 1875 zahájil činnost poštovní úřad. Ve stejném roce byl v Dubí zřízen telegraf.²⁷⁹

Ke zvýšenému zájmu turistů a lázeňských hostů o Dubí přispěl jistě také nově vystavený kostel, který byl postaven podle benátského kostela Santa Madonna dell'Orto. Tento kostel působí ve zdejší podkrušnohorské krajině neobyčejně, ale o to zajímavěji. Plány dubského kostela vytvořil profesor Akademie výtvarných umění v Benátkách architekt Pietro Bigaglia. Je postaven z červeného a bílého mramoru. Původním záměrem pro výstavbu kostela bylo vybudování hrobky pro rod Clary-Aldringenů. Měl zde být vybudován i klášter, od toho bylo nakonec upuštěno. Kostel byl vysvěcen 21. října 1906.²⁸⁰

Obrázek 27 Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie v Dubí. Zdroj: Boehmisches-erzgebirge.cz.

K odpočinku nelákalo pouze prostředí obce Dubí, ale také horské obce a jejich okolí. Také na Moldavě, Novém Městě a Mikulově došlo k výstavbě hotelů, penzionů a

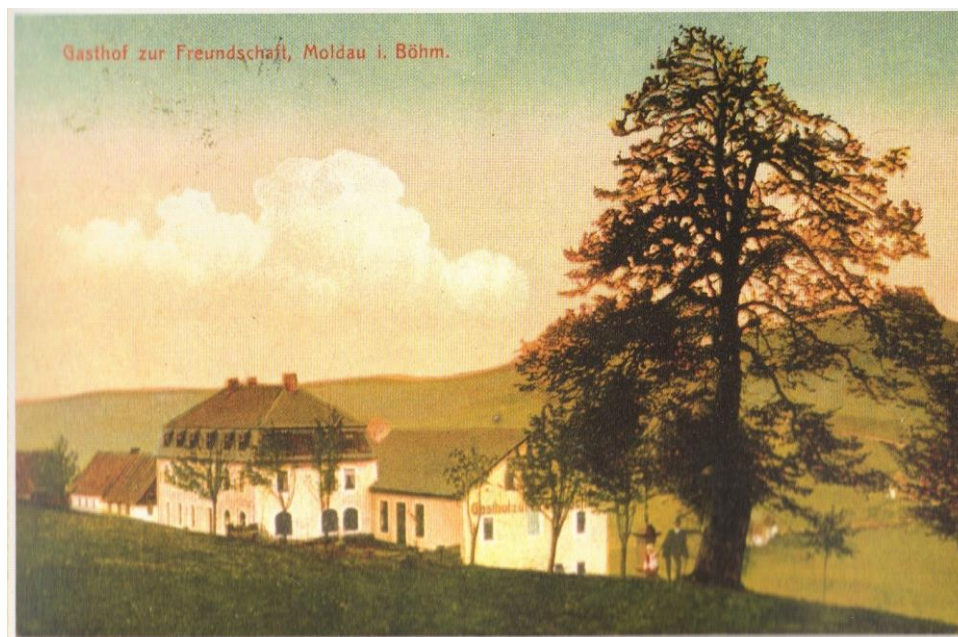
---

²⁷⁹ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 27.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 38.

hostinců. Krušnohorská železnice nabízela ideální spojení z podkrušnohorské uhelné pánve do horských obcí.

Obrázek 28 Hostinec Přátelství na Moldavě, před rokem 1918. Na rubu pohlednice bylo uvedeno: „30 minut od nádraží Moldava hostinec Přátelství, 720 m n. m., výletní místo pro letní a zimní hosty, dobrá kuchyně, přívětivé letní byty a cizinecké pokoje“. Zdroj: Budínská a kol., 1994: s. 55.

V této době také začaly vznikat instituce peněžně-úvěrového systému. Bohužel není známo, kolik takových institucí zde existovalo, ale je zřejmé, že zde vzniklo několik spořitelen a záložen. Roku 1886 se v Oseku konala přednáška o spořitelnách a záložnách. Na základě této přednášky bylo odsouhlaseno založení živnostenské a hospodářské spořitelny a záložny v Oseku.²⁸¹ V Košťanech vznikla roku 1896 Německá záložna a spořitelna, která byla součástí svazu německého živnostenského a hospodářského společenstva v Ústí nad Labem.²⁸² V roce 1909 zřídila v Dubí svou pobočku Spořitelna a záložna Petrovice. Místní živnostníci také založili v roce 1911 Řemeslnickou spořitelni a záložní kasu.²⁸³ V obci Hrob byla spořitelna zřízena roku 1896.²⁸⁴

²⁸¹ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

²⁸² *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²⁸³ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 43.

²⁸⁴ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

3.3.2 Spolková činnost

S obdobím průmyslové revoluce souvisí také velký nárůst různých spolků. V 2. polovině 19. století vznikaly nové spolky nejen ve městech, ale také na vesnicích. K tomuto rozvoji spolků přispěly zákony z roku 1867 o právu shromažďovacím a spolkovém. Významnou příčinou pro vznik spolků byl také vznik volného času. Účast ve spolcích navíc byla společností vnímána jako prestižní záležitost.²⁸⁵

V celé habsburské monarchii vznikaly spolky zaměřené na velmi různorodé činnosti. Nejinak tomu bylo i ve zkoumané oblasti. Existovaly zde tělovýchovné, turistické spolky, ale také spolky filatelistický či spolek válečných veteránů. Kromě těchto zájmových spolků zde byly také dobročinné spolky. Spolkovou činnost rozvíjeli zdejší němečtí a čeští občané. Obě národnostní skupiny si většinou vytvářely své vlastní spolky, které si však byly podobné. Navíc však vznikaly české spolky, jejichž cílem byla emancipace české menšiny – například se jednalo o pobočky Ústřední matice školské (vznikla roku 1880) nebo Národní jednoty severočeské (existovala od roku 1885).²⁸⁶ Jako reakce na vznik těchto českých spolků vznikala také německá vlastenecká uskupení. Bohužel není možné dohledat veškeré spolky, které v této době ve zkoumané oblasti existovaly, jelikož často vznikaly pouze lokálně a měly malý počet členů. Některé spolky ale jsou v historických pramenech uvedeny. V jednotlivých obcích vznikaly mnohdy spolky podobného charakteru. V každé obci byly například uskupení tělovýchovná, spolky válečných veteránů a další spolky spojené s volnočasovými aktivitami.

Také v obci Dubí existoval spolek vojenských veteránů. Kromě toho zde existoval také spolek zpěvácký – roku 1878 vznikl Mužský pěvecký spolek, roku 1883 pak Dubský hudební a pěvecký spolek. Tato dvě uskupení čítala v roce 1890 celkem 55 členů. Také zde vznikl roku 1880 Tělocvičný spolek, který navštěvovalo 40 lidí. Nejvíce členů měl Dělnický nemocniční podpůrný spolek, který existoval od roku 1878. Jeho členy bylo celkem 180 osob. Rodiče dětí se od roku 1884 také sdružovali, a to od roku 1884. Roku 1890 vznikl také Německý vlastenecký zemský pomocný spolek, který měl v roce 1890 celkem 47 členů. Roku 1882 byl dubskému zastupitelstvu od teplického okresního úřadu zaslán požadavek na zřízení hasičského sboru. Obec Dubí však neměla dostatek

---

²⁸⁵ LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 430 s. ISBN 978-80-246-1683-4.

²⁸⁶ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 15.

finančních prostředků. Roku 1886 však vznikl ze soukromé iniciativy s pomocí obce dobrovolný hasičský sbor.²⁸⁷

Také v Oseku vznikaly spolky podobného charakteru. Roku 1861 zde vzniklo Spojené družstvo řemeslníků, které nahradilo staré rozpuštěné cechy. Po založení čítalo toto uskupení 40 členů. Toto družstvo chtělo zachovat starší cechovní zvyky. Nemajetným členům měl být umožněn nákup zboží, které je jinak nutné platit ihned při nákupu, tím, že jim byla poskytnuta záloha. Členům byla také poskytnuta podpora v případě onemocnění. Také existovala v tomto spolu povinnost zúčastnit se pohřbu každého zemřelého člena.²⁸⁸

Roku 1875 vznikl osecký dobrovolný sbor hasičů. Prvním velitelem tohoto sboru byl továrník A. Srba, který zde vlastnil továrnu na klobouky. Dále zde existoval zpěvácký spolek, který byl založen roku 1882. Ten vznikl namísto předchozího klubu, který vlastnil velké množství hudebnin. Ty poté přešly do vlastnictví nového spolku. Jednou z činností tohoto spolku bylo pořádání různých koncertů a večírků. Roku 1883 vznikl v Oseku Německý školní spolek, jehož cílem bylo ve všech obcích se smíšeným obyvatelstvem udržení německého školství. Také zde existovaly dobročinné spolky. Jak již bylo zmíněno, roku 1883 vznikla pobočka zemského Červeného kříže. Také byl roku 1888 založen Spolek pro chudé.²⁸⁹ Roku 1886 také vznikla místní Sokol. Tento český spolek ale musel cvičit ve vedlejší obci Háj, jelikož v Oseku mu to nebylo umožněno.²⁹⁰

O spolkovém životě v Háji se bohužel nedochovalo mnoho informací. Je ale známo, že zde bylo několik německých spolků – rolnické družstvo, sbor dobrovolných hasičů, spolek vojenských veteránů, nebo německonacionální tělovýchovný spolek. Jedním z českých uskupení, která zde existovala, byl spolek horníků a hutníků. Také zde od roku 1908 existoval spolek Solidarita a skupina Hornické federace. Ty svou činnost ale vykonávaly v Oseku, protože v Háji nebyla česká spolková místnost.²⁹¹

Také čeští i němečtí obyvatelé Košťan vedli bohatý spolkový život. Mezi německé spolky patřil například Dělnický tělocvičný spolek, který vznikl v roce 1884 pod názvem

---

²⁸⁷ VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9, s. 43.

²⁸⁸ *Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost* (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ *800 let Háj u Duchcova: Historie obce Háj a osady Domaslavice*. Most: MUS, 2003, s. 18.

²⁹¹ Tamtéž, s. 17.

Tělocvičný spolek v Košťanech. Větší zájem o toto uskupení přišel až v roce 1892, kdy se jeho členy stali zdejší továrníci, kteří přivedli mnoho dalších členů. Na konci roku 1893 navštěvovalo spolek již 148 lidí. Fungoval do první světové války. Po jejím skončení obnovil svoji činnost, stal se internacionálním a přejmenoval se na Dělnický tělocvičný spolek. Roku 1884 vznikl také Německo-lidový tělocvičný spolek.

V Košťanech vznikla také roku 1888 košťanské-střelenská odbočka Horského spolku v Teplicích. Jeho činností bylo značení cest a udržování značek v dobrém stavu. Každoročně bylo postaveno nebo vyměněno několik sloupů pro orientační tabulky. Členové uskupení také jednali s různými úřady, aby byly zřizovány nové cesty a aby byly udržovány cesty starší. Náklady byly hrazeny Horským spolkem v Teplicích, kterému byly odváděny členské příspěvky jednotlivých odboček. V roce 1913 měl spolek 140 členů. Někteří z nich byli ve spolku celá desetiletí.

Košťany měly také svůj mužský zpěvácký spolek Sklárna. Jeho členy byli převážně původní Schlägelovy sklárny. V 80. letech 19. století vznikl také pěvecko-hudební spolek „Liederkranz“. Ten však pro nedostatek členů brzy skončil svou činností. Roku 1887 pak vznikl zpěvácký spolek Barvínek. Po dvaceti letech pak vznikl ještě Dělnický zpěvácký spolek Ranní červánky. Po první světové válce se obě uskupení spojila.

Za vznikem košťanského spolku dobrovolných hasičů stála společnost divadelních ochotníků. Od roku 1873 požádala divadelní představení a za finanční prostředky, které tím získala, bylo zakoupeno hasičské náčiní. Roku 1875 byl pak založen Spolek dobrovolných hasičů. Aby měli hasiči dostatek peněz na nové hasičské potřeby a výstroj, byl každý rok pořádán ples. Peníze získávali také od obce, která spolek od roku 1895 pravidelně podporovala a z dalších finančních darů. Spolek měl také zvláštní pokladnu, ze které se vyplácely příspěvky pozůstalým po zemřelých členech.²⁹²

Co se týče dobročinnosti, existoval v Košťanech od roku 1883 Spolek pro podporování v nemoci a pohřební. Do roku 1893 měl spolek celkem 100 členů. Činnost spočívala ve finanční pomoci v případě nemoci a také v příspěvcích na pohřeb svých členů.

---

²⁹² *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

Do spolků se sdružovali také lidé stejných profesí. V Košťanech existovalo například několik sklářských spolků. Také zde byl odbočka Mezinárodního svazu kovodělníků či Skupina horníků v Košťanech. Dále zde existovalo ještě několik německých uskupení lidí, které spojoval nějaký společný zájem – například Spolek pro chov drůbeže, malých zvířat a pro ochranu zvířat, Německý spolek stenografie, Německý spolek majitelů domů nebo Podpurný spolek vysloužilých vojáků.²⁹³

Prvním českým spolkem byla v Košťanech Čtenářská beseda Libuše, která vznikla roku 1885. Svou činnost oznámila písemně okresnímu hejtmanství. Oznámení však bylo napsáno nesrozumitelně. Je proto možné, že neznalost správného jazyka způsobila, že spolek ještě roku 1885 ukončil svou činnost. Členové tohoto uskupení se pravděpodobně obrátili na Národní jednotu severočeskou a ještě téhož roku byly schváleny stanovy odboru Národní jednoty severočeské. Samotný odbor byl ustaven roku 1889 a následně zahájil svou činnost, kterou chtěl přispět k posílení české menšiny v Košťanech. Toho se snažil dosáhnout několika způsoby. Byly pořádány přednášky, na které byli zváni i přednášející z Prahy. Také byla pořádána česká divadelní představení, byly půjčovány knihy a přepláceny časopisy. Odbor také poskytoval půjčky nemocným členům. Odbor se také podstatnou měrou podílel na založení české školy nebo na zřízení české knihovny v roce 1909. Jeho působením vzniklo také stavební družstvo, jehož účelem bylo stavět obytné domy. Členy odboru byli skoro všichni Češi z Košťan. Roku 1912 vznikl také ženský odbor Národní jednoty severočeské, který pořádal různé přednášky, ale také zábavy. Tento odbor hlavně podporoval nemocné členy, poskytoval příspěvky invalidnímu a vdovskému spolku a věnoval peníze na další charitativní účely. Byly například také zakupovány školní pomůcky pro české děti. Těmto dětem byla také dávana vánoční nadílka.²⁹⁴

V Košťanech existovaly také české tělocvičné spolky. Roku 1896 byla založena tělocvičná jednota Sokol. Peníze na tělocvičné náčiní byly získávány pořádáním divadelních představení, tanečních zábav a různých slavností. K činnostem Sokola patřily také přednášky, výlety a veřejná cvičení. Roku 1899 byl založen také ženský odbor, ale namísto tělocviku byla jeho hlavní činností dobročinnost. Až od roku 1912 se tělesná výchova dostává v tomto odboru opět do popředí. Kromě Sokola vznikla v roce 1897 také

---

²⁹³ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²⁹⁴ Tamtéž.

dělnická tělocvičná jednota Pokrok. Tento spolek vznikl jako česko-německý, ale Čechů v něm byla většina. Činností spolku bylo pravidelné cvičení, také byly občas pořádány zábavy. Postupem času z uskupení odešli všichni Němci a spolek se stal v roce 1908 plně českým.

Češi v Košťanech měli také svůj divadelní spolek. První české ochotnické divadlo zde bylo uspořádáno roku 1891. Po zřízení české školy přišli do Košťan čeští učitelé a ujali se divadla v rámci odboru Národní jednoty severočeské. Kolem roku 1900 začaly vznikat další divadelní spolky. V roce 1910 se spojili nejlepší herci do Divadelního kroužku národních divadel a každá rok sehráli několik představení v sále hostince U Nádraží. Stejně jako tomu bylo u německého obyvatelstva, Češi se také scházeli v rámci sklářských a hornických spolků. Před první světovou válkou v Košťanech existovalo pět sklářských spolků.²⁹⁵

Několik spolků existovalo také ve městě Hrob. Nejstarší z nich byl střelecký spolek. Dále zde byl spolek tělocvičný, pěvecký, okrašlovací a hasičský spolek. Také zde byl bruslařský klub a několik dalších volnočasových spolků.²⁹⁶ O spolkové činnosti v obcích Moldava, Nové Město a Mikulov bohužel není možné dohledat bližší informace. Dá se ale předpokládat, že zde vznikaly podobná uskupení jako v ostatních obcích.

3.4 Krajina

Industrializace měla velký vliv na změny vzhledu jednotlivých obcí a také na proměny okolní krajiny. Podhorské obce jsou z jedné strany obklopeny Krušnými horami, z druhé strany potom Českým středohořím. Na počátku 19. století byly podkrušnohorské obce jako Osek, Háj, Hrob nebo Košťany z větší části obcemi zemědělskými, byly tedy obklopeny poli, loukami a pastvinami. Město Dubí bylo obklopeno lesy, ale jeho další součásti jako Běhánky, Bystřice, Mstišov nebo Pozorka byly také spíše charakteru zemědělského. Mikulov již leží ve vyšší nadmořské výšce (595 m n. m.) a v 19. století byl obklopen lesy. Horské obce Nové Město a Moldava

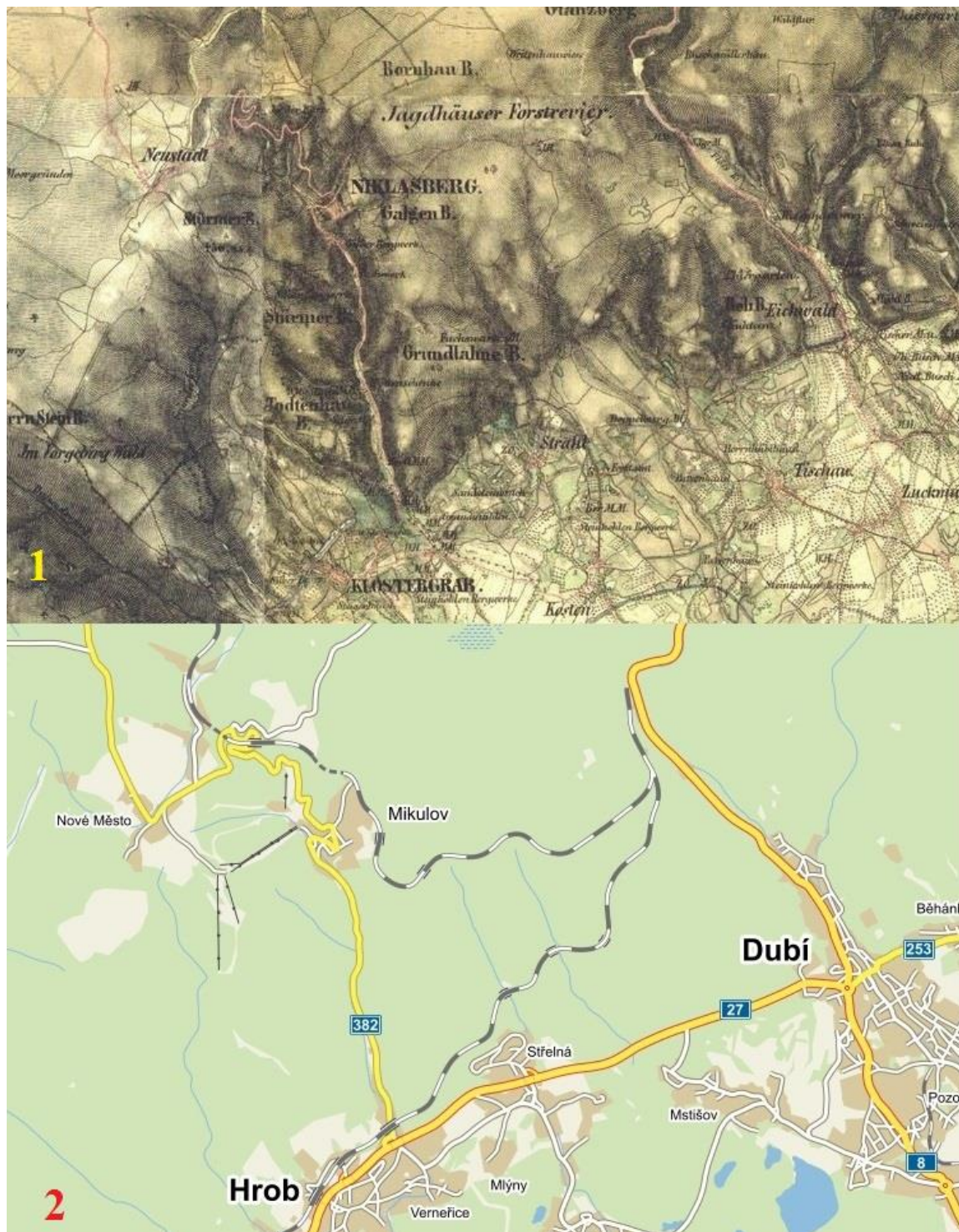
---

²⁹⁵ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

²⁹⁶ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 55.

(725 m n. m.) se od Mikulova liší menší zalesněností. V okolí těchto obcí se nacházely spíše rozsáhlé louky a pastviny.²⁹⁷

Obrázek 29 Mapa 1 – mapa II. vojenského mapování (1836–1852) – území, kde byla v 2. polovině 19. století vybudována Krušnohorská železnice. Mapa 2 – současná mapa se zobrazením Krušnohorské železnice. Zdroj: Mapy.cz.

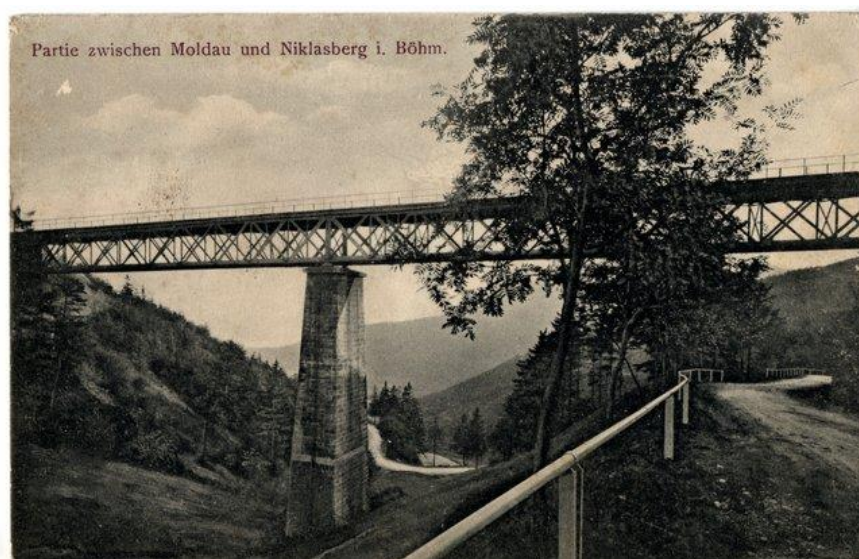
²⁹⁷ Informace byly získány z map II. vojenského mapování z let 1836–1852. Zdroj: *Mapy.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: www.mapy.cz.

Již samotná stavba Krušnohorské železnice byla obrovským zásahem do krajiny. Jak již bylo zmíněno, součástí trati vedoucí na Moldavu je několik viaduktů a také dva tunely. Projektanti trati se však snažili, aby železnice vzhled krajiny příliš nenarušovala. Železniční most mezi Mikulovem a Novým Městem byl pro svou konstrukci a citlivé začlenění do krajiny prohlášen za technickou památku.²⁹⁸

Během stavby došlo k odlesnění území kolem budoucí trati. Na mapě, uvedené na předchozí stránce, je vidět, jak vypadalo území před stavbou Krušnohorské železnice. Pro lepší představu je přiložena také současná mapa se znázorněním železnice.

No dobových pohlednicích z konce 19. století najdeme jistou dávku idealizace. Často zachycují romantickou scenérii, v jejímž popředí se nachází jedoucí vlak, ze kterého nevychází téměř žádný dým. Vliv železnice i průmyslu na přírodu a krajinu byl však v této době značný. Dokonce již v polovině 19. století se objevovaly první varovné hlasy, které upozorňovaly na nešetrné způsoby výroby pálení vápna a cihel v okolí Teplic nebo na poddolovaná a podmáčena pole. K mnohem větším proměnám kulturní krajiny však došlo v 2. polovině 19. století.

Obrázek 30 Železniční most mezi Mikulovem a Novým Městem. Na obrázku lze vidět také silnici vedoucí z Hrobu přes Mikulov k Moldavě. Zdroj: Boehmisches-erzgebirge.cz.

K prvním velkým zásahům do krajiny došlo v 70. letech 19. století, kdy se na Duchcovsku začaly odkrývat sloje z povrchu. K tomu byly nejprve využívány

---

²⁹⁸ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 56.

krumpáče a lopaty, od 90. let již byla využívána těžší technika.²⁹⁹ Také v této době bylo zakládáno mnoho průmyslových podniků. Ty byly často stavěny na okraji obcí, často na původně zemědělské půdě. Vzhled zdejší krajiny se tedy podstatně změnil. Zemědělská půda a někdy také lesy či části obcí ustupovaly těžbě hnědého uhlí. Přibýly navíc také velké továrny s kouřícími komíny.

Vnímání zdejší kulturní krajiny v okolí Krušnohorské železnice na konci 19. století je pěkně zachyceno v košťanské kronice: „*Procházka kolem trati poskytuje nejpěknější vyhlídku. Raději však vsedneme na vlak v Hrobech a přisedneme k oknu některého ze dvou vozů, které vlak táhne pro malou frekvenci osobní na této části, a uvidíme jedno z nekrásnějších panoramat světa. Za minutku vjedeme na železný most, s jehož 31 metrové výšky shlédneme hluboko pod sebou k severu velikolepé údolí hüttengrundské, dýchající lesním klidem a vůní, proti jihu pak zíráme do krajiny široko a do dálky až ke Středohoří se rozkládající s živým průmyslem a četnými kouřícími komíny. Po celé délce odtud do Dubí máme před sebou jako na dlani, pokud místy les nezaclání, širokou krajinu mezi Krušnými horami a Středohořím, celou tu kotlinu s hustým osídlením, s nesčíslnými obcemi, z nichž zdvihají se vysoké kostelní věže, s celým lesem komínů továrních a důlních. A tomuto úchvatnému obrazu činí pozadí malebné Středohoří v modravé mlze zahalené. Jízda ukazuje nám každou chvíli jiný a jiný výsek krajinný jako v kaleidoskopu (...). Zakrývá-li nám výhled do této kotliny vysoký les, obrátíme zrak k severu, kde jej osvěžíme lesními zátišími a časem i širokou lesní krajinou, odkryje-li nám ji paseka nebo potoční údolí.*“³⁰⁰

V této ukázce z košťanské kroniky je průmyslová výroba s jejími důsledky vnímána také spíše kladně. V této době se ale již také objevovaly stížnosti na poškozování přírody. Košťanská kronika uvádí, že vzhledem k tomu, že lokomotivy při velkém stoupání produkovaly mnoho kouře, žalovala správa košťanského panství ředitelství státních drah pro poškozování lesa kouřem. Dráhy musely roku 1906 zaplatit náhradu škody ve výši 23 tisíc korun, na čemž se obě strany dohodly.³⁰¹

---

²⁹⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 56.

³⁰⁰ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

³⁰¹ Tamtéž.

Obrázek 31 Pohled na dubské nádraží v roce 1908. Zdroj: Boehmisches-erzgebirge.cz.

Ještě v 18. století bylo velice hojně využíváno v různých provozech dřevo, v této oblasti především ve sklárnách. Docházelo tedy k celkem masivní těžbě. Od konce 18. století však již opět docházelo k obnově lesa. Přesto byly některé oblasti podstatně méně zalesněné, než je tomu dnes. Třeba pohled na dubské nádraží, jak je zobrazeno na obrázku výše, by se nám dnes již nenaskytl. Nádraží je dnes totiž obklopeno vzrostlým lesem.

Docházelo také k výrazné proměně některých obcí. Zatímco horské obce Moldava, Nové Město a Mikulov si zachovávaly svoji původní podobu, obce v Podkrušnohoří se výrazně proměnily. V horských obcích se modernizovaly pouze jednotlivé budovy, ale celkový charakter místa zůstával stejný. Naopak v podkrušnohorské pánvi došlo k zásahům mnohem větším. Výnosy z těžby hnědého uhlí byly velice lukrativní a tak těžařské společnosti často vykupovaly pole, domy i části vesnic. Průmyslové podniky vznikaly někdy na volné zemědělské půdě, ale někdy byly také vměstnány mezi vesnické domy. Populační přírůstek vyžadoval výstavbu nových domů. Dělníci se usazovali v blízkosti podniků. Nejprve byly pro jejich bydlení přestavovány nevyužívané zemědělské budovy, později se stavěly dělnické kolonie, ve kterých se utvářel svébytný způsob života. Obrovský přírůstek obyvatel byl často řešen chaotickou zástavbou, která postrádala urbanistický řád. Vyrostla zde sídla nového typu – průmyslové nebo průmyslově-zemědělské obce s částečně městským vybavením a s velkou hustotou

osídlení. Na náměstích či návších byly často vystavěny nové budovy, jako byly radnice, školy nebo obecní domy.³⁰²

Obrázek 32 Radnice v obci Hrob byla postavena roku 1904. Byla také sídlem spořitelny.
Zdroj: Město Hrob (oficiální web).

---

³⁰² BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 16.

4 Město Hrob jako ukázka vlivu stavby Krušnohorské železnice

Město Hrob se nachází v podhůří Krušných hor severozápadně od Teplic. Leží v nadmořské výšce 356 m n. m. Jeho katastrální výměra je 11,09 km². Má čtyři městské části – Hrob, Mlýny, Verneřice a Křižanov. Ve 2. polovině 19. století patřily Mlýny pod správu Košťan a Verneřice s Křižanovem pod správu Jeníkova. Přesto měly tyto obce vždy blíže, nejen geograficky, k městu Hrob. Horníci a dělníci, kteří pracovali v Křižanově, Mlýnech nebo Verneřicích, mnohdy bydleli v Hrobu. Také děti, které bydlely v těchto obcích, docházely do hrobské školy.³⁰³

Obrázek 33 Současná mapa města Hrob. Zdroj: Mapy.cz.

Nejprve byl Hrob malou zemědělskou obcí. Ve středověku se zde těžilo stříbro a některé další kovy, což způsobilo, že Hrob představoval ekonomické centrum osekého panství. V 17. století došlo k úpadku především kvůli třicetileté válce. Poté následovalo opět zvýšení jeho významu, jelikož v 18. století poskytoval pracovní síly pro osekou manufakturu. To, co však radikálně změnilo podobu města a život zdejších obyvatel, byla průmyslová revoluce a vznik uhelného průmyslu. Hrob se stal důležitou součástí velkého průmyslového území v Podkrušnohoří.³⁰⁴

³⁰³ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 44, 52.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 5.

Město Hrob je ideální ukázkou vlivu Krušnohorské železnice na rozvoj města a proměny jeho okolí v období industrializace. Na přelomu 19. a 20. století patřil k nejprůmyslovějším obcím zkoumané oblasti. Krušnohorská železnice znamenala pro město Hrob významné spojení jak s dalšími částmi naší země, tak se sousedním Saskem. Pro hospodářský a společenský rozvoj obce měla železnice prvořadý význam. Na rozdíl od Oseka a Košťan byla pro Hrob jedinou, ale o to významnější, železniční dopravní cestou. Osekem a Košťany navíc vedla ještě železnice Duchcovsko-podmokelských drah. K této dráze byly vlečkou připojeny také nejvýznamnější podniky v Pozorce a Bystřici (nyní součásti Dubí). Obce Mikulov, Nové Město a Moldava si zachovaly i v době industrializace svou téměř nezměněnou podobu horských vesnic a žádné velké průmyslové podniky zde nevznikaly.

K rozvoji industrializace došlo v obci Hrob od 60. let 19. století, kdy začal růst zájem o hnědé uhlí a začala se zde rozšiřovat jeho těžba. Těžaři v této oblasti se orientovali na vývoz uhlí do Saska³⁰⁵ a také na místní podniky, které začaly nahrazovat dřevo uhlím (nejprve se jednalo hlavně o menší cukrovary a pivovary, poté o sklárny). Pro lepší možnost dopravy uhlí do Saska byla vybudována v letech 1876–1884 Krušnohorská železnice. To způsobilo vznik nových a větších uhelných dolů. Přítomnost hnědouhelných nalezišť do této oblasti přilákala také podnikatele, kteří zde začali zakládat velké průmyslové podniky.³⁰⁶ S rozvojem těžby souvisel také příchod mnoha nových obyvatel nejen z okolních částí severních Čech, ale také z vnitrozemí. Všechny tyto faktory způsobily proměnu obce malovýrobního charakteru k průmyslovému městu s vysokou hustotou osídlení.³⁰⁷

4.1 Průmysl

Těžba byla již od středověku pro město Hrob významným odvětvím. Ve středověku se jednalo o těžbu rud, převážně stříbra a cínu, od 19. století pak o těžbu hnědého uhlí. Co se týče těžby rud, v 19. století již nebyla nijak výnosná. Přes opakované neúspěchy se však uskutečnilo několik dalších pokusů o těžbu stříbrné rudy. Ve 20. letech 19. století se o obnovení těžby pokusilo těžařstvo vytvořené obcí, soukromníky z Oseka a oseckým

---

³⁰⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1, s. 320.

³⁰⁶ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

³⁰⁷ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 63.

klášterem. Nakonec ale byla v roce 1828 těžba zastavena. Další pokusy učinili ve 40. letech jednotliví těžaři. V roce 1846 byly také postaveny ve Verneřicích dvě stoupy a tavírna, což bylo velmi nákladné. Doly však neposkytovaly dostatek rudy ke zpracování, a tak byly práce na dolech brzy ukončeny. Ještě poté došlo k několika pokusům o obnovení těžby. Ty ale nebyly úspěšné a těžba rud v okolí Hrobu ustala úplně.³⁰⁸

Zatímco ale v okolí Hrobu ustávala těžba rud, začala se v celé podkrušnohorské pánvi rozšiřovat těžba uhelná. Nástup industrializace vyvolal potřebu velkého množství energetických a palivových zdrojů pro pohon strojů. V období konjunktury na přelomu 60. a 70. let 19. století docházelo v hlavních výrobních odvětvích v českých zemích k převaze strojové výroby, čímž vyvrcholila průmyslová revoluce. Na Duchcovsku, Bílinsku a Teplicku však tento proces probíhal se zpožděním. Výrazným ekonomickým impulsem pro vytvoření nové průmyslové oblasti bylo zavedení železniční dráhy. Poté teprve začaly v okolí Hrobu vznikat větší uhelné doly a významné průmyslové podniky.³⁰⁹

K těžbě uhlí v okolí Hrobu docházelo od poloviny 18. století, ale v mnohem menší míře. Uhlí se již tehdy prodávalo do Saska. Po staré cestě z Hrobu přes Moldavu odvážely vozy s nákladem volské potahy směrem na Frauenstein a Freiberg. Zájem o uhlí byl v této době ale malý. K rozmachu dolování došlo po výstavbě železnice, kdy těžba uhlí prudce stoupala. Uhlí bylo dodáváno blízkým podnikům, ale také bylo vyváženo do průmyslových center v severních Čechách, do vnitrozemí a do Saska.³¹⁰

Nejvíce hnědouhelných dolů bylo v 2. polovině 19. století ve Verneřicích. Již od první poloviny 19. století se zde nacházel důl Anna, ve druhé polovině 19. století pak vznikly doly Alžběta III, Askania (1871), Jan Nepomuk (1896), nebo Mořic (1860).³¹¹ Další doly vznikaly na počátku 20. století – například důl Anna Emilie (1902), Magdalena (1909) nebo Nové Štěstí.³¹² Od druhé poloviny 19. století začaly vznikat hnědouhelné doly také v Křižanově. Jednalo se o doly Anna, Frieda a Marie (později Svornost)³¹³, které byly

---

³⁰⁸ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

³⁰⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jirí. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 45–46.

³¹⁰ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

³¹¹ *Soupis dolů, šachet a štol k r. 1896*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv. č. 287, karton 21.

³¹² *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

³¹³ *Soupis dolů, šachet a štol k r. 1896*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv. č. 287, karton 21.

roku 1907 přiřazeny k dolu Union.³¹⁴ Také do katastru samostatné obce Hrob patřilo několik dolů. Již od první poloviny 19. století zde existoval důl Jan Křtitel, ve druhé polovině 19. století pak vznikly doly Marie, Anna a Svornost.³¹⁵

Na oblast Duchcovska včetně dolů v okolí Hrobu se zaměřil zájem velkých společností, jako byla Mostecká uhlodolná společnost, Lomské uhelné doly, těžarstva Union nebo Nelson Colliery. Do konce 19. století došlo k rozdělení uhelného revíru mezi velké těžařské společnosti. V rámci tohoto procesu malé doly zanikaly, nebo se připojovaly k větším celkům. V okolí Hrobu a Oseka existovalo několik stabilizovaných důlních závodů. Mostecká uhlodolná společnost vlastnila například důl Union v Křižanově, Lomským uhelným dolům zase patřil důl Alžběta III ve Verneřicích. Důl Magdalena vlastnilo Měrunické těžarstvo Einigkeit. Důl Anna Emilie patřil zdejšímu významnému podnikateli F. Welzovi. Ten měl navíc ještě pronajatý důl Jan Nepomuk ve Verneřicích.³¹⁶

Horníci, kteří byli obyvateli Hrobu, zpravidla pracovali na dolech v Křižanově nebo Verneřicích. Někteří docházeli na důl Barbora v Kocourkově (dnes již zaniklá osada mezi Oldřichovem, Jeníkovem a Hrobem, která ustoupila uhelné těžbě), do Háje nebo na důl Nelson k Oseku. Na dolech dlouho převládala ruční práce. Ke konci 19. století začal být k těžbě využíván tlčený vzduch. Parní stroje zajišťovaly odvodňování a větrání šachet. Mechanizace důlních prací byla na dolech zaváděna postupně až do první světové války.³¹⁷

Krušnohorská železnice byla výhodným dopravním spojením s obchodními a průmyslovými centry. Železnici a blízké energetických zdroje využili podnikatelé, kteří zde začali zakládat průmyslové podniky. Některé podniky zde vznikaly z místní malovýroby (potravinářství, zpracování dřeva, výroba papíru, stavebních surovin, textilu). Existovalo zde především velké množství pil a mlýnů. Název části obce Hrob – Mlýnů – vzniklo právě z důvodu vysokého počtu mlýnů v této oblasti.³¹⁸ Ve všech těchto podnicích také docházelo k postupné mechanizaci. Většina průmyslových závodů, které byly

---

³¹⁴ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 64.

³¹⁵ *Soupis dolů, šachet a štol k r. 1896*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv. č. 287, karton 21.

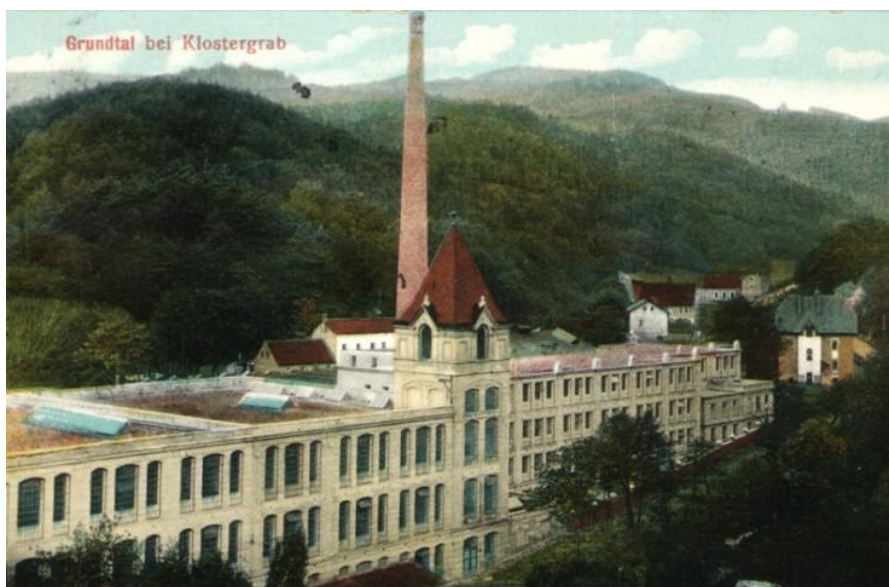
³¹⁶ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 46.

³¹⁷ Tamtéž, s. 48.

³¹⁸ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

charakteristické pro hospodářský rozvoj tohoto regionu, vznikla ale až s nástupem industrializace.³¹⁹

Významným řemeslem před nástupem industrializace bylo ve městě Hrob punčochářství. V polovině 19. století byli punčocháři nejpočetnější složkou hrobských řemeslníků. Své výrobky punčocháři buď sami prodávali, nebo je dodávali velkoobchodníkům. V 50. letech 19. století zde vzniklo několik manufaktur. Dělníci zde vyráběli prádlo na vývoz do Haliče a do Ruska.³²⁰ Nejednalo se sice ještě o tovární výrobu s rozvinutou dělbu práce, ale přímý výrobce, který byl odloučený od vlastnictví výrobního prostředku, vstupoval do námezdního poměru.³²¹ Kromě manufaktur v Hrobu také pracovali samostatní řemeslníci. Punčocháři se mnohdy stali také horníci z již zavřených stříbrných dolů.³²²

Obrázek 34 Mitscherlichova přádelna v Hrobu-Mlýnech. Zdroj: Město Hrob (oficiální web).

Ve druhé polovině 19. století však domácí výroba podlehla tovární produkci. Na území Hrobu a přilehlých částí vzniklo několik textilních průmyslových podniků. První tovární přádelnu vybudovali v Hrobu-Mlýnech bratři Tschinkelové. Přádelna

---

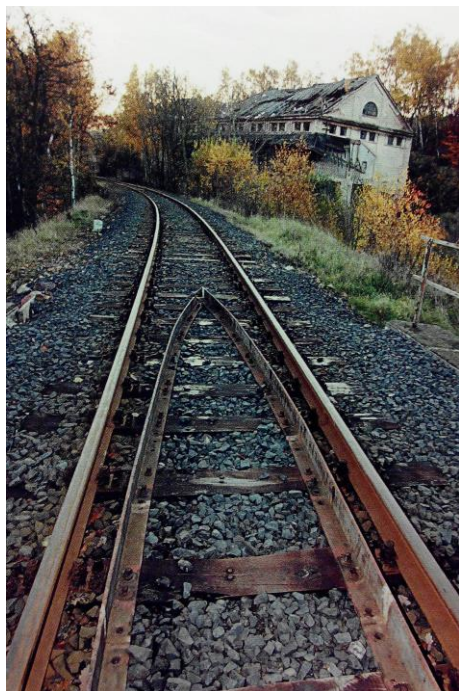
³¹⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 48.

³²⁰ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOKA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

³²¹ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 48.

³²² *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOKA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

v Hrobu-Mlýnech stála nejpozději od roku 1866.³²³ Roku 1887 zakoupili tento podnik Adolf a Robert Mitscherlichové, kteří byli původem ze Saska.³²⁴

Obrázek 35 V těsné blízkosti Krušnohorské železnice jsou dodnes vidět zbytky skladu bývalé Mitscherlichovy přádelny v Hrobu-Mlýnech, ke které vedla vlečka. Zdroj: Mertl, 2015a: s. 9.

Vznikla zde rozsáhlá přádelna bavlny, která se během několika let stala nejvýznamnější textilní továrnou na Duchcovsku. V době, kdy Mitscherlichové zakoupili továrnu v Hrobu-Mlýnech, vlastnili již v Teplicích prosperující přádelnu a tkalcovnu bavlny v Teplicích.³²⁵ Na místě původní továrny v Hrobu-Mlýnech vybudovali Mitscherlichové budovu dvou propojených přádelen, které měly vnitřní ocelovou nýtovanou konstrukci. Později byla továrna doplněna o sprinklerovou věž.³²⁶

Tato továrna stojí v těsné blízkosti Krušnohorské železnice pod viaduktem v Hrobu-Mlýnech. Bohužel nejsou dochovány podrobnější záznamy o činnosti továrny na konci 19. a na počátku 20. století. Ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích jsou uloženy pouze dokumenty z let 1920-1948.³²⁷ Je však zřejmé, že továrna značně využívala blízké železnice, jelikož zde byla roku 1916 postavena důležitá vlečka, po které se do Mitscherlichovy přádelny vozilo uhlí, dřevo a bavlna a poté se z továrny opět vyvážely hotové textilní výrobky. V roce 1923 měla Mitscherlichova přádelna kapacitu 28 000 vřeten hnaných parním strojem.³²⁸

³²³ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOKA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

³²⁴ TOMÍŠKOVÁ, Marie a kol. *Cestovní ruch a kulturní dědictví: Trasy industriálního dědictví* [online]. Brno: Ústav územního rozvoje Brno, 2009 [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: www.ur.cz/images/uzemnirozvoj/cestovnuruch/zpracovatelskyprumysl2009/01-text-trasa-zpracovatelskeho-prumyslu.pdf.

³²⁵ BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplíc a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994, s. 66.

³²⁶ TOMÍŠKOVÁ, Marie a kol. *Cestovní ruch a kulturní dědictví: Trasy industriálního dědictví* [online]. Brno: Ústav územního rozvoje Brno, 2009 [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: www.ur.cz/images/uzemnirozvoj/cestovnuruch/zpracovatelskyprumysl2009/01-text-trasa-zpracovatelskeho-prumyslu.pdf.

³²⁷ A. Mitscherlich a syn, v. o. s., bavlněná a vigoňové přádelny, Teplice. *Badatelna.eu* [online]. Státní oblastní archiv v Litoměřicích, 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/12547/>.

³²⁸ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 6.

Od 90. let 19. století fungovalo v obci Hrob ještě několik dalších textilních továren, např. W. A. Menzel, Laufer a Wolf nebo Kröder a Federle. Po roce 1900 byla vybudována také továrna E. Edelsteina.³²⁹

Dalším významným průmyslovým odvětvím ve městě Hrob bylo sklářství. V 50. letech 19. století byla postavena jedna z prvních skláren ve zkoumané oblasti. Jednalo se o sklárnu ve Verneřicích. Zpočátku ji vlastnili Sapurka, Stolle a Städtel, kteří byli zároveň majiteli uhelných dolů u Košťan. Poté měla sklárna ještě několik dalších majitelů. V roce 1863 byla vybudována Tschinkelova sklárna v Mlýnech. Pro tuto sklárnu byla využita budova bývalé taviřny.³³⁰ Ve sklárně byla jedna tavicí a dvě roztahovací pece. V roce 1864 měla být postavena vedle stávající sklárny ještě jedna sklárna stejných rozměrů. Nakonec ale tento projekt nebyl uskutečněn a došlo pouze k rozšíření původní sklárny. Podle soupisu z roku 1870 obsahovala sklárna dvě tavicí pece, tři roztahovací a jednu stoupu. Tato sklárna stála v místech budoucí Mitscherlichovy přádelny. V této sklárně bylo zaměstnáno kolem třiceti dělníků a vyrábělo se zde tabulové sklo.³³¹

Jedna z nejstarších skláren zde byla také Welzova huť ve Verneřicích. Majitelé ji sem přeložili na konci 50. let 19. století z Dobré Vody u Světlé nad Sázavou. Důvodem bylo, že chtěli nahradit drahé vytápění levnějším uhlím. V roce 1861 pracovalo ve sklárně 29 dělníků. Jak již bylo zmíněno, F. Welz také vlastnil důl Anna Emilie a měl pronaját důl Jan Nepomuk.³³²

V Hrobu a jeho okolí se nacházelo ještě několik podniků dalších průmyslových odvětví. Roku 1885 byla založena továrna na olovené zboží v Mlýnech.³³³ Tato továrna využívala suroviny především z dalších evropských zemí.³³⁴ Tato továrna, která byla vybudována Jungem a Lindigem, byla roku 1900 přeměněna na akciovou společnost. Byla jedním z nejvýznamnějších podniků svého druhu v monarchii.³³⁵

---

³²⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 48.

³³⁰ Tamtéž, s. 49.

³³¹ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

³³² BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 49.

³³³ Tamtéž.

³³⁴ *Kronika obce Košťany 1848–1924*. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

³³⁵ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 49.

V Hrobu-Mlýnech byly vybudovány také dvě továrny na hliněné a šamotové zboží. Roku 1899 byl zahájen provoz v Löbelově továrně a roku 1890 v Lauferově podniku. V těchto závodech byly vyráběny šamotové cihly, keramické obkládačky, dlaždice a kameniny pro chemický průmysl.

Jak je vidět z výše uvedeného přehledu, ekonomicky silné podniky vznikaly především v 80. a 90. letech 19. století. V rámci procesu industrializace v obci Hrob lze vidět tři fáze. V 60. letech zahájily provoz první větší hnědouhelné doly. Také došlo k přeměně punčochářství na námezdní způsob práce. V blízkosti palivových zdrojů také začaly vznikat první sklárny s modernějšími způsoby výroby. Ve fázi druhé v 70. letech došlo k počátkům budování železnice, která způsobila velká rozmach těžby hnědého uhlí. Pro třetí fázi v 90. letech 19. století je charakteristické zakládání či rozšiřování ekonomicky silných podniků a také došlo ke stabilizaci dolů.³³⁶

4.2 Obyvatelstvo a občanská vybavenost

Výstavba železnice, rozvoj těžby hnědého uhlí a zakládání velkých průmyslových podniků způsobilo velký přírůstek obyvatel. Textilní podniky zaměstnávaly v 60. letech 19. století hlavně místní obyvatele. Hnědouhelné doly, sklárny a další podniky zaměstnávaly často dělníky, kteří se přistěhovali z jiných částí severních Čech nebo z vnitrozemí. Pro sklárny i doly byla charakteristická značná migrace zaměstnanců. V době intenzivního zakládání nových podniků totiž střídali zaměstnavatele podle lepších podmínek, které jim byly nabídnuty.³³⁷

	1850	1869	1880	1890	1900	1910	1921
Hrob	1042	1358	1660	2256	3562	3771	3560
Křižanov	142	237	237	297	290	398	348
Mlýny	94	172	193	285	373	388	357
Verneřice	243	681	942	1374	1703	1708	1560

Tabulka 2 Vývoj počtu obyvatel ve městě Hrob v letech 1850–1921. Zdroj dat pro rok 1850: Budínská, Jančárek, Procházka, 1982: s. 66. Zdroj dat pro roky 1869-1921: Růžková, Škrabal, 2006: s. 410.

³³⁶ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 49-50.

³³⁷ Tamtéž, s. 50.

V letech 1850–1869 došlo k velikému nárůstu počtu obyvatel ve Verneřicích a Mlýnech, což bylo způsobeno zakládáním prvním velkých podniků a otvíráním hnědouhelných dolů.

Velký přesun pracovních sil do města Hrob a jeho okolí i migrace uvnitř této oblasti probíhaly až do konce 19. století. Ke stabilizaci pracovníků docházelo postupně podle konkrétní místní situace. V průmyslových podnicích v Hrobu, Mlýnech a Verneřicích byli od 80. let zaměstnáváni především místní obyvatelé nebo lidé z blízkého okolí. Pouze malý počet pocházel z oblastí mimo hnědouhelnou pánev. V 90. letech se tento trend změnil a naopak výrazně přibýlo pracovních sil ze středních Čech, čímž se zde zvýšil podíl české menšiny.³³⁸

Ke zvýšení počtu českých obyvatel přispělo také přímo vybudování Krušnohorské železnice. V 90. letech 19. století byla doprava na této dráze stále silnější. V letech 1897–1900 jezdilo tratí 24 vlaků denně. To vyžadovalo rozšíření železničního personálu. To také způsobilo příchod Čechů z vnitrozemí, kteří chtěli využít zdejší pracovní příležitosti. Na hrobském náměstí byla také založena technická škola, kde se vzdělávali budoucí pracovníci drah.³³⁹

Velký přírůstek obyvatel způsobil mnoho změn v obci Hrob i jejím okolí. Jednak bylo potřeba zajistit potřeby většímu počtu obyvatel. Nově přichozím bylo nutné zajistit bydlení. Počet domů, který zde byl v polovině 19. století zdaleka neodpovídal nárůstu obyvatel. Dále bylo potřeba řešit záležitosti jako dostatek obchodů, zdravotní péči, školství a další infrastrukturu.³⁴⁰

V 90. letech 19. století bylo v obci Hrob velké množství řemeslníků a obchodníků. Nacházelo se zde několik potravinářských řemesel. Bylo zde například pět pekařů či sedm řezníků. Dále zde bylo deset obchodů s různým zbožím, šest krejčích a třináct obuvníků. Dále zde byl také hodinář, fotograf a dva holiči. Také zde fungovalo třináct hostinců a tři výčepy. Od roku 1896 se zde také konaly pravidelné týdenní trhy, na kterých bylo prodávané zboží, které nebylo možné koupit v místních obchodech.³⁴¹ Co se týče zdravotní péče, ta zde byla zajišťována jedním lékařem, tři porodní báby a lékárník. Těchto

---

³³⁸ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 50.

³³⁹ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ Tamtéž.

zdravotních služeb mohli využívat také občané přilehlých lokalit – Mlýnů, Verneřic či Křižanova.

Přírůstek obyvatel také způsobil bytovou krizi. Domů zde bylo opravdu nedostatečné množství. Dělníci tak museli často bydlet v pronájmu. Budování nové zástavby bylo také velice komplikované. Byly zde vysoké ceny parcel a starousedlíci navíc nechtěli odprodávat pozemky.³⁴² V blízkém okolí města se navíc nacházely dolů, což výrazně snižovalo velikost plochy pro výstavbu. Stavět domy příliš blízko dolů bylo riskantní. Navíc s tím nesouhlasili ani majitelé dolů, jelikož nechtěli nést zodpovědnost za případné škody způsobené těžbou uhlí.³⁴³

V 50. letech 19. století, poté co se Hrob stal samostatnou obcí, neměl dostatek prostředků na renovaci městských budov a cest. S rozvojem průmyslu a těžby se však finanční situace obce zlepšila. V roce 1870 byla postavena nová škola, která však nestačila zvyšujícímu se počtu dětí. Roku 1899 byla tedy vystavěna nová větší škola.³⁴⁴ Nová škola byla moderně vybavena. Byla v ní tělocvična, kreslárna a odborné kabinety. V této době již v Hrobu existovala také česká a německá školka a živnostenská pokračovací škola.³⁴⁵

Také bylo potřeba zlepšit celkové prostředí v obci. Na konci 19. století se začala obec zabývat vybudováním kanalizace, která byla stavěna roku 1903. Jak již bylo zmíněno, projekt k této kanalizaci byl vypracován firmou L. Krauschnera z Teplic.³⁴⁶ Od roku 1901 fungovalo v Hrobu elektrické osvětlení. Prozatím však jen na hlavních prostranstvích. Postupně si však elektrické osvětlení zaváděli také obchodníci v okolí svých podniků a v roce 1912 bylo již na území celého města.³⁴⁷ Pobočka telefonní centrály byla ve městě Hrob zřízena roku 1911.³⁴⁸ Dalším problémem představovalo zásobování vodou. V roce 1905 byla zahájena nákladná stavba nového vodovodu. Voda do něj byla přiváděna od Mikulova a Nové louky. Dokončení vodovodu uspišilo několik požárů na území města v roce 1906, kdy nejprve hořelo několik domů na náměstí a týden poté, kdy hořela část Mitscherlichovy přádelny. Hasiči neměli dostatek vody a hašení tak trvalo podstatně déle. Některé

---

³⁴² BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 50.

³⁴³ *Hornictví 1810, 1897*. Archiv obce Hrob. SOKA Teplice. Inv. č. 286, karton 21.

³⁴⁴ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOKA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

³⁴⁵ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 52.

³⁴⁶ *Projekt kanalizace 1903*. Archiv obce Hrob. SOKA Teplice. Inv. č. 279, karton 84.

³⁴⁷ *Elektrické osvětlení města 1901, 1912 – 1918*. Archiv obce Hrob. SOKA Teplice. Inv. č. 290, karton 21.

³⁴⁸ *Zřízení pobočky telefonní centrály, 1911*. Archiv obce Hrob. SOKA Teplice. Inv. č. 289, karton 21.

problémy s vodou však přetrvávaly i po dostavení vodovodu, jelikož důlní činnost narušovala vodní systém. Majitelé dolů tak přispívali na vybudování přiváděcích řadů do hornických obcí.³⁴⁹

S příchodem nových pracovních sil do Hrobu a jeho okolí z vnitrozemí se také zvyšoval podíl Čechů. Při sčítání lidu v roce 1900 byl v obci Hrob úředně napočten 17% podíl Čechů. Národní jednota severočeská však provedla soukromé sčítání lidu, kdy bylo napočteno celkem 39 % českých obyvatel žijících v Hrobu. Tento výsledkový nesoulad byl způsoben především svévolnými postupy při úředním sčítání, jejichž cílem bylo zachovat privilegované postavení početnějšího německého obyvatelstva.³⁵⁰ Snahou německé většiny bylo zachování německého charakteru obcí, čehož se snažili docílit tím, že vykazovali menší podíl Čechů, než tomu ve skutečnosti bylo. Praktiky při sčítání lidu byly již podrobněji zachyceny v kapitole 3.3. Ve stejném roce bylo v Křižanově úředně napočteno 4 % Čechů, soukromě pak 12 % Čechů. Ve Verneřicích došlo k nejvíce podobným výsledkům z úředního a soukromého sčítání. Úředně žilo ve Verneřicích 29 % Čechů, soukromé výpočty Národní jednoty severočeské napočítaly 31 % českých obyvatel. Ve Mlýnech bylo spočteno 14 % Čechů, výsledky ze soukromého sčítání bohužel nejsou k dispozici.³⁵¹ Poměry Čechů a Němců v jednotlivých částech Hrobu přibližně odpovídají i údaje z Národnostní mapy severozápadních Čech (přiložena na straně 75) z roku 1908, kdy v Hrobu, Verneřicích a Mlýnech žilo 30–49,9 % Čechů, v Křižanově to bylo 10–19,9 % Čechů. Vzhledem k nacionálně vypjaté situaci nelze čísla získaná Národní jednotou severočeskou pokládat za úplně přesná, je zřejmé, že Čechů zde žilo více, než ukazovaly výsledky úředního sčítání lidu.³⁵²

První čeští horníci začali do Hrobu přicházet v 60. let 19. století z Příbrami, aby mohli pracovat v obnovených rudných dolech. V tomto množství příchozích Čechů ještě zdejší německé obyvatelstvo nevidělo hrozbu a přijali je bez problémů. Mnohem více Čechů přišlo v době otevření hnědouhelných dolů a zakládání nových skláren. Národnostní problémy se začaly objevovat v 80. letech 19. století, kdy začala česká menšina usilovat o založení české školy. Německé obyvatelstvo si však chtělo udržet výhradní hospodářské,

---

³⁴⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 51.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 53.

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² *Národnostní mapa severozápadních Čech*, 1:100000, vydalo Knihkupectví O. J. Bukač v Mostě, litografie, 60 × 56 cm, 1 list, 1908. SOKA Teplice. Fonf č. 1110. Inv. č. 49.

politické a kulturní postavení. V jazykových a školských požadavcích viděla německá většina hrozbu narušení její suverenity v pohraničním prostoru. V roce 1888 však zemská školní rada nařídila zřízení české školy ve městě Hrob. Vyučování v jednotřídce se 154 dětmi začalo 2. 9. 1889. Tato hrobská škola byla jednou z prvních veřejných českých škol v pohraničí, aniž by jí předcházela fáze soukromé české školy. Soukromé školy zřizovala a financovala Ústřední matice školská, veřejné školy byly financovány obcí. Také proto se v následujících letech městská rada chovala odmítavě k dalším českým požadavkům. Po mnoha protestech byla roku 1901 vystavěna nová budova české školy se čtyřmi třídami, v roce 1908 byla přestavěna a rozšířena o další tři třídy. Tuto českou školu navštěvovalo přes 400 žáků.

V obecním zastupitelstvu zasedali pouze příslušníci německé národnosti, hlavně obchodníci a řemeslníci. K požadavkům české menšiny zaujímal jasně odmítavý postoj, který byl často vyjadřován heslem „Hrob je a zůstane německým“. Nejen, že každá česká kulturní akce byla zamítnuta, také bylo roku 1905 městskou radou zakázáno zřizovat české nápisy na hřbitovních pomnících. Německá většina se zkrátka snažila na nejnižší míru omezit projevy české menšiny.³⁵³

Stejně jako v dalších obcích se v Hrobu rozvíjela ve 2. polovině 19. století spolková činnost. Nejstarším uskupením v obci Hrob byl střelecký spolek. Sice již ztratila význam jeho hlavní funkce, ale střelení z kuší se stalo přitažlivou formou zábavy. Do 60. let 19. století se spolková shromáždění konala na starší dřevěné střelnici, poté si střelci vystavěli novou budovu. Ta však musela být brzy zbourána kvůli výstavbě Krušnohorské železnice, a tak vznikl nový spolkový dům. Tento spolek měl dlouhou tradici a měl v obci prestižní postavení. Tvořil tradiční součást různých slavností. Kromě střeleckého spolku v obci Hrob existovala ještě další uskupení. V roce 1862 vznikl tělocvičný spolek, v roce 1865 veteránský spolek a krátce poté vznikl také mužský pěvecký spolek. Od roku 1875 působil v Hrobu také hasičský spolek a vznikl také II. pěvecký spolek, bruslařský klub, citerový klub, okrašlovací spolek, spolek přátel přírody, odbočka Červeného kříže nebo spolek stenografů a ostrostřelců. Tělovýchovné a pěvecké spolky své čely také často ovlivňovaly ohledně nacionální ideologie.³⁵⁴

---

³⁵³ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 52–54.

³⁵⁴ Tamtéž.

4.3 Proměny kulturní krajiny v obci a jejím okolí

Před nástupem industrializace zajišťovala hlavní obživu obyvatel řemesla a zemědělství. Na území pod Krušnými horami však nebyla půda nijak zvlášť úrodná. Lépe se zde dařilo chovu dobytka. Významné zde bylo také ovocnářství. Pěstovaly se zde především jabloně, hrušky a ořešáky. Kolem města se tedy v 1. polovině 19. století rozkládaly rozsáhlé louky.

Zemědělství bylo důležitou, ale nikoli jedinou složkou výroby. Územím obce protékají dva potoky – Bouřlivec a Domaslavický potok, jejichž vodní síla byla využívána k pohonu pil a mlýnských kol. V Křižanově se nacházely tři mlýny, ve Verneřicích čtyři mlýny a jedna pila. Osada Mlýny získala svůj název také podle toho, že se zde nacházelo seskupení několika mlýnů.³⁵⁵

Jedním z příjmů obce byly také zdejší lesy. Pro obec to byl pravidelný, ale nijak vysoký příjem. Svolení k těžbě a následnou kontrolu účtů měla na starosti vrchnost. Ve 40. letech 19. století byly zdejší lesy velice zanedbané. K zalesňování vytěžených ploch zde docházelo až od roku 1847.³⁵⁶

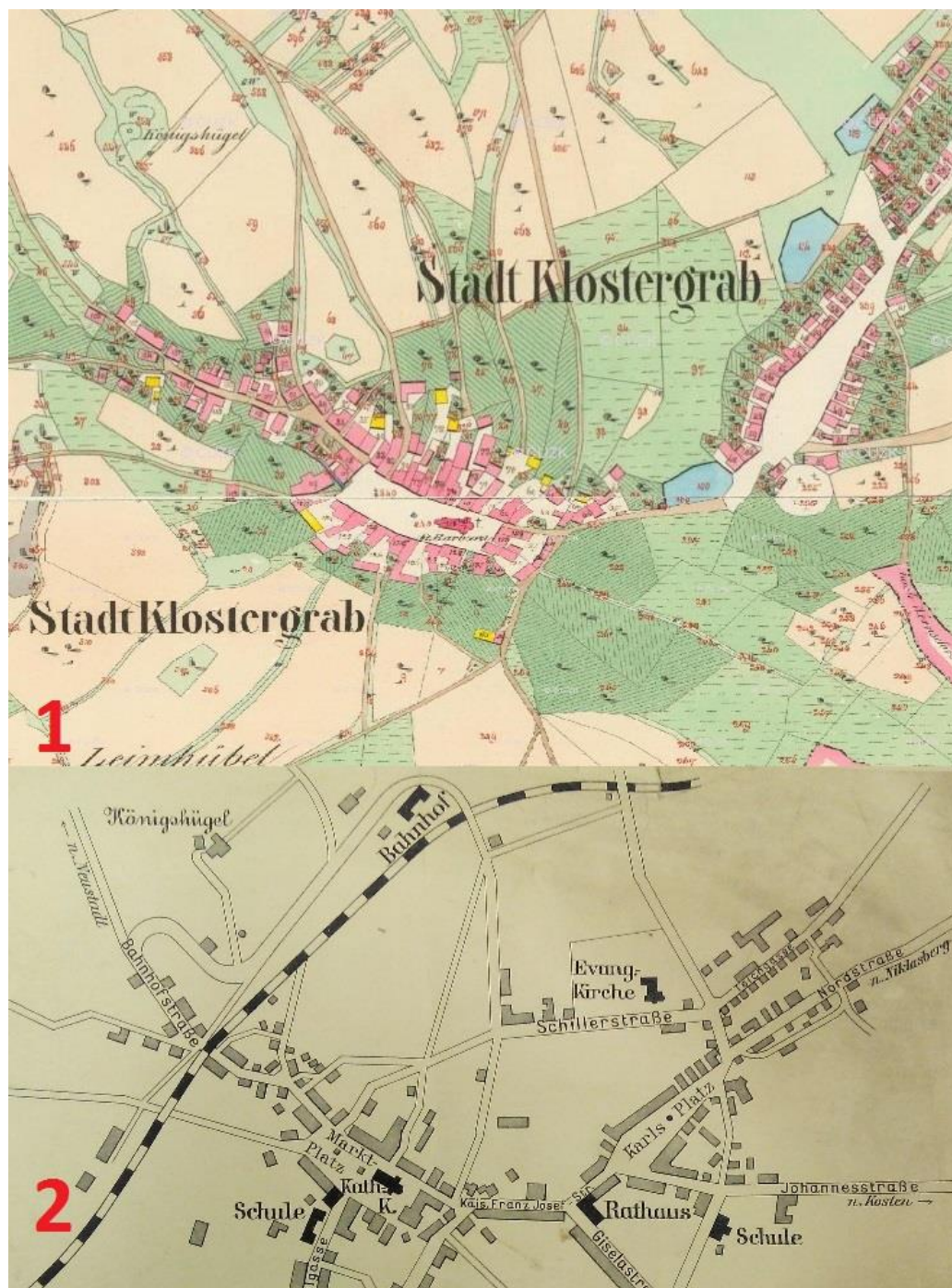
Od poloviny 19. století se město i jeho okolí začalo výrazně měnit. Již samotná stavba Krušnohorské železnice způsobila značné změny v této oblasti. Na území města Hrob se nachází hned dva velké viadukty – Křižanovský a Velký hrobský, který se nachází v Mlýnech. Také zde byla vybudována velká nádražní budova s osmi kolejemi.³⁵⁷

---

³⁵⁵ *Kronika města Hrob*. Archiv obce Hrob. SOKA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 39–42.

³⁵⁷ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 13.

Obrázek 36 Mapa 1 - mapa stabilního katastru z roku 1842 – obec Hrob před stavbou Krušnohorské železnice. Mapa 2 – Plán města Hrobu – po výstavbě Krušnohorské železnice, před rokem 1918. Zdroj mapy 1: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. Zdroj mapy 2: SOKA Teplice.

Stavba železnice nezpůsobila jen vizuální změnu krajiny. Provoz na trati je samozřejmě také spojen se znečištěním a hlukem, který jistě změnil ráz do té doby poklidného městečka. Jak již bylo zmíněno, vybudování železnice vyvolalo zájem těžařských společností a na území obce Hrob začaly vznikat první hnědouhelné doly. Rozkládaly se hlavně jižně a jihovýchodně od centra Hrobu, poblíž Verneřic a Křižanova.

Charakter obce změnil také nově zakládané průmyslové podniky, které se rozkládaly hlavně ve Verneřicích a Mlýnech.

Obrázek 37 Mapa 1 - mapa II. vojenského mapování (1836–1852) – okolí obce Hrob před stavbou Krušnohorské železnice a před otevřením hnědouhelných dolů. Mapa 2 – mapa III. vojenského mapování (1877–1880) – již byla vybudována železnice a jsou zde znázorněny také některé větší doly. Zdroj mapy 1: Mapy.cz. Zdroj mapy 2: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru.

Došlo také ke změnám sídelní struktury. Velký přírůstek obyvatel vyžadoval výstavbu nových domů. Nová městská bloková zástavba vznikla kolem hlavní silnice a nové spojovací ulice do středu náměstí. Nové domy byly stavěny také ve východní

předměstské části Hrobu, kde vznikaly další ulice. Také došlo k zástavbě na dosud volné ploše mezi městem, východním předměstím a železnicí.³⁵⁸

	1850	1869	1880	1890	1900	1910	1921
Hrob	130	143	153	184	225	258	255
Křižanov	24	27	32	33	36	38	39
Mlýny	11	15	22	23	30	30	30
Verneřice	48	54	90	116	131	135	141

Tabulka 3 Počet domů ve městě Hrob v letech 1850–1921. Zdroj dat pro rok 1850: Budínská, Jančárek, Procházka, 1982: s. 66. Zdroj dat pro roky 1869-1921: Růžková, Škrabal, 2006: s. 411.

Významnou dominantou města se v roce 1902 stal nově postavený evangelický kostel v secesním stylu, který vznikl na základě plánů E. Schillingera a J. W. Gräbnera. Výstavba tohoto kostela byla spojena s národnostními rozpory. Mezi německým obyvatelstvem se ujaly myšlenky nacionálně radikálního hnutí Los von Rom (Pryč od Říma). Cílem bylo přivést katolické příznivce vlády do protestantské „německé“ národní konfese. V ostatních jazykově smíšených oblastech nemělo toto hnutí příliš velký úspěch, v Hrobu se ale celkem ujalo a získalo 130 příznivců z řad katolíků. K propagování této ideologie byla zneužita historie hrobského luteránského kostela, který byl zničen roku 1617. Ve výroční den jeho zboření byl položen základní kámen k novému kostelu. Zneužívání historie kostela, spojené s povstáním českých stavů, nesla nelibě česká menšina. Zájem o původní luteránský kostel vedl k hledání jeho pozůstatků. Roku 1913 byly okrašlovacím spolkem objeveny jeho základy.³⁵⁹ Toto místo bylo upraveno a dodnes jsou základy luteránského kostela v Hrobu k vidění.

Co se týče církevních památek, v Hrobu je kromě evangelického kostela také katolický kostel sv. Barbory. Pravděpodobně zde stál již ve 13. století. V průběhu 19. století byl novogoticky přestavěn.³⁶⁰

³⁵⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1, s. 320.

³⁵⁹ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 55.

³⁶⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1, s. 319.

Obrázek 38: Pohled od Krušnohorské železnice na město Hrob s evangelickým kostelem, po roce 1900. Zdroj: Město Hrob (oficiální web).

Kvůli velkému přírůstku obyvatel musel být také zřízen nový hřbitov, který se nacházel jižně od města na cestě k dolu Union. Starý hřbitov na předměstí, který byl již nedostačující, byl zrušen.³⁶¹

Industrializace změnila dřívější venkovský ráz Hrobu. Koncentrací výrobních závodů a dolů získal Hrob podobu průmyslového sídliště s vysokou hustotou obyvatelstva. Na konci 19. století byl Hrob střediskovým městem pro sousední obce a osady, pro některé plnil funkce v kategorii zdravotnictví, školství služeb a částečně i ve společenské sféře, jelikož zde existovala poměrně bohatá politická a kulturní činnost.³⁶²

---

³⁶¹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1, s. 320.

³⁶² BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 52.

5 Krušnohorská železnice v současnosti

V současné době již Krušnohorská železnice nemá takový hospodářský význam, jako měla v minulosti. Na počátku 19. století existovalo mnoho projektů ohledně napojení dalších obcí na Krušnohorskou železnici, čímž by získaly spojení s průmyslovými centry. O připojení k železnici měly zájem jak obce na české straně Krušných hor, tak v Německu. Tyto záměry však nebyly uskutečněny, jelikož přišla první světová válka. V letech 1914 až 1918 došlo v pohraničí k úpadku a byl nedostatek potravin i dalšího zboží. Začal vzkvétat černý obchod a lidé díky přeshraniční železnici mohli pašovat různé druhy zboží. Po skončení války převzaly provoz na trati Československé státní dráhy.³⁶³

Pro období mezi válkami byl charakteristický rozvoj turistiky a zimních sportů. Počet cestujících se zvýšil a v zimě musely být vypravovány speciální vlaky pro lyžaře. Díky železnici se mohli do oblasti hor dostat také lidé z Prahy, taková cesta trvala přes šest hodin. V horských oblastech kolem Moldavy a Mikulova tak vznikla velká turistická oblast s četnými hotely, penziony a restauracemi.³⁶⁴ Zajímavostí je, že těsně před druhou světovou válkou (1936–1938) sloužil na moldavském nádraží český spisovatel Adolf Branald. Toto období zachycuje také v některých svých dílech.³⁶⁵

Za druhé světové války byly Sudety obsazeny Německem a provoz na trati převzaly Německé říšské dráhy. Celá železnice od Mostu až do Freibergu byla jedním celkem, který se nacházel na jednom státním území. Provoz na dráze byl za války velmi silný. Šlo především o vojenské transporty a posilové či odklonové osobní vlaky.

Na konci války došlo k přerušení provozu na trati. 7. května 1945 ustupující německá armáda totiž odstřelila viadukt mezi Mikulovem a Novým Městem. Poté byly ještě postupující Rudou armádou poškozeny koleje od Moldavy až k viaduktu. Po válce převzaly provoz opět Československé státní dráhy. Provoz na trati byl obnoven v říjnu 1946.³⁶⁶

---

³⁶³ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 5-10.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8, s. 151.

³⁶⁶ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 5-10.

Po válce byla mezistátní doprava přerušena. Dokonce byly zničeny koleje poblíž státní hranice. Po odsunu německého obyvatelstva zůstalo mnoho domů ve zdejších obcích prázdných a život zde již nefungoval jako dříve.³⁶⁷ Na tuzemském území si trať zachovala svoji původní podobu Praha – Moldava, ale již nejezdily přímé vlaky po celé trase. Nákladní doprava byla podstatně slabší, než tomu bylo dříve. Situace se zlepšila na přelomu 50. a 60. let 20. století, kdy se po trati vozil stavební materiál pro vodní nádrž Fláje.³⁶⁸ V 50. letech byly vybudovány také zastávky Horní Háj a Střelná (v roce 1958).³⁶⁹ V 60. letech došlo ke zvýšení osobní dopravy, která byla spojena se zvýšeným zájmem o turistiku a rekreaci. Také nákladní vlaky měly stále svůj význam. Ve stanicích bylo nakládáno dřevo, do Dubí se vozilo zboží pro zdejší podniky a také stále fungovala vlečka do velké textilní továrny v Hrobu-Mlýnech.³⁷⁰

Obrázek 39 Nádraží Hrob v současnosti. Zdroj: Vlastní sbírka fotografií autorky.

V 80. letech byla železnic využívána k dopravě vápence, který se používal k vápnění zdejších překyselených lesních půd, které bránily úspěšnému zalesňování oblastí

---

³⁶⁷ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 5-10.

³⁶⁸ SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8, s. 156.

³⁶⁹ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 20.

³⁷⁰ MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 5-10.

poničených průmyslovou činností.³⁷¹ V této době byla také zahájena modernizace trati, která bohužel nebyla dokončena. V 90. letech 20. století došlo k celkovému poklesu dopravy. Průmyslové podniky buď zanikly, nebo přešly k dopravě nákladu po silnici. Také největší zdejší textilní průmyslový podnik s vlečkou ke Krušnohorské železnici, dříve Mitscherlichova přádelna, fungovala pouze do 90. let,³⁷² poté zanikla. Předtím patřila národnímu podniku Bonex.³⁷³ Dnes dochází k likvidaci tohoto objektu.

Obrázek 40 Pozůstatek bývalé Mitscherlichovy přádelny v Hrobu-Mlýnech. Zdroj: Vlastní sbírka fotografií autorky.

V současné době je však perspektiva této trati nejistá. Krátká horská turistická sezóna nezajistí dostatečné příjmy. V současné době je bohužel přihlíženo hlavně k rentabilitě a nikoli k ostatním hodnotám. Z toho důvodu nedocházelo v 90. letech k dostatečné údržbě a dokonce se objevily snahy o zrušení trati. Nakonec se ale podařilo trať zachovat, především díky zájmu některých měst a obcí, spolků a jednotlivců, a do trati se alespoň minimálně investuje.³⁷⁴ Roku 1998 byl částí trati přidělen statut kulturní památky. Doprava v úseku Most – Moldava se v současné době omezila na čtyři

---

³⁷¹ ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999, s. 32.

³⁷² BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994.

³⁷³ BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982, s. 89.

³⁷⁴ MERTL, Miroslav a kol. *Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy, s. 8–10.

víkendových spojů.³⁷⁵ O prázdninách je provoz rozšířen i na všední dny. Všechny nádražní budovy v úseku Hrob – Moldava však zejí prázdnotou a dochází k jejich postupnému chátrání. Výjimkou je stanice Osek, která je udržována a koná se zde občas expozice ke Krušnohorské železnici. Mnoho let se diskutuje o obnovení přeshraničního provozu a prozatím zůstává otázkou, zda budou tyto diskuze úspěšné.

Obrázek 41 Moldavské nádraží v současnosti. Zdroj: Vlastní sbírka fotografií autorky.

---

³⁷⁵ SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8, s. 156.

6 Závěr

Oblast, která byla zkoumána v rámci diplomové práce, leží v oblasti Krušných hor a podkrušnohorské pánve v blízkosti města Teplice. Touto oblastí již ve středověku procházely významné obchodní stezky, které spojovaly české vnitrozemí se Saskem. Před nástupem industrializace měly zdejší obce spíše zemědělský charakter spojený s řemeslnou výrobou. Nástup industrializace zde byl oproti jiným českým průmyslovým oblastem opožděn, došlo k němu přibližně v 60. letech 19. století.

V tomto období začala stoupat spotřeba uhlí pro potřeby rozvíjející se průmyslové výroby. Ve východní části podkrušnohorské pánve existovala bohatá naleziště hnědého uhlí, ale bohužel zde neexistovalo vhodné dopravní spojení, které by jednak mohlo zajistit dopravu uhlí do okolních vznikajících podniků, ale také by uhlí mohlo být vyváženo do vzdálenějších oblastí. První doly, které byly v této oblasti otevřeny, sloužily především pro spotřebu původních místních podniků, které začaly využívat uhlí namísto dřeva a také pro spotřebu nově vznikajících průmyslových podniků.

Aby bylo zajištěno dopravní spojení nejen s okolními oblastmi, ale také s českým vnitrozemím a se sousedním Saskem, byla v letech 1872–1884 vybudována Krušnohorská železnice z Mostu přes Osek, Hrob a Dubí na Moldavu. V diplomové práci jsem se zaměřila pouze na úsek z Oseka na Moldavu, jelikož předmětem zájmu byly vlivy Krušnohorské železnice na malé obce v jejím okolí. Na tyto obce měla železnice různý vliv. V obcích oblasti podkrušnohorské pánve došlo v důsledku výstavby železnice k velkému hospodářskému a společenskému rozvoji. Rozvíjela se zde těžba hnědého uhlí, vznikaly průmyslové podniky a došlo k velkému přírůstku obyvatel, způsobenému přílivu pracovních sil nejen z okolí, ale také z českého vnitrozemí. S tím souvisely také společenské změny.

Pro svou diplomovou práci jsem si stanovila čtyři výzkumné otázky, na které jsem hledala odpovědi v rámci studia archivních pramenů. Zkombinovala jsem studium písemných pramenů se studiem historických kartografických pramenů, archivních fotografií, statistických materiálů a přehledové i regionální literatury.

Krušnohorská železnice podstatně ovlivnila rozvoj tovární výroby ve zkoumané oblasti. Tovární výroba se rozvíjela především v obcích, v jejichž okolí se nalézaly hnědouhelné doly. Jednalo se především o obce Osek, Hrob, Košťany a zčásti také Dubí.

K těžbě hnědého uhlí docházelo v podkrušnohorské pánvi od poloviny 19. století. Nejprve bylo uhlí tedy spotřebováváno pouze místními podniky, jelikož zde chybělo dopravní spojení, které by umožnilo přepravu uhlí do vzdálenějších oblastí. Poté, co byla vystavěna Krušnohorská železnice, došlo k většímu odbytů hnědého uhlí a tím také k otevírání dalších hnědouhelných dolů. Železniční spojení a bohatá naleziště hnědého uhlí přilákala do zdejší oblasti kapitálově silné podnikatele. Doly v této oblasti vlastnily významné společnosti, jako byla například Mostecká uhlodolná společnost nebo Duchcovsko-podmokelské dráhy. Také zde začaly vznikat první větší průmyslové podniky.

Odvětvími charakteristickými pro tuto oblast bylo především textilnictví a sklářství. Začaly zde však vznikat také hutnické podniky. Dařilo se zde také výrobě keramiky. K rozvoji textilního průmyslu došlo především v oblasti kolem Oseka, Hrobu a Košťan. Prvním textilním podnikem zde byla přádelna v Hrobu-Mlýnech založena roku 1866 bratry Tschinkelovými. Tuto přádelnu později koupili roku 1887 A. a R. Mitschelichovi, pod jejichž vedením se stala nejvýznamnějším textilním podnikem v této oblasti. K této továrně byla také vybudována vlečka od Krušnohorské železnice, po níž se vozily jak suroviny pro výrobu, tak hotové výrobky. V 90. letech zde vzniklo několik dalších textilních podniků.

Sklářství má v oblasti dlouhou tradici především kvůli dostatku základní suroviny – sklářského písku – v oblasti Krušných hor. Moderní sklářské podniky byly zakládány v oblasti Hrobu, Košťan a Dubí. První sklárny zde vznikaly v 50. letech 19. století. Do konce 19. století vzniklo ještě mnoho skláren. Na konci století byla vytvořena sklářská oblast od Dubí, přes Košťany do Hrobu. Ve sklárnách se vyrábělo většinou tabulové nebo lahvové sklo. Kromě skláren zde vznikaly také hutnické podniky, které souvisely s rozvojem železniční dopravy, ale také s rozvojem dalších průmyslových odvětví, ve kterých se využívalo kovové náčiní. V oblasti uhelné pánve se také nacházela ložiska jílu pro výrobu keramiky, ta se rozvíjela především v Dubí.

Železnice měla pro zdejší podniky velký význam, jelikož bylo díky ní možné dovážet suroviny pro výrobu, ale také vyvážet hotové výrobky do vzdálenějších oblastí včetně sousedního Saska. Výjimkou byla obec Dubí, především její části Pozorka a Bystřice, ve kterých se nacházely velké hutnické i sklářské provozy. Tyto podniky totiž využívaly spíše železnici vedoucí z Děčína do Duchcova. Bylo to způsobeno pravděpodobně také tím, že Krušnohorská železnice byla vedena poměrně daleko od města

a také železniční stanice byla vybudována mimo obec. V horských obcích – Mikulově, Novém Městě a Moldavě – se v období industrializace tovární výroba nerozvíjela. Tyto obce plnily především funkci rekreačních středisek a Krušnohorská železnice tak byla vhodným dopravním spojením pro návštěvníky těchto oblastí.

S rozvojem uhelné těžby s průmyslu souvisely také změny společenské. V období industrializace došlo k velkému přírůstku obyvatel. Do oblasti přicházeli noví obyvatelé hned z několika důvodů. Již samotná výstavba železnice a následně její provoz vyžadoval mnoho nových pracovních sil. Dalším důvodem byla těžba hnědého uhlí a rozvoj průmyslu. V této oblasti tak vzniklo mnoho pracovních příležitostí, za kterými přicházeli lidé nejen z okolních měst, ale také z vnitrozemí. Nejvíce se počet obyvatel zvýšil v obcích, kde se rozvíjel průmysl. V horských obcích se počet obyvatel zvýšil také, ale jen nepatrně. Tento nárůst souvisel pravděpodobně s vytvořením nových pracovních míst souvisejících s provozem trati.

V obcích zkoumané oblasti žilo před nástupem industrializace pouze německé obyvatelstvo. Tím, jak do oblasti přicházeli za prací lidé z vnitrozemí, vzrostl podíl české menšiny. Nejprve se Češi přizpůsobovali zdejšímu prostředí. Jak se ale zvyšoval počet českých obyvatel, objevily se první snahy o emancipaci. Češi požadovali rovnoprávné postavení češtiny s němčinou. Dále se také objevovaly požadavky na založení českých škol, které byly nakonec v několika obcích skutečně vybudovány. To však způsobilo nevoli německých obyvatel, kteří se snažili udržet své privilegované postavení v obcích. Docházelo tak často k názorovým střetům mezi oběma skupinami.

Nárůst počtu obyvatel také vyžadoval zlepšení podmínek v oblasti zdravotní a sociální péče či vzdělání. Na konci 19. století tak vznikaly nové školní budovy, mateřské školky a také školy pokračovací. Začaly vznikat také různé charitativní spolky. Vznikly dvě velké nemocnice – v Teplicích a Duchcově. V obcích byly také vybudovány nové vodovody, kanalizace a bylo zavedeno elektrické osvětlení. Docházelo tak k celkové modernizaci obcí.

S tímto obdobím souvisí také vznik volného času. To se projevilo například na zakládání různých spolků. Téměř ve všech obcích existovaly tělovýchovné, pěvecké a další volnočasové spolky. Kvůli vyostřeným národnostním vztahům často vznikaly odděleně spolky německé a české, které však měly stejnou náplň. Vznik volného času se

také projevil zvýšeným zájmem o rekreační aktivity. Oblíbeným letoviskem bylo v této době Dubí, které je obklopeno lesy. Také zde již existovaly lázně. Dalšími obcemi, které rekreanti vyhledávali, byl například Mikulov nebo Moldava, které si i v době industrializace zachovaly ráz horských vesnic. V těchto rekreačních oblastech začaly vznikat nové penziony, hotely a restaurace. Velice využívaným spojením mezi hnědouhelnou pánví a horskými obcemi byla právě Krušnohorská železnice.

V důsledku stavby Krušnohorské železnice došlo také k významným proměnám krajiny. Před nástupem industrializace měly všechny obce spíše zemědělský charakter. Půda zde nebyla příliš úrodná, ale byl zde chován dobytek. Kolem obcí se tak rozkládaly rozsáhlé louky. Již samotná železnice krajinu znatelně proměnila. Náročná stavba vyžadovala vytěžení velkého množství zeminy a také výstavbu tří železničních mostů a dvou tunelů. Výstavba Krušnohorské železnice způsobila velký rozvoj hnědouhelné těžby, čímž došlo k otevírání nových dolů. Namísto pastvin se tak kolem obcí rozkládaly rozsáhlé doly. Těžbě hnědého uhlí ustupovala nejen zemědělská půda, ale také lesy či části obcí.

Také vznik průmyslových podniků dodal zdejší krajině zcela jinou podobu. Průmyslové závody také mnohdy vznikaly na kraji obce na původně zemědělské půdě. S nárůstem počtu obyvatel se také objevila bytová krize, která vyžadovala vystavění mnoha nových domů. V obcích tak mnohdy docházelo k chaotické zástavbě, kterou byl řešen nedostatek domů pro nově příchozí dělníky a horníky se svými rodinami.

Jednou z obcí, na kterou měla Krušnohorská železnice velký vliv, byl Hrob. Tato obec byla jednou z nejprůmyslovějších ve zkoumané oblasti. Krušnohorská dráha zde byla jedinou železniční dopravní cestou, ale o to byla významnější. Železnice měla pro hospodářský a společenský rozvoj obce prvořadý význam. Vzniklo zde několik uhelných dolů a také několik významných průmyslových podniků, které výrazně změnily ráz zdejší krajiny. Mezi nejvýznamnější podniky patřila například Mitscherlichova přádelna v Mlýnech nebo Welzova sklárna ve Verneřicích. Obec malovýrobního charakteru se v důsledku vybudování Krušnohorské železnice stala průmyslovým městem s vysokou hustotou osídlení.

S hospodářským rozvojem obce Hrob souvisel velký nárůst počtu obyvatel. V obci Hrob se v letech 1869–1900 počet obyvatel zdvojnásobil, ve Verneřicích dokonce téměř

ztrojnásobil. Tento přírůstek souvisel nejen s rozvojem průmyslu a těžby, ale také s potřebou rozšíření železničního personálu. Z toho důvodu byla v Hrobu založena také technická škola, kde se vzdělávali budoucí pracovníci drah. Došlo také k modernizaci celé obce. Podobně jako v ostatních obcích zde vznikaly také různé české a německé spolky.

Do Hrobu přicházeli, stejně jako do ostatních průmyslových obcí v této oblasti, horníci a dělníci z vnitrozemí, což způsobilo nárůst české menšiny. Ta se snažila prosazovat své požadavky. Na základě těchto snah vznikla v Hrobu v roce 1889 jedna z prvních českých škol v pohraničí. Na konci 19. století byl Hrob střediskovým městem pro sousední obce a osady.

Co se týče vlivu Krušnohorské železnice na jednotlivé obce, můžeme říci, že čím dále po železnici směrem od Oseka k Moldavě postupujeme, tím je její vliv na hospodářský a společenský rozvoj obcí menší. Zatímco v podkrušnohorské pánvi se během industrializace vytvořila průmyslová města, která zcela změnila svou podobu, obce v oblasti Krušných hor si téměř zachovaly svůj původní ráz. Vzniklo zde několik nových domů, ale charakter místa zůstal stejný. Velké hraniční nádraží na Moldavě bylo vybudováno mimo obec, takže ani tak nemělo na Moldavu a její obyvatele vliv.

Seznam použité literatury a pramenů

Knihy

BALEJ, Martin; ANDĚL, Jiří; JEŘÁBEK, Milan. *Východní Krušnohoří - geografické hodnocení periferní oblasti*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2004, 269 s. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-558-0.

BUDÍNSKÁ, Jitka; JANČÁREK, Petr; PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: Dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum v Teplicích, 1982.

BUDÍNSKÁ, Jitka a kol. *Srdečné pozdravy z Teplic a okolí*. Teplice: Antonín Vengrynský Ateliér V+V, 1994.

DEJMAL, Ivan. Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století?. In: HÁJEK, Tomáš; JECH, Karel (ed.). *Kulturní krajina, aneb, Proč ji chránit?: téma pro 21. století*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2000, s. 4. ISBN 80-7212-134-0.

FORMAN, Richard Townsend Turner; GODRON, Michel. *Krajinná ekologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993, 583 s. ISBN 80-200-0464-5.

HÁJEK, Jan. Proměny hospodářství: od tradiční výroby k industriální. In: HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2014, 478 s. ISBN 978-80-7286-219-1.

HETZE, Wolfgang a kol. *Krušné hory*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 1. díl. A–G*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996, 874 s. ISBN 80-85983-13-3.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 2. díl. H–Kole*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s. ISBN 80-859-8314-1.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 3. díl. Kolí–Mi*. Praha: Libri, 1998, 952 s. ISBN 80-859-8315-X.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: 4. díl. Ml–Pan*. Praha: Libri, 2000, 941 s. ISBN 80-859-8316-8.

LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 430 s. ISBN 978-80-246-1683-4.

MATOUŠEK, Václav. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. 1. vyd. Praha: Agentura Krigl, 2010, 380 s. ISBN 80-869-1236-1.

MEZERA, Alois. *Tvorba a ochrana krajiny*. Praha: SZN, 1979.

NOŽIČKA, Josef. *Proměny lesů a vývoj lesního hospodaření v Krušnohoří do r. 1848*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1962.

PEER, Přemysl. *Dějiny Teplicka do roku 1848: přehledné dějiny Teplicka 2*. Teplice: Oblastní muzeum, 1969, 84 s. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích.

PURŠ, Jaroslav. *Průmyslová revoluce: Vývoj pojmu a koncepce*. Praha: Academia, 1973.

RŮŽKOVÁ, Jiřina; ŠKRABAL, Josef. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. 1. vyd. Praha: Český statistický úřad, 2006, 2 sv. (759, 623 s.). ISBN 80-250-1277-8.

SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Vyd. 1. Překlad Petr Pálenský. Praha: Argo, 2007, 702 s., [37] s. obr. příl. ISBN 978-807-3630-713.

SCHREIER, Pavel. *České železnice: zajímavosti, rarity, památky*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2013, 244 s. ISBN 978-80-204-2790-8.

ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin; URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 209 s. ISBN 978-80-86429-40-7.

ŠKVOR, Vladimír. *Geologie české části Krušných hor a Smrčín*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1975.

VILÍM, Karel. *Dubí: město lázní, skla a porcelánu*. Dubí: Vydavatelství NIS Teplice, 2011, 174 s. ISBN 978-80-904871-0-9.

VIŠŇÁK, Richard. *Les v hodině dvanácté*. Praha: Hnutí Duha v nakladatelství Abies, 2009, 323 s. ISBN 978-808-8699-194.

Zmizelé Sudety. 3. upr. a rozš. vyd. Redaktor Petr Mikšíček. Domažlice: Český les, 2004, 565 s. ISBN 80-86125-45-9.

800 let Háj u Duchcova: Historie obce Háj a osady Domaslavice. Most: MUS, 2003.

Články

MERTL, Miroslav a kol. Krušnohorská železniční dráha Most–Hrob–Moldava. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015a, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy: 5–10.

MERTL, Miroslav a kol. Košťany – Střelná. *Krušnohorské noviny*. Český Jiřetín: Českojiřetínský spolek – sdružení pro rozvoj obce Český Jiřetín, 2015b, Mimořádné vydání ke 130. výročí moldavské horské dráhy: 32.

Legislativní dokumenty

Evropská úmluva o krajině. Florencie, 2000. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/\\$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf).

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/\\$file/UZ%20zakon%20114-1992%20\(1.4.2013\).pdf](http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/$file/UZ%20zakon%20114-1992%20(1.4.2013).pdf).

Internetové zdroje

A. Mitscherlich a syn, v. o. s., bavlněné a vigoňové přádelny, Teplice. *Badatelna.eu* [online]. Státní oblastní archiv v Litoměřicích, 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/12547/>.

Boehmische-erzgebirge.cz [online]. 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: www.boehmische-erzgebirge.cz.

Háj u Duchcova (Oficiální stránky obce) [online]. [cit. 2015-05-15]. Dostupné z: www.ouhaj.cz.

iteplice.cz [online]. 2015 [cit. 2015-12-21]. Dostupné z: www.iteplice.cz.

Mapy.cz [online]. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: www.mapy.cz.

Město Hrob (oficiální web) [online]. 2015 [cit. 2015-12-28]. Dostupné z: www.mestohrob.cz.

Město Košťany. Oficiální stránky města [online]. [cit. 2015-11-09]. Dostupné z: www.kostany.cz.

Město Osek (oficiální web) [online]. 2015 [cit. 2015-12-26]. Dostupné z: www.osek.cz.

Město Teplice: Oficiální stránky statutárního města [online]. 2015 [cit. 2015-04-23]. Dostupné z: www.teplice.cz.

Moldava v Krušných horách (oficiální stránky obce) [online]. 2015 [cit. 2015-11-12]. Dostupné z: www.moldava.cz.

Obec Mikulov [online]. [cit. 2015-11-09]. Dostupné z: www.obec-mikulov.cz.

Oldmaps.geolab.cz [online]. 2015 [cit. 2015-12-16]. Dostupné z: www.oldmaps.geolab.cz.

RAJNYŠOVÁ, Romana. *Lesnictví v Krušných horách* [online]. Vzdělávací a rekreační centrum Lesná, 2009. 32 s. [cit. 2014-12-25]. Dostupný z: www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&ved=0CFYQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.prijedemezavami.cz%2Fdownload.php%3Fsoubor%3Dlesnictvi_text.pdf&ei=P4K9UoXpMciHtAbF0IHIDw&usq=AFQjCNGV7Eq03IwmUVG5aRkbtXJjaRKJEQ&sig2=D-ioqHNojJZvKkx45q-gJw&bvm=bv.58187178,d.Yms.

TOMÍŠKOVÁ, Marie a kol. *Cestovní ruch a kulturní dědictví: Trasy industriálního dědictví* [online]. Brno: Ústav územního rozvoje Brno, 2009 [cit. 2015-12-17]. Dostupné z: www.uur.cz/images/uzemnirozvoj/cestovnuruch/zpracovatelskyprumysl2009/01-text-trasa-zpracovatelskeho-prumyslu.pdf.

Ústřední archiv zeměměřičství a katastru [online]. 2015 [cit. 2015-12-15]. Dostupné z: www.archivnimapy.cuzk.cz.

VOLF, Ondřej; TEJROVSKÝ, Vít; BRINKE, Tomáš a kol. *Východní Krušné hory* [online]. Česká společnost ornitologická, 2008 [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: www.cso.cz/wpimages/video/IBA_roku_2008.pdf.

Archivní materiály

Elektrické osvětlení města 1901, 1912 – 1918. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv.č. 290, karton 21.

Hornictví 1810, 1897. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv. č. 286, karton 21.

Inventář obce Mikulov 1968. Archiv obce Mikulov. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 321.

Kronika města Hrob. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Kn 7. Inv. č. 39.

Kronika města Oseka od nejstarších dob po současnost (překlad). Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Kn 2.

Kronika obce Dubí. Gedenk–Buch des Curortes Eichwald. Archiv obce Dubí. SOkA Teplice. Kn 1.

Kronika obce Háj. Archiv obce Háj u Duchcova. SOkA Teplice. Inv.č. 45.

Kronika obce Košťany 1848–1924. Archiv obce Košťany. SOkA Teplice. Kn 134. Inv.č. 121.

Národnostní mapa severozápadních Čech, 1:100000, vydalo Knihkupectví O. J. Bukač v Mostě, litografie, 60 × 56 cm, 1 list, 1908. SOkA Teplice. Fonf č. 1110. Inv. č. 49.

Plán města Hrobu, tisk, 30 × 21 cm, 1 list, před rokem 1918. SOkA Teplice. Fond č. 1110. Inv. č. 396.

Plán okresních silnic, okr. Tp /Plan des Bezirkesamtes/, k. 19. století, měř. neuv., vyd. W. Weinmeisser, litografie, 78 × 58 cm, 1 list. SOkA Teplice. Fond č. 1110. Inv. č. 42.

Projekt kanalizace 1903. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv.č. 279, karton 84.

Sdružený inventář obce Moldava. Archiv obce Moldava. SOkA Teplice. Archivní pomůcka č. 401. Inv. č. 816.

Soupis dolů, šachet a štol k r. 1896. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv. č. 287, karton 21.

Stavba vodovodu – Osek. 1893–1906. Archiv obce Osek. SOkA Teplice. Inv.č. 96, karton 7.

Školní budova německé školy. Osek. 1875–1905. Archov obce Osek. SOkA Teplice. Inv. č. 117, karton 4.

Zřízení pobočky telefonní centrály, 1911. Archiv obce Hrob. SOkA Teplice. Inv. č. 289, karton 21.

Seznam obrázků

Obrázek 1 Zeměpisná mapa zkoumané oblasti s viditelným reliéfem krajiny.....	17
Obrázek 2 Teplicko na Müllerově mapě Čech z roku 1720.....	23
Obrázek 3 Mapa Oseka. II. vojenské mapování 1836–1852.....	27
Obrázek 4 Mapa Hrobu a okolí. II. vojenské mapování 1836–1852.....	32
Obrázek 5 Mapa Dubí a okolí. II. vojenské mapování 1836–1852.....	34
Obrázek 6 Obec Moldava kolem roku 1910.....	40
Obrázek 7 Teplice – Hlavní nádraží.....	42
Obrázek 8 Viadukt nad Mikulovským údolím.....	46
Obrázek 9 Viadukt v Hrobu-Mlýnech.....	48
Obrázek 10 Nádraží v Dubí, kolem roku 1920.....	49
Obrázek 11 Moldavské nádraží před rokem 1918.....	50
Obrázek 12 Mapa dopravních cest ve zkoumané oblasti, 2015.....	51
Obrázek 13 Císařská silnice 2. třídy z Hrobu přes Mikulov na Moldavu.....	52
Obrázek 14 Plán okresních silnic z konce 19. století.....	53
Obrázek 15 Drážďanská silnice (z Dubí na Cínovec) kolem roku 1918.....	53
Obrázek 16 Zastávka elektrické úzkokolejné malodráhy z Teplíc do Dubí.....	55
Obrázek 17 Důl Nelson III, který v roce 1885 otevřel v Oseku anglický podnikatel W. Refeen.....	58
Obrázek 18 Důl Alexandr.....	60
Obrázek 19 Důl Gisela, otevřen v roce 1870.....	61
Obrázek 20 Welzova sklárna ve Verneřicích.....	65
Obrázek 21 Rindskopfova sklárna v Košťanech.....	66
Obrázek 22 Teplická válcovna v Pozorce, před rokem 1905.....	68
Obrázek 23 Dobové zobrazení Blochovy porcelánky v Dubí.....	70
Obrázek 24 Národnostní mapa severozápadních Čech, 1908.....	75
Obrázek 25 Budova školy v Oseku, která byla dostavěna roku 1905.....	76
Obrázek 26 Tereziny lázně v Dubí.....	79
Obrázek 27 Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie v Dubí.....	80
Obrázek 28 Hostinec Přátelství na Moldavě, před rokem 1918.....	81
Obrázek 29 Mapa 1 – mapa II. vojenského mapování (1836–1852). Mapa 2 – současná mapa.....	87
Obrázek 30 Železniční most mezi Mikulovem a Novým Městem.....	88
Obrázek 31 Pohled na dubské nádraží v roce 1908.....	90
Obrázek 32 Radnice v obci Hrob byla postavena roku 1904.....	91
Obrázek 33 Současná mapa města Hrob.....	92
Obrázek 34 Mitscherlichova přádelna v Hrobu-Mlýnech.....	96
Obrázek 35 Vlečka v blízkosti Krušnohorské železnice.....	97
Obrázek 36 Mapa 1 - mapa stabilního katastru z roku 1842. Mapa 2 – Plán města Hrobu.....	105
Obrázek 37 Mapa 1 - mapa II. vojenského mapování (1836–1852). Mapa 2 – mapa III. vojenského mapování (1877–1880).....	106
Obrázek 38: Pohled od Krušnohorské železnice na město Hrob s evangelickým kostelem.....	108
Obrázek 39 Nádraží Hrob v současnosti.....	110
Obrázek 40 Pozůstatek bývalé Mitscherlichovy přádelny v Hrobu-Mlýnech.....	111
Obrázek 41 Moldavské nádraží v současnosti.....	112

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vývoj počtu obyvatel v letech 1869–1921	73
Tabulka 2 Vývoj počtu obyvatel ve městě Hrob v letech 1850–1921	99
Tabulka 3 Počet domů ve městě Hrob v letech 1850–1921	107

Seznam příloh

Příloha 1: Projekt diplomové práce

Příloha 1: Projekt diplomové práce

Fakulta humanitních studií UK

katedra magisterského oboru

Sociální a kulturní ekologie

U Kříže 8/661, 158 00 Praha 5-Jinonice

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

1. Jméno studenta, tituly: Monika Monhartová, Bc.
2. Osobní číslo (UKČO): 93044977
3. Rok imatrikulace na FHS UK (bak. studium, jinak mag. studium): 2013
4. Datum zápisu na katedru sociální a kulturní ekologie FHS UK (alespoň měsíc, rok):
23. 9. 2013
5. Názvy všech předchozích bakalářských (magisterských) prací, škola, obor a rok, kde a kdy byly obhájeny:
Možnosti harmonizace práce a rodiny z hlediska nastavení pilířů flexicurity v České republice (bakalářská práce) – FSV UK, obor Sociologie a sociální politika, 2012, obhájena v červnu 2012 v Praze
6. Předběžný název DP: Proměny kulturní krajiny v okolí Krušnohorské železnice v období industrializace
7. Obecný kontext (souvvislosti tématu, širší rámec [zasazení „do světa“]):
Zkoumaná geografická oblast se nachází východně od mostecké uhelné pánve. Tato oblast byla v kontrastu se sousedící hnědouhelnou pánví v období industrializace zdánlivě okrajová. Ale právě Krušnohorská železnice, která prochází touto oblastí, byla významná pro spojení podkrušnohorské hnědouhelné pánve s Německem. Stavba železnice však v době industrializace ovlivnila také obce, které na ní leží, či krajinu v jejich okolí. Ráda bych se zaměřila na projevy industrializace v malých obcích a krajině v jejich okolí. Z tohoto důvodu jsem ze své práce vynechala první úsek trati, který vede z Mostu přes Litvínov do Oseka. V některých městech měla přímý vliv na rozvoj průmyslu. Jedním z nich je obec Hrob, na kterou se v druhé části práce blíže zaměřím.
8. Předmět zkoumání (vlastní předmět práce [zasazení „do vědy“]):
Cílem práce je propojit poznatky o projevech industrializace v této oblasti s poznatky souvisejícími s proměnami krajiny v okolí obcí ležících na Krušnohorské železnici. V dostupných zdrojích se můžeme setkat s procesem industrializace ve zkoumané oblasti. Tyto poznatky jsou však velmi zřídka dávány do souvislostí s proměnami krajiny. V první části své práce přiblížím projevy industrializace ve zkoumané oblasti a vliv stavby Krušnohorské železnice na okolní krajinu. Poté se blíže zaměřím na město Hrob, na kterém lze konkrétně ukázat vývoj v období industrializace s ohledem na vliv železnice na toto město.

9. Hlavní vstupní hypotéza nebo hypotézy (2–4 na výběr): pro práci 1–2, možno však formulovat výzkumné otázky, event. jen výzkumný problém:

Výzkumný problém:

Proměny krajiny v okolí Krušnohorské železnice v průběhu industrializace.

Výzkumné otázky:

- Jak ovlivnila stavba Krušnohorské železnice rozvoj obcí ležících v jejím bezprostředním okolí v období industrializace?
- Jak ovlivnila stavba Krušnohorské železnice osídlení zkoumané oblasti?
- Jak proměnila stavba Krušnohorské železnice okolní krajinu?

10. Metodologický postup: metody a techniky, které budou v práci použity:

Klíčovou metodou diplomové práce je studium archivních pramenů. Zkombinuji studium písemných pramenů se studiem historických kartografických pramenů, archivních fotografií, statistických materiálů a přehledové i regionální literatury.

11. Cíl DP (kromě ověření hypotéz a teoretického přínosu např. praktický přínos, vypracování metodologie, základ pro řešení problémů v praxi atd.):

Cílem diplomové práce je zachytit proměny obcí ležících podél Krušnohorské železnice a jejich nejbližšího okolí a porozumět tak proměnám okolní krajiny v souvislosti s procesem industrializace.

12. Čím budou rozšířeny dosavadní znalosti (vědecká „přidaná hodnota DP“):

Dosavadní znalosti budou rozšířeny především o souvislosti mezi procesem industrializace a proměnami krajiny v dané oblasti.

13. Jaké bude (bude-li) jejich teoretické zobecnění a přínos:

V budoucnu by tato diplomová práce mohla posloužit jako jakýsi „návod“ pro zpracování podobných témat zaměřených na další území.

14. Struktura DP (předběžný obsah – názvy oddílů a kapitol):

- Úvod
  - Předmět a cíle práce
  - Prameny a literatura, metody
  - Základní pojmy
    - Industrializace, průmyslová revoluce
    - Kulturní krajina
  - Vymezení zkoumané oblasti
  - Přírodní podmínky
    - Charakteristika území
    - Ochrana území
- Historický vývoj zkoumané oblasti před výstavbou Krušnohorské železnice
  - Obecný historický vývoj
  - Vývoj osídlení
  - Vývoj měst ve zkoumané oblasti
    - Osek
    - Horní Háj
    - Hrob
    - Střelná
    - Dubí
    - Mikulov
    - Moldava

3. Projevy industrializace ve zkoumané oblasti
  - 3.1. Doprava
    - 3.1.1. Železniční doprava
      - 3.1.1.1. Krušnohorská železnice
    - 3.1.2. Silniční doprava
  - 3.2. Průmysl
    - 3.2.1. Těžba
    - 3.2.2. Textilní průmysl
    - 3.2.3. Sklářský průmysl
4. Vliv Krušnohorské železnice na vývoj kulturní krajiny
  - 4.1. Osídlení
  - 4.2. Průmysl
  - 4.3. Krajina
5. Město Hrob jako ukázka vlivu stavby Krušnohorské železnice
  - 5.1. Osídlení
  - 5.2. Průmysl
    - 5.2.1. Textilní průmysl
    - 5.2.2. Těžba
  - 5.3. Další vlivy
6. Stručný vývoj zkoumané oblasti od počátku 20. století dodnes
  - 6.1. Města
  - 6.2. Průmysl
  - 6.3. Doprava
  - 6.4. Osídlení
  - 6.5. Krajina
7. Závěr

15. Předběžná bibliografie k tématu:

Knížní publikace

CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán, 2005, 269 s. ISBN 80-736-3042-7.

DEJMAL, Ivan. Co s evropskou kulturní krajinou na konci dvacátého století?. In: HÁJEK, Tomáš a JECH, Karel (ed.). *Kulturní krajina, aneb, Proč ji chránit?: téma pro 21. století*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2000, s. 4. ISBN 8072121340.

FORMAN, Richard T.T. a GODRON, Michel. *Krajinná ekologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1993, 583 s. ISBN 80-200-0464-5.

GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha: Academia, 2000, 238 s. ISBN 80-200-0780-6.

HETZE, Wolfgang a kol. *Krušné hory*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984.

HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: proměny společnosti v moderní době*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 2014, 478 s. ISBN 80-728-6207-3.

HLUŠIČKOVÁ, Hana a kol. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. díl*. Praha: Libri, 2002, 622 s. ISBN 80-727-7043-8.

HLUŠIČKOVÁ, Hana a kol. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2. díl*. Praha: Libri, 2002, 622 s. ISBN 80-727-7042-X.

HLUŠIČKOVÁ, Hana a kol. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. díl*. Praha: Libri, 2003, 617 s. ISBN 80-727-7045-4.

HLUŠIČKOVÁ, Hana a kol. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 4. díl*. Praha: Libri, 2004, 550 s. ISBN 80-727-7160-4.

- MATOUŠEK, Václav. *Čechykrásné, Čechymé: proměny krajiny Čech v době industriální*. 1. vyd. Praha: Agentura Krigl, 2010, 380 s. ISBN 80-869-1236-1.
- MEZERA, Alois. *Tvorba a ochrana krajiny*. Praha: SZN, 1979.
- NOŽIČKA, Josef. *Proměny současné české rodiny*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1962.
- PURŠ, Jaroslav. *Průmyslová revoluce: Vývoj pojmu a koncepce*. Praha: Academia, 1973.
- SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Vyd. 1. Překlad Petr Pálenský. Praha: Argo, 2007, 702 s., [37] s. obr. příl. ISBN 978-807-3630-713.
- SEMOTANOVÁ, Eva. *České země na starých mapách*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, 133 s. ISBN 978-80-7278-453-0.
- SEMOTANOVÁ, Eva. *Historická geografie českých zemí*. 2., aktualizované vyd. Praha: Historický ústav, 2002, 279 p. Práce Historického ústavu AV ČR. ISBN 80-728-6042-9.
- SEMOTANOVÁ, Eva. *Kartografie v historické práci*. 1. vyd. Praha: Historický ústav, 1994, 235 p. ISBN 80-852-6837-X.
- SEMOTANOVÁ, Eva. *Kartografie v hospodářském vývoji českých zemí v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Historický ústav, 1993. Práce Historického ústavu ČAV. ISBN 80-852-6821-3.
- ŠÁDEK ml., Bohumil; ŽABA, Martin a URBAN, Jan. *Moldavská horská dráha*. Rokycany: Lokálka Group Rokycany, 1999.
- ŠIMŮNEK, Robert. *Historická krajina a mapové bohatství Česka*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-728-6093-3.
- ŠKVOR, Vladimír. *Geologie české části Krušných hor a Smrčín*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1975.
- VIŠŇÁK, Richard. *Les v hodině dvanácté*. Praha: Hnutí Duha v nakladatelství Abies, 2009, 323 s. ISBN 978-808-8699-194.
- Zmizelé Sudety*. 3. upr. a rozš. vyd. Redaktor Petr Mikšiček. Domažlice: Český les, 2004, 565 s. ISBN 8086125459.

Legislativní dokumenty

- Evropská úmluva o krajině. Florencie, 2000. Dostupné z:
[http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/\\$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva/$FILE/OZV_cesky_text_EoUK_20120125.pdf)
- Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Dostupné z:
[http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/\\$file/UZ%20zakon%20114-1992%20\(1.4.2013\).pdf](http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/$file/UZ%20zakon%20114-1992%20(1.4.2013).pdf)

Internetové zdroje

- AOPK ČR. *Zvláště chráněná území* [online]. [cit. 2015-03-17]. Dostupné z: <http://drusop.nature.cz/ost/chrobjekty/zchru/>.
- Historie a současnost Krušných hor. *Krušnohorský mysl, žít a snít* [online]. 2009 [cit. 2015-02-27]. Dostupné z: <http://www.krusnohorsky.cz/2009/10/05/historie-a-soucasnost-krusnych-hor/>.
- Mapy.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: www.mapy.cz.
- MELICHAR, Vladimír a Petr KRÁSA. Krušné hory - smutné pohří. *Ochrana přírody* [online]. 2009, č. 6, 2009-12-16 [cit. 2013-12-27]. Dostupné z: <http://www.casopis.ochranaprirody.cz/Z-nasi-prirody/krusne-hory-smutne-pohori.html>.
- Nová Ves v Horách: Přírodní park Loučenská hornatina. In: *Brána do Čech* [online]. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.branadocech.cz/cz/899.prirodni-park-loucenska-hornatina/>.

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

Obnova lesů v Krušných horách. *Krušnohorský myslivost, žít a snít* [online]. 2010 [cit. 2013-12-27]. Dostupné z: <http://www.krusnohorsky.cz/2010/10/31/obnova-lesu-v-krusnych-horach/>.

Přírodní památka Domaslavické údolí. *Krušnohorský myslivost, žít a snít* [online]. 2009 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.krusnohorsky.cz/2009/03/29/prirodni-pamatka-domaslavicke-udoli/>.

Přírodní park Východní Krušné hory. STATUTÁRNÍ MĚSTO ÚSTÍ NAD LABEM. *Oficiální stránky* [online]. [cit. 2015-03-17]. Dostupné z: <http://www.usti-nad-labem.cz/cz/turistum/priroda/chranena-uzemi/prirodni-park-vychodni-krusne-hory.html>.

RAJNYŠOVÁ, Romana. *Lesnictví v Krušných horách* [online]. Vzdělávací a rekreační centrum Lesná, 2009. 32 s. [cit. 2014-12-25]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&ved=0CFYQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.prijedemezavami.cz%2Fdownload.php%3Fsource%3Dlesnictvi_text.pdf&ei=P4K9UoXpMciHtAbF0IHIDw&usq=AFQjCNGV7Eq03IwmUVG5aRkbtzJjaRKJEQ&sig2=D-iqHNojJZvKkx45q-gJw&bvm=bv.58187178,d.Yms.

Vladimír Melichar. CHKO Krušné hory jsou otázka pár let a týmu odhodlaných lidí. *Znovuobjevené Krušnohoří* [online]. 2007 [cit. 2013-12-27]. Dostupné z: <http://www.znkr.cz/clanek/367-vladimir-melichar-chko-krusne-hory-jsou-otazka-par-let-a-tymu-odhodlanych-lidi-/>.

VOLF, Ondřej, Vít TEJROVSKÝ a Tomáš BRINKE a kol. *Východní Krušné hory* [online]. Česká společnost ornitologická, 2008 [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: http://www.cso.cz/wpimages/video/IBA_roku_2008.pdf.

16. Předpokládaný vedoucí DP: prof. PhDr. Václav Matoušek, CSc.

17. Důvod volby tématu (dosavadní znalosti, zájem, praxe a zájem studenta):¹

Téma je mi blízké nejen z důvodu, že z této oblasti pocházím, ale také proto, že je mi blízké tematicky. O této oblasti mám již nějaké povědomí a vím, že se obzvláště v posledních desetiletích neobjevuje přílišný zájem o rozšíření znalostí o tomto území, ať už se to týká historie či současnosti. Ráda bych tedy svou práci přispěla k rozšíření znalostí týkajících se zdejší historie.

Jinonice 4. května 2015

diplomant

Monika Matoušková

vedoucí DP

Václav Matoušek

vedoucí katedry SKE

František Ryšavý

¹ nepovinné